

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- KARÁTSON ENDRE: Fiam (*elbeszélés*) 345
CRISTIAN TEODORESCU: Medgidia, a hajdani város (*regényrészletek*) 358
ACZÉL GÉZA versei 370
BALLA ZSÓFIA verse 372
LACKFI JÁNOS versei 373
TATÁR SÁNDOR verse 376
KISS TIBOR NOÉ: Varjak (*részletek*) 378
PATAK MÁRTA: Tintakék, lapos üvegkő; Anyám; Nikkelezett köves
gyűrű (*kisprózák*) 388
DOMJÁN GÁBOR versei 394
KÜRTI LÁSZLÓ versei 396
PETRENCE SÁNDOR versei 398

*

- TAKÁCS ZSUZSA: Nemes Nagy Ágnesről 400
TANDORI DEZSŐ: N. N. Á. – Szemelvények? 404
TURI TÍMEA: A semleges nem kísértete (*A Nemes Nagy-vita kapcsán*) 408
HALMAI TAMÁS: A fény futó kegyelme (*Megjegyzések Petri György
költészetéhez*) 409
GALSAI PONGRÁC és CSORBA GYŐZŐ levelei Rubin Szilárdhoz 413
ÁGOSTON ZOLTÁN: Holdfény és palacsintasütő (*Weöres Sándor:
A holdbeli csónakos – Janus Egyetemi Színház, Pécs*) 421

*

- TÓTH KRISZTINA: Anyagismeret (*Lackfi János: Élő hal. Versek 2004–2010;
A legnehezebb kabát. Történetek*) 427
LENGYEL IMRE ZSOLT: Egy szerény monográfia (*Hites Sándor: Karátson
Endre*) 431
KISANTAL TAMÁS: Mi a magyar most? (*Kertész Imre: Mentés másként.
Feljegyzések 2001–2003*) 436
MÁRTONFFY MARCELL: Analogikus képzelet és lezáruló kánon (*Szénási
Zoltán: A szavak sokféleségétől a Szó egységéig*) 442

2012

APRILIS

JELENKOR

LV. ÉVFOLYAM

4. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Szerkesztő
GÖRFÖL BALÁZS, SZOLLÁTH DÁVID

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai

BERTÓK LÁSZLÓ
főmunkatárs

BALLA ZSÓFIA, CSUHAI ISTVÁN, PARTI NAGY LAJOS,
TAKÁTS JÓZSEF, THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
A szerkesztőség új e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére. Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310-673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: dr. Hargitai János, a kuratórium elnöke.

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága.
(1008 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
(Tel.: 06 80 444-444; fax: 06 1 303-3440; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu)
valamint közvetlenül vagy levélben kért postautalványon a szerkesztőség címén.

Előfizetési díj az I. félévre 4560,- Ft, a II. félévre 3800,- Ft,
egy évre belföldre: 8360,- Ft;

a Magyar Posta Rt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.
Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.
Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

POPZENE, DALSZÖVEG, IRODALOM. A *Jelenkor* folyóirat és a pécsi Trafik étterem közös rendezvénysorozatának nyitányaként *Beck Zoltán* énekes, zenész irodalmi és zenei estjére került sor március 8-án. Közreműködött *Keresztesi József* kritikus, dalszövegíró, költő és *Ágoston Zoltán*, a *Jelenkor* főszerkesztője.

*

BEREMÉNYI GÉZA irodalmi estjét március 21-én tartották meg a pécsi Tudásközpontban. Az íróval zenéről és dalszövegről *Havasréti József* kritikus és *Beck Zoltán* beszélgetett.

*

25 ÉVES A SZÍNHÁZTUDOMÁNYI KÉPZÉS a Pécsi Tudományegyetemen. A jubileum alkalmából kétnapos országos konferenciát tartottak a magyar színháztudomány kortárs irányairól a pécsi Művészetek és Irodalom Házában március 23-án és 24-én.

*

JUHÁSZ GÁBOR gitárművész a „Hang és Szó” programsorozat keretében *Dragomán György* író és *Szabó T. Anna* költőt látta vendégül március 28-án a Tudásközpontban.

BENDA BALÁZS. A fiatalon elhunyt szegedi író, képzőművész *Kalandoz történet* című könyvéről és a szerzőnek a *Jelenkor* márciusi számában megjelent franciaországi útinaplójáról *Havasréti József*, *Keresztesi József*, *Mekis D. János* irodalomtörténész és *Müllner András* művészetteoretikus beszélgetett március 29-én a pécsi Kanta Bár kávézóban. A beszélgetést követően *Keresztesi József*, *Kiss Tibor Noé* író és *Szolláth Dávid*, a *Jelenkor* szerkesztője olvastak fel írásaikból.

*

MÁRCIUS 15. alkalmából állami kitüntetések adtak át. *Csoóri Sándor* Kossuth-nagydíjat, *Vasadi Péter* Kossuth-díjat vehetett át. A Magyarország Babérkoszorúja-díjat *Borbély Szilárd*, *Kárpáti Kamil* és *Ladik Katalin* nyerte el. *József Attila*-díjban *Báger Gusztáv*, *Bálint Péter*, *Böszörményi Zoltán*, *Iancu Laura*, *Kenéz Ferenc*, *Kabdebó Lóránt*, *Kiss Judit Ágnes*, *Krusovszky Dénes*, *Németh Zoltán*, *Payer Imre*, *Széky János*, *Szilasi László* és *Végh Attila* részesült. A Balassa Péter-díjat *Keresztesi József*nek ítelték oda.

Szerzőink

Karátson Endre (1933) – író, irodalomtörténész, esszéista, Párizsban él.

Cristian Teodorescu (1954) – román író, esszéista, Bukarestben él.

Kosztó Gabriella (1948) – színész, műfordító, Pécsen él.

Aczél Géza (1947) – költő, kritikus, az *Alföld* főszerkesztője, Debrecenben él.

Balla Zsófia (1949) – költő, Budapesten él.

Lackfi János (1971) – költő, műfordító, a *Nagyvilág* szerkesztője, Zsámbékon él.

Tatár Sándor (1962) – költő, műfordító, az MTA Könyvtárának munkatársa, Törökbálinton él.

Kiss Tibor Noé (1976) – író, Pécsen él.

Patak Márta (1960) – prózaíró, műfordító, Leányfalun él.

Domján Gábor (1952) – költő, Veszprémben él.

Kürti László (1976) – költő, tanár, Mátészalkán él.

Petrence Sándor – irgalmatlan nagy nipi író, költő, mezőgazd. egyíni válalkozó, Kispocsolyságon él.

Takács Zsuzsa (1938) – költő, műfordító, Budapesten él.

Tandori Dezső (1938) – költő, író, műfordító, Budapesten él.

Turi Tímea (1984) – költő, kritikus, szerkesztő, Budapesten él.

Halmi Tamás (1975) – költő, kritikus, Pécs-Somogyon él.

Galsai Pongrác (1927–1988) – író, kritikus, szerkesztő.

Csorba Győző (1916–1995) – költő, a *Jelenkor* egykori főmunkatársa.

Ágoston Zoltán (1966) – kritikus, a *Jelenkor* főszerkesztője, Pécsen él.

Tóth Krisztina (1967) – költő, műfordító, Budapesten él.

Lengyel Imre Zsolt (1986) – kritikus, az ELTE BTK PhD-hallgatója, Budapesten él.

Kisantal Tamás (1975) – irodalmár, Pécsen él.

Mártonffy Marcell (1955) – irodalomtörténész, teológus, az Andrassy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem oktatója, a győri *Műhely* szerkesztője, Budapesten él.

KÉPEK

Fotók Galsai Pongrácról és Rubin Szilárdról 419, 420
SIMARA LÁSZLÓ fotói 425, 426

*Folyóiratunk a Nemzeti Erőforrás Minisztérium,
a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Város Önkormányzata
támogatásával jelenik meg.*

A Jelenkor a LAPKER újságospavilonjain kívül a
következő könyvesboltokban is megvásárolható:

PÉCSETT: PTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér
7-8. – Pécsi Kulturális Központ Információs
Irodája, Széchenyi tér 1.

BUDAPESTEN: Vince Könyvesbolt, I, Krisztina
krt. 34. – Ráday Könyvesház, IX. Ráday u. 27. –
Gondolat Könyvesbolt, V. Károlyi Mihály u. 16.
– Írók Boltja, VI., Andrassy út 45.

www.jelenkor.net

760,- Ft

JELENKOR

Fiam

Szinte olyan, mintha álmában hallaná a test puffanását. Egy özvegyasszonyt üt el, ki gyerekeiért megy az elemibe az iskolai nap végén. Ő, a gázoló hajt el végül a lányért meg a fiúért. Az asszony csak kisebb zúzódást szenved, beéri F kárpótlási felajánlásával, mely duplája annak, amit a biztosító fizetne. Nem is szólva arról, hogy az asszony a pirosban ment át, s a végén még ő húzhatná a rövidebbet, hiszen a baleset az ő kihágása miatt történt. Így viszont büntetést is megtakaríthat, pénz is állna a házhoz. Esetleg még férfi is, hiszen érzi, hogy föltámogatás közben F tenyere hosszabban időzik el a bal mellén, mint amennyi fogdosásra a segélynyújtás ürügyet szolgáltathat. S a férfi szeme sem a satíré, mosolya pedig az érdek nélkül tevő-vevő, jótékony szamaritánusé. A bal mell mögött dobogó női szív bizsergő bizalmat érez. És más a gyerekekért sofőrrel menni tágas Peugeot kocsiban, mint gyalog kutyaolni, krumplival, karfiollal tömött szatyrorral. Vasárnap F már ebből a prézlis, tejfölös karfiolból pakol a tányérjára a fűszerezett karaj mellé.

Ő, a vendég vehet először, és meglepődik, hogy a lány, szemtelen, alig melle-sedő fruska közbenyúl, majdnem kikapja kezéből a nagykanalat. – Jut neked is bőven – nyugtatja az anyja, és angyalkámnak nevezve őt megsimogatja kezét, amelyre F legszívesebben rácsapna. Annál is inkább, mert az angyalka, aki Dolly névre hallgat, bosszús ördögpo-fát vág neki. – Te pedig várj a sorodra – rivall az anyja a szóke kisfiúra, holott az békésen várakozik, tudván, hogy madárfejű Lajcsiként mi a dolga. F-et, a gyerekek számára F bácsit voltaképpen a villongás kevéssé érdekli, mert leköti a sertéshús megízlelt öröme mellett a háziasszony hú-sának feltételezhető zamata. Ezeket a húsokat rétegesen egymásra szeletelve képzeli maga elé, ahogy a McDonald's falatozóban szolgálják fel.

A sertése után a háziasszonyéhoz is hozzájut, miközben a gyerekeket leköti a brontosauruszok képernyőn zajló élete és halála. Ez utóbbiakat felfalja néhány jó erőben előrontó türannoszaurusz, s a rémületes sárkánypofákból hangzó visít-ás minden további nélkül elfojtja az asszony sikkantásait és F kurrogását. Friss tegező viszonyukat változatlan magázással leplezve hagyják el a hálószobát, s a kisfiúnak az sem tűnik fel, hogy anyukáját F csak úgy B-nek szólítja. Dollyt bez-zeg nem olyan könnyű átejtetni. Tekintetét a filmben galoppozó velociraptorról

gúnyosan átirányítja F bácsi sliccére, melynek cipzárja csak félig van felhúzva. Látva, hogy lelepleződhet, F igazítással próbálkozik többször is, mind reménytelenebbül. Mert kapkodva az imént ferdén rántotta, s az egész, úgy ahogy van, elakadt. Ezt veszi észre az anyából lett kedves, ki elvörösödve súgja vendégének, hogy vonuljon vissza a vécére, ott veselkedjék. F még sosem érezte ilyen helyénvalónak az illemhely elnevezést, csak azt sajnálja, hogy bezárkózását megfutamodásnak is felfoghatja az idegtépő Dolly, akit anyja óhozzá, a kagyló mellett is jól behallatszóan agyba-főbe ajnároz. Kicsit lefokozva lép ki ebbe a nehezen magyarázható erőviszonyba.

És közben miért tépi meg a csak úgy „pimaszkodó R”-nek nevezett fiúcska fölét? F elmenőben szeretné feltenni a kérdést, de az előszobában négy szemközt maradva B olyan turbékoló ajnározással búcsúztatja, hogy a férfiszív görcei sora feloldódnak. A pozitív mérleg folyamatosan vonzza az asszonyszívhez, melynek kilengései felett elnézően huny szemet, legalábbis ami Dolly köszöndéseit már-már bátorítónak rémlő anyai rajongást illeti. Ha egyáltalán valami, akkor inkább a nyámnnyila kis R-re záporozó igazságtalanság, a minden megnyilvánulásába szurkáló rosszmájúság esik F-nek rosszul, akár elbőgi magát a gyerek, akár rá se hederít. Mindenesetre józan eszével úgy ítéli, hogy közömbösséggel kevésbé sínyli meg a mostoha bánásmódot, s olykor, ha a két nő magára hagyja őt R-rel, olyan szavakra és kifejezésekre oktatja kis barátját, hogy katonadolog, meg hogy rá se ránts. R büszkén ismétli, rá se ránts, anyu, mikor ez amiatt hisztizik, hogy a másnapi rákszűrésen kirámolást rendelhetnek el neki, és ismétli nővérenek is, hogy katonadolog, mikor Dollyt egy aluljáróban félig-meddig megerősokolják. A kis R-t ez alkalommal Dolly légycsapóval hurkásra veri, B pedig pusztá kézzel csépli magából kikelve. F védelmező közbelépései lehetővé teszik, hogy a kiskorúakkal kegyetlenkedők ne tegyék ki magukat a törvény szigorának, ezek pedig kimondatlanul is tudják, F-re a családi béke folyamatos helyreállításához szükségük van, szükségük lesz.

Legalább is B így gondolja, és kettőzött erővel hajt az agglegénynek látszó F-re. Traktálja mindennel, amit édességnek tart, F pedig egyre több kedvét lelve a változatos nyalakodásban egyszer csak azon veszi észre magát, B már meg is rendeli az értesítést a házasságkötésről. Az asszony özvegy, a férfi végül is elvált, cécóra már semmi szükségük, a legszűkebb családi körben bonyolítják le. Vagyis éppen csak a gyerekek részvételével. A kis R, aki négy éves múlt, annak örül, hogy lesz szép nagy torta, Dolly pedig azon dühöng, hogy F bácsi oda fog költözni hozzájuk. Csak anyura van szeme, sziszegi a tükrének, s azon is dühöng, hogy amire F bácsinak rajta is szeme lehetne, az neki csigalassan nő. Mérgét szokás szerint öccsén tölti ki. Ne az előjáróságra jöjjön, menjen dedós táborba – ezen mesterkedik, de számítását F bácsi durván keresztülhúzza. „R velünk jön, és pontum.” Igen ám, de a kisfiú éppen kinötte ruháját, cipőjét, s ezt a felnőttek úgy pótolják, hogy Dolly csak új cipőt kap, hozzá való táska nélkül. Ez is „pontum”. A frigy előestéjén kiderül, hogy a kis R-nek hosszú és fekete mind a tíz körme. B manikűrözésre Dollyt rendeli maga helyett, és már késő meggondolnia magát. Cérnahangú jajveszékelés hallatszik a fürdőszobából, ahol az éles kisolló R kicsiny kezébe kíméletlenül belesnyisszant. A szőke fiúcska sikoltozva szalad ki, és belefeni ujját B menyasszonyi szoknyájába, néhány díszpárnába, a másnapi lakomára előkészített damaszt ab-

roszba. Láthatólag a vérzést akarja csillapítani, nehogy Dollytól megint kikapjon. Dolly nyomában is van és szidja: miért rángatja a kezét, megérdemelné, hogy mind az öt ujját levágják. Rémületében R a szájába rejti mind az ötöt, véres nyálát két oldalt csorgatva. F úgy ítéli meg, hogy neki most itt szerepe van. Dollyhoz lép. Elég! Hagyja abba! Neki ne csináljon cirkuszt a házassága előestéjén. A házasságunkén, mondja nyomatékosan, s előrántja a cérnával egybekötött jegygyűrűket. Dolly magánkívül B-re néz, s ez egyszer B magánkívül hagyja. Semmi ajnározás.

Valakinek ezért hamarosan meg kell fizetnie. R, mikor a család belép a házasságkötő terembe, hasra esik. Vadonatúj fehér zakócskája csupa kosz. Ezért otthon prédikációt kap. Nem tudja megmondani, hogyan történt. Biztos elbáméskodtál, vádolja Dolly. Te bambaság. R most hallja először ezt a szót, nem tud válaszolni. A felnőttek egymással vannak elfoglalva, nászéjszakájukra bezárkóznak B szobájába, melyből megint közös háló lesz. És lehetne további örömök színhelye, ha az új házaspár rivallása helyett a lakást nem kétségbeesett sírás hangja verné fel. Úgy ahogy van, még öröme ajzottan, de gondterhelt ábrázattal F feltépi a fürdőszoba ajtaját, és kiragadja a kis R-t Dolly körmei közül. „Nem akar fület mosni”, – így háborog a nővér, akire csakugyan rábízták a fiúcska esti tisztálkodását. F azt látja, hogy abba a rózsaszínű fülecskébe nem vattás pálcikát, hanem a fogkefét akarja bedugni. És hogy e miatt az embertelenség miatt ő, F nem tudja a maga eszközét az élvezet helyébe tolni. Észlelés meg eszmélés együttes hatására F kipenderíti Dollyt a fürdőszobából, s olyat nyom a karján, hogy a hálószobába menekülő lánynak van mit mutatnia anyjának. B egyből összecsukja két combját, és nászéjszaka ide, nászéjszaka oda, reggelig már szó sem lehet ugyanakkora tárulkozásról.

Serkenés helyett záporlás ideje következik – hogy kinek leginkább, nehéz megmondani. Dolly szemére nem száll álom: egyik bosszútervet a másik után forralja. Valamennyire azért nyugtatja, hogy nem hall diadalmas nyögéseket a hálóból, sőt semmilyen nyögés sem szűrődik ki az ajtó mögül. Hamarosan meg is fogan a lány agyában a terv: azon kell lennie, hogy olyan csend legyen ott úrrá, mint egy sírban. Maga is megdermed egy percre, mikor az apjái jut az eszébe. Ha most az anyját elveszi az ármányos F, akkor ő az apjával fog szövetkezni, az apja csontkezelével fagyasztja meg a méltatlan frigyét. Legyen ravatal az ágyukból – csak hogyan legyen? A felnőttekkel nem jó kikezdeni. Büntetnek, bosszút állnak. És mi lenne, ha... nem őt vonnák felelősségre? Ha őneki semmi köze nem lenne a történetdőlkhöz.

F jószívű, segítőkész férj, ő viszi reggel R-t az óvodába, ő is megy kocsin érte. R szeret autókázni, B szeret munkába menet előtt kényelmesen piperézkedni, F pedig akkor néz be az irodájába, amikor neki tetszik: reklám rajzfilmekhez akkor dolgoz ki ötleteket, amikor ötletei vannak. Nincs kötött munkaideje. Dolly ötlete először az, hogy szöveget szúr a Peugeot gumikerekébe, de nincs elég erő a kezében, és a hosszú vacakolás közben még gyanút fognak a járőkelők. Megoldásként kocsikenőcshöz folyamodik, azt gyorsan sikerül rákennie majdnem három abroncsra, és bár félbeszakítják, a következményektől így is sokat vár. Komoly kárt okoz a Peugeot annak a Volkswagennek, amelynek bogárhátába egy vörös lámpánál belecúszik. F-nek sok pénzébe kerül, mert a KRESZ szerint ő a hibás, viszont elég sok pénzt keres majd azzal, hogy egy alkatrészgyártó cég rek-

lámjába belerajzolja a balesetet, ösztökélésként biztonságos fékek vásárlására. R nincs bekötve: a biztosító előtt a mulasztást titkolni kell, B előtt meg különösen, elvégre mégis anyja a gyerekeknek. Úgyis csak balkezének mutatóujját rándította meg, azt se nagyon. F gézt köt rá, katonadolognak nevezi, s lelkére köti a kicsinek, senkinek se szóljon róla, mert akkor nem tudnak majd együtt árnyékból török basát varázsolni a falra. A muzulmán főember tánca a tapétán az ő első közös titkuk.

Dolly persze meglesi őket, és levonja a tanulságot, hogy e kettőnek a kicsinálásához neki még fejlődnie kell. Egyelőre beéri konkolyhíntéssel. F általában a bejárat melletti asztalkán hagyja a levéltárcáját, hogy ne felejtse a másik zakóban, amikor elmegy hazuról. B egy nap azt veszi észre, hogy aranybarna női végtag fényképe lóg ki a választékos fekete bőrtokból. Közelebből szemügyre véve egy nudista kacér rázza magát a fényképezőgép előtt, selymesen kék tengerrel a háttérben. És micsoda kisportolt, karcsú gömbölyűség a csípője! B szinte megtántorodik a féltékenységtől, amelyet saját csípőjének örömtelen ismerete ihlet. Egy szót sem szól, de megfigyelés alá veszi F-et, beleturkál zsebeibe, táskájába, azokba a dossziékba, amelyeket néhanapján hazahoz. Talál más újságkivágást és rajta ugyanazt a nőt, kihívót, erotikusat. Csodálkozik is, hiszen az elég nyiszlett F legénykedik ugyan a gáton, de szívkirálynak aligha nevezhető, egy ilyen aranybarna bombának nemigen szúrhat szemet. Éppen ezért magándetektívhez nem folyamodik, inkább megpróbál versenyre kelni az újságkivágással, szétnyitja megint a két combját, s liheg, olyannyira, hogy az ajtó mögött hallgatózó Dolly véresre harapja az ajkát tehetetlenségében. Merthogy ilyen odaadás mellett aligha kerül sor kíméletlen leszámolásra. Nosza, átcsap az ellenkezőbe. A családi fényképalbumból kiemeli B halott férjének utolsó felvételét, mely a felravatalozotról készült. Sajnos mozdulatlan kép, holott az lenne jó, ha mosolyogna, karját nyújtaná, mutatná, hogy mit nem tud már nyújtani. Hatása azért talán úgy is lesz, ha csak simán odacsúsztatja B oldalához az ágy melletti szőnyegre. Odaszorítja fülét az ajtóhoz, mikor a pár hálni tér, elképzeli, B-t hogyan bénítja meg a jeges emlékezet, és nem érti, hogy egy mély sóhajtásra miért következnek gyorsuló apróbbak, zihálóbbak. Határozottan nyihogóak.

Másnap, mikor végre be tud lopózni az üres szobába, a feldöcölt ágy mellett a szívet tépő képen ott találja F papucsát. Eltakarja. Hever rajta hivalkodva. Dolly belezokog az installációba olyan keservesen, hogy anyja félmeztelenül visszazalad a fürdőszobából, babusgatja, vigasztalja, apukát nem kell már gyászolni, a halottaknak nem fáj semmi, szegény kis árvám, örüljünk, hogy F bácsi velünk van. Dolly könnyei kettőzött erővel spriccelnek B-re, alig fejlett nőiessége úgy vonaglik, mintha dühöngene. Megtölti a lakást feszültségével: R megérzi, kimekikul a lépcsőházba, hogy F vigye már el az óvodába. Nem úgy kéri, hogy F bácsi, hanem csak úgy, hogy F, és F szívébe ez az F melegséget áraszt. Adakozót.

– Nem megyünk ma, fiacskám, az óvodába, elviszlek egy jobb helyre.

Autójuk az Állatkert elé gördül. R először sok iskolás gyereket lát. Megkérdi, hogy azok mind állatok-e. F felnevet.

– Ne legyél már csacsi, az állatok ketrecben vannak.

– A gyerekek miért nincsenek ketrecben?

– Mert rájuk a tanító bácsi vigyáz.

– Én rám most te vigyázol, F. Ki vagy te nekem?

F zavartan: – Papaféléd.

– A papám meghalt.

– Azért vagyok papaféléd. – Hozzáteszi ravaszul: – Azért vagy most az állatkertben, és nem az óvodában. Gyere, nézzük a ketreceket.

Ahogy vonulnak egy koszban szunyókáló sakál, egy legallyazott páva, egy foghíjas csimpánz előtt, R először nem mutat heves érdeklődést. A madárházban befogja az orrát, és igyekszik kifelé. Bezzeg az elefántoknál felélénkül. Rácsodálkozik a ráncos, szürke méretekre. A kézpótló ormány hernyózására. Az oszlop-lábak ruganyos lépkedésére. A tátott ajkak hegyes fityegésére. Ketten himbálóznak a farudakból eszkábált kerítés mögött, a nagyobb tömegnek kisebb a szeme, a kisebb tömegnek nagyobb a szeme. F vesz R-nek egy kiflit. R gépiesen leharapja a végét, miközben részletesen szemügyre veszi a vastagbőrűek természetrajzát. F kikapja kezéből a kiflit azzal, hogy nekik vette. Dobjon darabkákat a kerítés mögé. A két állat, a nagy meg a kicsi eddig maga elé nézett, most hirtelen rájuk szögezi tekintetét. R ügyetlenül dob, a kifli másik vége a kerítés elé potyyan. A kis elefánt nem éri el, a nagy kinyúl érte és bekapja. R beletanul, sikerül egy másik darabot a kicsi elé juttatnia. A kicsi azonban suta, a nagy megint elkapja előle a falatot. Végül az egész kiflit elnyeli.

– Ez egy elefántgyerek? – érdeklődik R.

– Elefántborjú – igazítja ki F, akinek furdalja a lelkiismeretét, hogy az óvodából állatkert lett, és most örül, hogy legalább R szókincsét gyarapítja. R-t azonban inkább az erőviszony foglalkoztatja, az egyenlőtlenség, amelyet eddig csupán a maga bőrén tapasztalt. Szeretne még egy próbát tenni, de F nem vesz másik kiflit, hanem viszi a kicsit tovább a jó lelkiismeretet biztosító tanulmányúton.

Egy sötét és bűdös barlangba lépnek, ahol néhány ellenséges morduláson kívül semmi különös nem ígérkezik. Zsemleszínű, sörényes állatok nyújtózkodnak ásitózva, egymástól különválasztva. Az általános böffentő fetregés közepette egyszer csak szédületesen előterem bizonyos vérfagyasztó jövés-menés. Ketrecét hosszában ide-oda rója egy tarka, ruganyos, rögeszmés fenevad, fehér, fekete és lángoló narancsszín csíkokat mozgatva bőre szabott bundáján, amely inkább sejteti, mint kidomborítja az alatta dolgozó, lebírhatalatlan izomzatot. Pofaszakállat visel leszegett fején – valami nyomot követ. Utol fogja érni, nem menekülhet, akinek ez utánaered – figyelmezteti F a kisfiút, aki gondolatban még nem hagyta el az egyenlőtlen méretű, két szürke tömeget. S ezek az egyébként magabiztos nehézsúlyúak akár a szellemek, úgy rebbennek széjjel gondolatai mélyén, mikor szembe találja magát két hatalmasra tágult pupillával. A semmiből merednek ezek rá: R most ismerkedik a semmivel, mely nézi az életet, és elemészti, mert semmi nincsen benne, amiben az élet megfogódzkodhatna. Olyan szem ez a kíméletlen ördögpofában, mely el akar csak venni, adni semmit sem akar. Élvezetre nem vágyik, csupán végrehajtásra. Felméri, hogy mit kell tenni a megszerzéshez, a többi a készenlét, a rárohanás, a megragadás dolga. A marcangolás szakértelme. A túlsúly diadalma. R-nek önkéntelenül megint az előző jelenet jut az eszébe – ismerkedik az elvonatkoztatás tapasztalatával. De azt is észleli, hogy itt már nem kifliről van szó. Érzése szerint valami iszonyatosról, de pontosan nem tudja, hogy miről. Játékosan próbál a válaszhoz jutni. Elszánt képet vág, el-

kezd F körül ide-oda szaladgálni, mutatja, hogy kiszemelte őt. Ráveti magát. F magasba kapja, mint Szent Kristóf a dedet, és hatalmasat kacag rá. A levegőben rúgkapáló kisfiúnak olyan érzése támad, hogy valamiben megakadályozzák.

Ahogy R növekedik, Dolly piszkatúrái civódásba torkoltnak, mert öccse visszacsíp, visszarúg, visszavádaskodik. B pedig időnként meghasonlik lánya kényezetetésében, mert akár tetszik, akár nem, igazat kellene adnia a fiúnak is. R ennek okáért egy távoli nevelőintézetbe kerül, B így véli a házi békét megteremteni. F nem tartja igazságosnak ezt a békét, de ellene sem akar tenni. Nem látogatja meg a fiút, tartva felesége elfogultságától. Inkább őrzi emlékezetében az állatkereti kalandot, s álmában a tigris elől a magasba emeli R-t, együtt kacagva vele a hoppon maradt ragadozón. Ahányszor B ajándékot vesz Dollynak, F zsebpénzt küld az öcsinek, nem a saját nevéen persze, hanem egy nem létező gyámhivatal nevével adva meg feladónak. R hallgat a rendszeresen befutó utalványokról, viszont kevesebb levelet ír haza, azokban is arról tudósítja a családot, hogy jól megy a sora. Egyensúlyhelyzet alakulna ki így, ha Dolly megbékélne F hálósobai lihegésével. Az idő múlásával kinő mindene, ami B-nek van, de F nem hederít a gömbölyűségeire sem elől, sem hátul. Szívesen eltenné láb alól, ha nem szeretné közben megkapni. Megkapni pedig, ha amúgy natúr nem sikerül, korához illő bájszereléssel majd csak lehet. Ezt hallja bakfis barátnőitől, s ahhoz, hogy két legyet üssön egy csapásra, elkezdi anyját főzni, hogy ránduljanak ki Firenzébe: neki kellene egy Gucci táska, meg egy Elisa Morelli napszemüveg, érettségire ezt kér, és F különben is szereti az olasz festészetet. „Dollynak mindent” felkiáltással B megszervezi az utat, s egy hét sem telik bele, ott sétálnak a Duomo és a Piazza della Signoria között.

Persze Dávid alulnézetben rögtön szemet szúr Dollynak. Kívül jelenik meg ott, ami egy idő óta gondolatait egyre követelőbben bökdösi, és mivel a képzet családi okok miatt F-el kapcsolatos, odasandít nevelőapjára, hogy vajon neki is olyan ennivaló-e a berendezése, mint ezé a remekbe szabott kőóriásé. Meztele nélkül ugyanis F sosem volt számára látható, s ami fedve van, az a valóságnál mindig izgatóbb. F is nézi a szobrot, de tudván, hogy másolatot lát, szeretné mihamarabb az Uffiziban kiállított eredetét látni. B arra emlékezteti, hogy Dollynak körül kell néznie a boltokban zárás előtt. F a térképet tanulmányozva a Via dei Calzaiolit ajánlja, azzal a hátsó gondolattal, hogy a térről nyíló utcában nem nagyon távolodhatnak el az áhított kultúrkinces bányától, B azonban a Via de Tornabuoni felé adja ki a menetparancsot, mert az a leghíresebb. Megcélozzák a divatlapban gyakran hirdető Guccit, ahol őrjítően szép táskák kínálóznak. B szerint azonban először ruhát vagy szoknyát kell választani, aztán jöhet a táska, de azelőtt még ajánlatos cipőt nézni. Prada pár lépésre Guccitól csupán férfidivatot kínál, úgyhogy Max Marát keresik fel, ahol az árat nem írják ki. F dolga érdeklődni felőlük, a hölgyek próbálnak. Masnis, csipkés melltartót s ugyanolyan kacér, áttetsző bugyit, mértanian sportos, erősen dekoltált, nagygombos ruhát, pirosat, amelynek rövid szoknyája le- s felcsúszik járás közben. F hallja az árat, tudja, hogy nem tudnák megfizetni, viszont a szorult helyzet leplezésére teszi a szépet egy vadmacskásan mozgó, tüzes ajkú elárusítónőnek. Hamarosan azt veszi észre, hogy bókjai hatékonyak, s az eleven, beszédes szem viszonzza az ő kihívó tekintetét. Egy pillanat alatt minden elrendeződik. Dollyék a fülké-

ben hagyják a sok női holmit, amiről le kell mondaniuk, F pedig megkérdi, hogy a maxmarás nő másnap délután szabad-e. Mert akkor ő a szállodájában várja.

Hirtelen elege van B-ből és Dollyból, a divatéhségükből, a kultúrközönyükből, az önzésükből, ami kizárja a lehetőségét is annak, hogy a kis R-t bevezesse a firenzei műkincsek rengetegébe. E sok rossz ellen nemileg lázad. Megérdemlik, hogy megdugja ezt a baromi jó nőt, s ezt úgy teszi magának lehetővé, hogy az anyagiasság kelepcejébe csalja a lányt meg az őt szolgáló anyát. Ne a márkás boltokban turkáljanak, menjenek a Rinascente nagyáruházba, ahol tetőtől talpig mindent megkapnak potom áron, bőr holmiért pedig menjenek alkudozni a Mercato di San Lorenzóra, őt meg majd megtalálják az Uffiziban. Érdeklődjenek a teremőrknél, teszi hozzá gondoskodóan. Másnap délelőtt betelefonál Max Marához, megbeszéli a találka részleteit, s a megadott délutáni időpontban a portás jelzi, hogy Signorina C keresi Signor F-et. Várom, feleli Signor F, és pár perc múltán egymás nyakába ugranak. Signor F leleszi a rúzszt Signorina C tüzes ajkáról, közben pedig megszabadítja mértanian sportos, erősen dekoltált, nagygombos ruhájától, előzetesen persze felhúzza ennek rövid szoknyáját és hosszú, lélegző, valójában szaglászó csókot nyom a kacér, áttetsző bugyi kellős közepébe, megkülönböztetve a Max Mara parfümöt, a punciparázást és a forró, firenzei utcák enyhe kátrányillatát. A masnis, csipkés melltartót viszont izgató kellékként a helyén hagyja, noha izgalmat bőven nyújt a signorina natúr bujasága, amely rohamosan ajzza F-et a fergeteges porcikák tüzetes kiélvezésére. Lassan, de biztosan haladna hát az örömkö kapaszkodóján, ha nem nyílna az ajtó, s nem hangzana fel egy leányhangon elkiáltott férfikáromkodás, mely szól az ágyon látható rúgkapálásnak, de legalább annyira az ágy körül heverő mértanian sportos, erősen dekoltált, nagygombos, piros ruhának és a kacér, áttetsző bugyinak, mely Signorina C bal lábfejen akadt fenn. Az anyagiakban és érzékiekben lekörözött Dolly tombol, erényesen követeli mögötte álló anyjától, hogy váljon el, és B, aki most még védtelenebb lányával szemben – elválk.

F aránylag közönyösen levonja a tanulságot, hogy nem igazán házasembernek jött a világra, lemondani viszont semmiképpen nem akar a kiváltságos kapcsolatról, amelyet a kis R vele kialakított. Mert ugye a kis R szólította őt F-nek, ő jelentette ki, hogy F vigyáz reá. Úgy is, mint egy papaféle. Ezen az alapon igyekszik felvenni vele az érintkezést. Elég félszegre sikerül, mert a kis R-ből nagydarab R lett, egyetemi szálláson lakik, szorgalmas mérnökhallgató, bár megállás nélkül csajozik, bulizik. Vajon ilyenkor mi az apaféle feladata? F visszagondol a maga neveltetésére, s oktatja a fiatalembert, hogy életereje ne menjen a tanulmányok rovására. – Dugjál fiam, de mértékletesen. Az arany szabályhoz F több doboz óvszert mellékel. R, akinek Dolly, épp azért, hogy elundorítsa R-t a házasságot vadállatian törő F-től, a realista részleteket kiemelve beszámolt a firenzei paráználkodásról, szóval R megkérdi, hogy F mindig húz-e kotont. F nem akarván, hogy a tények a pedagógiai szempontok rovására érvényesüljenek, azt hazudja, hogy mindig húz. Hát ennyi elég, hogy papaféleként R kicsit dülledt szemében tartósan leböngjön.

Ugyanez alkalommal a kicsit dülledt szem rányílik F pénztárcájára. Anyjától R filléreket kap: azokkal is el kell számolnia. Stafírozása F-re hárul, ő bújtatja bördzsekibe, korddzsekibe, cselesen megrongyolt farmerbe, tőle kap örökmozgó

karórát, internetes zsebtelefont, s egyelőre Honda motorbiciklit. Kapna repülőjegyet Firenzébe, mert F szeretné bepótolni a szállodai botrány miatt elmaradt múzeumlátogatást és megvalósítani azt a régi álmát, hogy R-rel együtt gyönyörködjön újra azokban a mesterművekben, amelyeket első, fiatalkori látogatásakor maradandó emlékül hozott magával. R egy ideig kéreti magát, aztán bemondja az unalmast vizsgálóra hivatkozva. F egyedül repül. Megy mégis, mert bosszantja az előző kirándulás befejezetlensége, meg reklámötleteket is próbál beszerezni a cinquecento festőitől. Épp ezért úgy dönt, hogy az Uffiziban előbb végigsétál a termeken, csak úgy impresszionistán, aztán visszatér azokhoz a képekhez, amelyek felkeltik figyelmét. Gondolataiból azonban R-t nem tudja, nem is akarja kizárni. Nem esik jól, persze, a visszautasítás, de valami megkönnyebbülést is hoz: az önállósít játszó nagyfiú most nem zavarja az emlékkép életét. Könnyebb egy aranyos kisgyerek apaféléjének lenni. F felszabadultan, örömmel átengedi magát a vezetésének. Szereti a kis R akaratát. Teljesen súlytalan, magasba lehet emelni, szórakozni a szeszélyein, lehajolni hozzá, s úgy tenni, mintha ő mutatná, hogy a világban, az életben mi a fontos. F csupa hála: R eligazítja a képek rengetegében, apró kezével rábök arra, ami neki, a felnőtteknek is hasznos lehet. A fekete emberre például, aki manapság divatossa eleveníthet egy videoklipet, különösen aranyba, bársonyba bujtatva a burnusz fehér csuklyája alatt. A három mágus egyike Mantegna képén, akik tevekaraván élén a Kisjézust térdén lovagoltató, narancsszínű és fehér angyalkák koszorújában trónoló Szűzanya elé járulnak. Ezek az angyalkák szentté avatott szárnyas babák, kisebbek, mint a Jézuska, lábuk sincsen. Méretbeli különbségük hangsúlyozza, hogy az újszülött kisdéd az anya ölén, ott a barlang bejáratában voltaképpen nagyded. Így magyarázná el a kis R-nek, aki bizonyára megkérdezné, ha mind a hárman járulnak, akkor a harmadik miért térdel, és miért éppen a fekete. S e fogas kérdéstől megmámorosodva, bár a hiteles választ rá nem tudja, és nem is biztos abban, hogy létezik ilyen, F a képzeletére hagyatkozik, és élvezzi, hogy kitalálhatja a fekete ember szerepét. Mirhát hoz, gyógyhatású olajat, gyulladást gátló, vírust ölő, hasmenést és kangörcsöt csillapító szert, hogy a Megváltó jó egészségben élje le életét. S azért térdel, mert nem csupán tiszteleg, mint a másik kettő, hanem imádja a farkaskölyök köszöntéssel rájuk figyelmező újszülöttet. Mesésen imádja, mert fekete, valósággal bálványozza, mert pogány, arra vár, hogy mindennek fejében a Jézuska megkeresztelje, beeressze a koromsötét barlangba és kiválasztottként rendelkezék vele. „Kis kóbász”, üzeni neki a maga trópusi kiejtésével, és gyengéden vérben forgó tekintete glóriát idéz a fiúcska feje fölé, mielőtt ennek ideje hivatalosan is betelne. A fekete mágus nézésétől a kis test átszellemül, dicsfényben felmagasztosul, jelzi egyben, hogy a szolgálatot elfogadja. Hiszen gyors előmenetelét neki köszönheti majd.

A továbbiakban F a látomásos szerződést szentírásként tartja számon. Firenzéből visszatérve bekopogtat R-hez a diákszállásra, és körültekintő beszélgetésbe kezd ügyes-bajos dolgairól. Hogyan áll a tanulmányaival, hogyan áll a nőekkel, mik a tervei? R nem érti, mi ez a hirtelen faggatás. Egyre kitérőbbben válaszol. F nem sokat teketóriázik. Elmenőben leáll beszélgetni a telep mulya portásával, és kiszedi belőle, hogy R kéthavi lakbérrel tartozik. Másnap kiegyenlíti a számlát. Utánanézi az egyetemen R jegyeinek. Mervev elutasításba ütközne, ha

más téren nem lenne sikere a tanulmányi osztály titkárnőjénél. Így derül ki, hogy alkalmazott matematikából R kettő helyett csak egy zárthelyin vett részt, azon pedig a nem megfelelték listájára került. A dugás hatására a titkárnő hajlandó felemelni közepesre a jegyet, s a következő rundnak köszönhetően a második zárthelyi kockájába ugyanezt a jegyet tanárosan odafirkantja. R át fog menni. De miért nem készült, miért bliccelte el a vizsgát? A titkárnő nem tudja, R pedig nem fogja megmondani. F magánéletét fogad, számoljon be R magánéletéről. Kiderül, hogy R feléje se néz családjának, nem találkozik se anyjával, se nővérével, viszont találkozik Z-vel, egy kacér ügyvédbojtár lánnyal, csak éppen sosem négyszemközt. Z-t árnyékként kíséri X, egy lapos lány, vizslatekintetű bizalmas, akit R sehogy sem képes lerázni, s akit Z láthatólag azért tart, hogy a belebolondult fiatalembert örületbemenően felizgassa. R-nek nincs más lehetősége, mint Z-t és árnyékát másodrendű árnyékként kíséreni, s ahová a két nőnek kedve szotytyan elmenni, ott neki három személyre belépőt kell venni, taxinak füttyenteni, számlát elintézni. Két nőnek kell luxustárgyakat venni, Gucci, Prada, Max Mara termékeket, ezekre megy el az ösztöndíja, meg amit F-től kap, no meg amit házárdjátékon nyer, mert pókerezik kaszinóban, és ha a nyomozó jól látta, licitálás közben kipakolja a játékos férfiak zsebét, a hölgyek retiküljét. F látja, hogy R az erejét meghaladó tűzzel játszik, azonnal intézkedni kell. Ha már az olasz divatkirályokhoz társuló két nő esete ismerős, be akarja dobni a saját trükkjét, de hiába hozatja el a maxmarás bombát, R szeme csak Z halmain függ, a nyomozó hallotta, hogy bombáknak ezeket minősíti. A maxmarás sértett vadmacskaként fújva visszahúz Firenzébe, F pedig mit tehet, saját bőrét viheti vásárra. Belenéz a tükörbe, látni véli Mantegna fekete mágusát átszellemülten, készen a legijesztőbb áldozatra is. Legyeskedni kezd X körül, behunyt szemmel megteszi, amit nyitottal nem bírna, és tessék, R-nek szabad az út Z-hez, X-et ugyanis más foglalkoztatja. Bizalmasa híján Z az illemszokások sáncai mögé húzódik. R annyira odavan érte, hogy megkéri a kezét. Amit persze megkap, annál is inkább, mert F biztatására Gucci, Prada és Max Mara termékekkel állít be hozzá. F úgy ítéli meg a helyzetet, hogy R az imádott nő ígéretes birtokában kitartóbban készül majd vizsgáira. Ha sikeres vizsgája utánra tűzik ki a lagzit, akkor ő tetemesen beszáll a költségekbe. Csupán annyit kér, kerthelyiségben vagy nagyméretű ablakok mögött gyűljön össze a násznép, hogy ő, F, akit B és Dolly nem fognak meghívni, messzelátóval szemlélhesse boldogságukat.

Minden a tervek szerint alakul. A diplomás ifjú pár nyolc méter hosszú, hófehér díszautóban érkezik, amilyent ázsiai, mesés lagzikra szoktak bérelni rátartó nagykereskedők. Mögöttük iszonyú túlköléssel felvirágozott kocsik serege. Fényképezés a kerthelyiségben, ahová F egy műpálmafát állíttatott az amúgy is mutató futórosák közé, a bankett pedig belső helyiségben kirakatba terített díszasztalnál zajlik palackot hűtő ezüst vödörökkel a terítékek mellett. Gyakorlatilag F fedezi az ünnepséget, beleértve a felköszöntőhöz bérelt jó nevű színészt. Amit ez felolvas, annak a szövegét is ő írta. Az eredeti kézírásosát ő tartja kezében a szemközti nagyszálló negyedik emeleti szobájában, az ablakhoz húzott karosszékekben, s amikor a színész szóra emelkedik, ő is feláll, s a szónokkal egy időben lelkesedik, meghatódik, ontja a jókívánságokat az alkalomra brokátba ki-preparált arának és szépreményű urának, pezsgős poharat emel a hitves pár

egészségére, szaporodására e földön és anyagi gyarapodására ugyanitt. Az epithalamostól kivörösödve, az italtól átszellemülve legelteti messzelátóját R fesztelen örömén, ahogy a drága fiú a társadalmi töltekezéstől magát mit sem zavarlatva szemét egy kicsit mindig Z dekoltazásába dülleszt. Lélekben már habzsolja az ott láthatókat, s F mámorosan taksálja saját szerepét ebben a beérkezésben. Eszébe jut, ahogy a tigrisbarlangban a magasba kapja a kisgyereket, s a nyakába ültetve nekivág vele kettejük külön útjának, s eszébe jut az is, ahogyan megérkezik vele a Mantegna által festett barlang setét bejáratához, s imádja, mint a szerencsen mágus, s olyan az egész, akárha a tenger túlsó partjára gázolna vele. Felizgatott állapotában egyáltalán nem zavarja, hogy összekever két bibliai személyt. Nem azt érzi, hogy berúg, hanem azt, hogy egymásba oltásuk megkettőzi erejét. Sikerül, amihez csak fog, ő juttatja révbe a tanulmányok buktatóin botladozó, a tehetetlen szerelem csapdájában vergődő R-t, s a fekete ábrázatú óriás figurájával, aki hátán cipeli át a kisdedet a nagy vízen, egy jövedelmező reklámklip ötletét tartja markában a fehér gyerekek afrikai nyaraltatásának előmozdításához. És kinek köszönheti káprázatos sikerélményét? Szeme a hálától könnybe lábad. F a süppedő szőnyegen térdre borulva mondja el sokszor egymás után R szent nevét.

Ilyesfajta vallásosan adakozó ámulatban telnek az évek a pompázatos menyegző után. Mert hogy F életfogytiglan adós R-nek, és mert a nász előkelőségéből engedni később sem lehet. A jól kereső fiatal pár polgári színvonalát F egészíti ki nagypolgárra. Hatvanegy centis átmérőjű televíziós készüléküket házimozira cseréli, háromestés, karzati operabérletüket tizenegy estésre, harmadik soros zsöllyére szólóra, másodkézből vett, bűzös Fiatjukat négykerék meghajtású, légtisztító Mercedesre, és lehetővé teszi, hogy szűk, homályos és ricsajos lakhelyükről a leggondozottabb villanegyedbe költözhessenek, ahol is a jómódú tulajok korszerű bio-örömeinek áldozhatnak. Rendszeresen meglátogatja őket, s miközben kicsit feszélyezetten ugyan, de beszélgetnek csip-csup dolgokról, lesi, hogy a továbbiakban milyen újabb luxusra lenne kedvük, ha már szükségük immár alig van valamire. A társalgások azért is akadoznak, mert F igazából nem tud kettőjükhöz szólni, és külön sem nagyon sikerül ez neki. Azt meg nem lehet velük megbeszélni, hogy ő voltaképpen a hajdani kisfiúhoz intézi szavait, akinek ő valami apaféléje. Anélkül, hogy azonosítaná, az asszony olyasmit érez, amit a tolazkodó apóssal szemben szoktak, és nekifog a váratlan betoppanások nyirbálásának. R szintén szeretné, ha F kevesebbet lógna náluk, mert az a benyomása, hogy az anyja emiatt néz be hozzájuk ritkán. A kedvetlenedő fogadtatás hatására F belemenne, hogy inkább R jönne el hozzá egymaga, ám röstelli tudatni átköltözését egy szűkebb, ráadásul homályos és ricsajos legénylakásba. A szükség hajtotta el összkomfortos, igazgatói lakosztályából. És bizony a szorongás, amit anyagi helyzetének romlása okoz, megtetézi az érintkezését bénító sutaságot. Sajnos, bevallani, hogy a csőd szélére kerül, egyszerűen lehetetlen, és nem kevésbé lehetetlen levetkőzni a gondviselő papaféle szerepét. Képtelenség már az is, hogy a mérhetetlen költekezése nem tud lépést tartani a rajongásával, elfogadhatatlan, hogy a pálmafával botozó fekete óriás csak úgy levesse válláról a picinyke megváltót, mert a fehér csöppségek afrikai nyaraltatása nem bizonyul időszerűnek. Érzelmek és tények, érvek, ellenérvek, könnyelműség és felelősség

zilált helycseréi miatt hovatovább semmi sincs a helyén. F-nek lelkifurdalása támad a szerepével kapcsolatban.

– Ha igazi apja volnék, nem krajcároskodnék – vádolja magát elesettségéért. Úgy próbál a kutyaszorítóból kilábalni, hogy hitelt vesz fel a reklámcége számlájára, bízva a rendkívüli találékonyágban, melyet R iránti imádatából továbbra is meríthet. A pénz csakugyan megérkezik, újabb blikkfangos ötlet viszont sehol. F ül magában a tükör előtt, szemtől szembe önmaga tehetetlenségével. Nem elég jó, nem elég erős, nem elég gazdag, összeomlik minden szivárványos képzelete R-el kapcsolatban – egyszerűen nem méltó hozzá. Hirtelen elhatározással felszámolja üzletét, amelyet felvirágoztatni többé nem remél. Terve szerint az utolsó fillérig majd mindent R-nek adományoz, most már utolsó csepp vérével fogja táplálni fiókáját – így talán a szerepből átvergődik a hiteles apaságba. De mi lesz az utolsó fillér után?

Tépelődik hazafelé az utcán is. Ahhoz hogy ő nagy legyen, nekem el kell törpülnöm. De hogyan fogja a szegény törpe tejbe-vajba fürösztetni az óriást? Futja-e ilyesmire az erejéből? Az jár a fejében, hogy eddig mindig az volt a jó, hogy R a kicsike, s ő, F, a hatalmas gondviselő. Elérzékenyülve emlékszik a boldogságos kezdetekre, amikor kisujját kellett csupán mozdítania, hogy R-t kiszabadítsa Dolly karmából. Gondolatai kuszán összevissza tekeregnek, s annyira lefoglalják, hogy pirosban lép le az úttestre. Egy tompa csattanás, és ott fekszik F a zeb-rán kiterítve, véresen, fél testével egy Dacia Logan alatt, melynek kormányát Dolly fogja. F erről egyelőre nem tud, mert felső teste és feje a Logan alá szorult, alteste és lába látható mindössze a kábultan előkecmergő sofőrnö számára. Ez lélekjelenlétének nem lebecsülendő maradékával arról akar meggyőződni, hogy él-e még és mennyire ez a szégyentelen sarházi, aki valósággal odarohant a kocsira, bizonyára öngyilkossági szándékkal. Ilyen helyzetben azt kellene kívánnia, hogy dögöljön meg az ilyen bajt hozó, de a vádaskodó kiáltásokkal elősereg-lő báméskodók miatt kénytelen azt kívánni, bárcsak ne döglene meg. El akarja dönteni, hogy a két változat között melyikről van szó, és ránt egyet az egyik petyhüdt lábszáron, ahogyan hajdan a kis R-ét cibálta ébresztés céljából. F iszonyú fájdalomra ocsúdik, emlékezetéből pedig előugrik a kisfiú hajdani megkín-zatása. Ilyenformán ő már azonosítja gázolóját, míg emez csak akkor ismer F-re, amikor a megbénult szerencsétlent a mentők teljes egészében előhuzigálják.

Dolly nagyjából az úgy kellett neki álláspontjára helyezkedik, de azért, miután néhány tanú segítségével tisztázza a rendőrökkel, hogy a balesetért az áldozat a felelős, úgy dönt, ő tartja kezében további sorsát, a pöffeszkedő R-nek nem is szól az egészről. F viszont, akinek tudomására hozzák, hogy magatehetetlen marad, éppen azt szeretné, hogy R gondoskodjon róla. Nem annyira hálából, mint inkább azért, hogy F hátralevő idejében, amennyire csak bírja, kifejezhesse imádatát. Addig nyafog az ápolónőknek, hogy a fiát szeretné viszontlátni, míg az egyik meg-telefonálja az üzenetet. R éppen nyaral az Adriai-tenger partján, végül mégis meg-jelenik a maga napsütötte sugárzásában. F összeroncsolt arcából mereszti rá révü-letes szemét. Lemerevedett, felhasadozott ajkával tudatja, hogy amije még marad e földön, azt ráhagyja, s amire még utolsó órája előtt szüksége lehet, azt fedezze az ő részére hozzáférhetővé tett bankszámlájáról. R nemigen tudja, mit kell ilyen esetben mondania. Megkérdi udvariasan, van-e F-nek szüksége arra, hogy ő hoz-

zon vagy elintézzon neki valamit. F teljesen kimerült, mondani egyebet nem tud, csak nézi R rádülledő szemét, mint aki valamilyen helyeslést vár, megerősítést, egy meghitt szövetség elfogadását. Érzi, hogy a fia milyen erős, és tudja, hogy ő maga milyen elesett. Szeretne hozzá kiáltani a mélységből, ahová leépült. Ha másért nem, hát egy kis bátorításért. Egy efféle kiáltás tisztázhatná a változást kapcsolatukban, válaszra bírhatná szenedvényének tárgyát. De ereje már nincsen hozzá. Annyit motyog, hogy R óvakodjék Dollytól, R pedig kifelé menőben gépiesen bölint, ráhagyja. Ahogy voltaképpen mindig tette, hiszen különben sosem értette, mit legyeskedik körülötte F. Eleitől fogva, mert apja egészen kicsi korában eltűnt az életéből, úgy érezte, megilleti őt egy akármilyen apa, elvégre a többi gyereknek is van ilyen. Nem bánta persze F odaadását, de ebből nem vont le olyasféle tanulságot, hogy mivel ő hagyja magát imádni, azért ő bármiféleképpen tartozna ezzel vagy azzal. Sosem érezte igazán, hogy köze van F-hez.

F-ben pedig az tudatosodik, hogy ő csakugyan egészen kicsike, és hogy ne zuhanjon még mélyebbre, anyja ölére volna szüksége. Az ő gyengéd, puha keze tartsa meg őt térdmagasságban, ahol annyit gögicsélhet, amennyire erejéből futja. Sokra ebből sem futja, hangja kihagy, szörcsögés vegyül bele, vizenyőbe merülő szemével esdve bámul az épp jókor talpra álló fekete emberre, akin csak most látszik, milyen óriás. Mirhatartóját, melybe csecsemője is beleférne, a Szűzre bízva, miközben a kapálózó kicsikét megőrzésre átveszi. És viszi be a barlangba, hogy biztonságba helyezze – feltehetőleg azért. A Szűz feje körül a szárnyas babák irigykedve berregnek. F épp olyan védelemben részesül, amilyenre R részéről vágyik a baleset óta, csak kérni nem meri, hogy ne ijesszen rá túlságosan az örökösére. Még azt hinné, hogy valamennyit le akar faragni a végrendeletéből. Itt a barlangban R bizalomra gerjed a vele mindig kivételesen bánó F-fel, nyakába ülteti, és indul vele utazásra, akárha szellemvasúton. Kívülről a sziklanylásból nem látszott semmi egyéb, mint a koromsötét, de mostantól kezdve, miközben lepleket rebbentenek széjjel, úgy tolatnak, mint két szürkén derengő árnyék, befelé, lefelé. Rá egy széles víztükörre, mely hallgatag, csak a hatalmas R botja körül tocsog. Gyerekjáték lehetne az átkelés, ha a túloldali láthatatlanból nem hallatszana követelőző mordulás. Egyébként ellenséges csend, átitatva orrfacsaró bűzzel. Mintha valami ágas-bogas cserjés mögül egy lángoló narancsszín csíkos tigrisfej rajzolódna ki. F szeretné rábírni R-t, hogy vigye el innen, vagy legalábbis hagyja őt leszállni. Nem tud szólni, csak kalimpálni rövid lábával. Az óriás pedig mindig nyomul a két hatalmasra tágult pupilla irányába, melynek mélyén a reá váró semmivel ismerkedik F. El akarja venni az életét, és F-nek nincs már mit adnia. R lekapja hátáról a réműlettől még bénább F-et, és nyújtja át közönyösen a nekilendülő dúvadnak, mint kézbesítő a csomagot. Aztán mégsem. Visszarántja, és bedugja a cserjés másik oldalán nyitva álló páncélszekrénybe. F tompítva hallja a tigriskörmök kaparását a vastag acélajtón.

Keresnie kell a kilincset. Úgy nyomja le, hogy az ápolók ne hallják. Úgy nyomják, mert a mécslámpa derengésében két szürke alak surran be. A rémálomból felriadó F visszafojtott lélegzettel lesi őket, és rémálomban érzi magát, amikor a kisebbik árny szeme rászögeződik. Régi ismerős ez a tekintet, mely el akar csak venni, adni semmit sem akar. Dollyé a föléje hajló fej: felméri, hogy mit kell tennie a megszerzéshez, a többi a készenlét, a rárohanás dolga. F sejti, hogy

mit fog megragadni, de bénulása sem kiáltani, sem közbenyúltni nem hagyja. Átkozza tehetetlenségét, mert Dolly az éjjeliszekrényben vécépapírok közé rejtett csekkfüzetét rántja ki s adja át a mellette törtető árnyéknak, melyben F elszoruló szívvel R-t ismeri fel. Villámcsapás F számára a felismerés: ezek összeszűrik a levet. Az ő kis R-je a végzetes nővérrel. Az ő hatalmas R-je az ördögi cselszövővel, aki látva, hogy F képtelen bárminemű tiltakozásra, hangosan utasítja a dülledt szemű mamlaszt, hogy ürítse ki a számlát az utolsó garasig.

– Ennek már többé semmire se lesz szüksége.

– A szemét még forgatja. Látod, valamit akar.

– Biztos mondani valamit. Valami apáskodót.

R türelmetlenül düllesztzi szemét a roncsra.

– Torkig vagyok veled! Kár, hogy nem hallod

F behunyja a szemét. Nem akarja hallani. Oda akar térdelni a fiúcska elé és biztosítani őt hűségéről. Magyarázkodni akar. Hogy álmom volt. Legalább egy fátyol maradjon belőle, s rajta egy lenyomat. R kimegy a csekkfüzettel. Arra gondol, hogy nekik éppen egy tengeri luxushajózásra van szükségük. Sajnos Dollyval osztozkodni kell majd. Dolly követi, csak előbb még a paplant F fejére dobja.

Medgidia, a hajdani város

regényrészletek

Feleségemnek, Danielának,
nagyszüleim,
Ștefan és Virginia Theodorescu
emlékére

Félbehagyott történet

A két világháború közötti Slobozia* község illusztrációkkal ellátott történetének nagyszabású tervéből csak néhány fénykép maradt fenn, és talán még P. tanító úr bevezetőjéből pár oldal. A polgármesternek támadt ez az ötlete a tanítóval játszott ostáblaparti közben, P. házának udvarán, a lombsátor alatt, és a nagyapám, aki akkor kezdett fényképezni, készített róluk egy képet. A lokálpatrióta tanító felajánlotta, hogy megírja a szöveget, míg a nagyapám, hogy lefényképezi a község épületeit és személyiségeit. Az ő közreműködése nem volt teljesen érdektelen: kellett neki egy papír a városházától, hogy pillanatszemléket készíthet a vásárokon és a búcsúban. A tanító rábukkant a község eredetére. Senki sem tudta, hogy mennyire régi. A szájhagyomány szerinti történetben voltak kellemtelen állítások, amelyeket P. tulajdonképpen nem akart megemlíteni. Később meggondolta magát, kutatta a község régi nevét, amelyet sehol sem talált, vagy legalább valamilyen magyarázatot a nevére, amit a polgármester kérdése vetett fel: „Ilie úr, hogyhogy a mi településünk felszabadított cigány falu?"; „Hát, ha az volt...”; „És Ilie uram, hol vannak azok a felszabadított cigányok?” A tanító felsorolt néhány nevet. Nem voltak sokan: „Összekeveredhettek a románokkal, vagy elmehtek másfelé is”, „És minket, idevalósiakat is felszabadítottak?” A sötétbőrű nagyapámé volt a község péksége, de már elege lett belőle. Ezért kezdett el fényképezni. Ő már hallott róla, hogy „azelőtt” falun a kovácsok, a pékek, a muzsikusokról nem is beszélve, cigányok voltak. Ha nem volt földjük, valamiből meg kellett élniük. „Hallja, Fănică bá, maga túl kevéssel beéri. Azt mondom, csináljuk meg a község történetét, és nyomtassuk ki Bukarestben! Egy fényképalbummal együtt!” A község házával, a templommal, az iskolával, az emlékművel és a fontos emberekkel.

Egy hét alatt Ștefan Theodorescu úr, a sloboziai fotóművész mindent lefényképezett, még az őrsparancsnokot is, pedig az nem is volt odavalósi. A képek nem sikerültek valami jól – a fotóművész egyelőre a búcsúban készült pillanatszemlékkel elsajátított kezűgyességével még nem volt az előhívás minden titkának birtokában. Az egész település a község házához vonult, hogy megtekint-

* magyarul: szabad/felszabadított föld

se a képeket. Fănică úr a községháza lépcsőjén mindenkit lefényképezett. A pápa állt középen, de a polgármester azért jobban látszott. Ott volt még a jegyző, a bábaasszony, a tanító fiatal felesége, és fent balra, vasárnapi öltözetben és kinyújtott nyakkal, az a nyomorult Papurică, a hal- és rákkereskedő. Ez házról házra járt a gyékénykosarával, reggelente halat, délután rákot árult.

Ilie úr, a tanító meglátogatta otthon az öregeket, és kikérdezte őket, hogy mire emlékeznek. Különösebb erőfeszítés nélkül végigböngészte az egyházi lajstromokat és vette a bátorságot, hogy írjon Nicolae Iorgának. Rábukkant néhány szádra, miszerint a falut vagy Kiszelev oroszai nevezték el így, vagy az innen eltávozott cigányok mondták, hogy őket szabadon bocsátották, de egyik se biztos. Dolga végeztével Fănică bá eladta a pékséget, és a fényképezésből összegyűjtött pénzzel liciten megvásárolta a medgidiai állomás restijét. A tanítót tévedésből az arcvonalba küldték az orosz frontra, mert összetévesztették egy legionáriussal, mivel ugyanúgy hívták őket. Ennek a lokálpatriótának a neve nem került fel a sloboziai hősök emlékoszlopára, csak abban a levélben szerepelt, amelyben az ifjú P. asszonyt értesítették, hogy a férje elesett a harcmezőn.

A bőség jele

Mintha azelőtt is mindig kocsmáros lett volna, úgy ugráltatta Fănică a pincéreit és rendelte el, hogy mit főzzenek a szakácsnék! Virginica nagysád csak ámuldozott. Még mindig nem tudta elhinni, hogy a medgidiai állomás restije az övék. Olyan viharosan történt. Aznap, amikor megnyerte a licitet, Fănică pezsgős bankettet rendezett, a dús fröccsöket és a „tulajdonképpen” licitálást nem számítva. Stelian úr, aki addig vezette a vendéglőt, nagyon iparkodott, amíg Fănică rá nem nevetett, ahogy a pókernél szokott. Ráment a lép mellett földre, a háza, a *fele* péksége, pedig a vendéglőbe még egy kanalat se vettek. A bankett előtt Fănică táviratozott Pascunak, a fetești boltos barátjának, és elkezdett italozni. Stelian úr koccintott vele, és szedelőzködött: „Azért csináltuk meg Nagy-Romániát, hogy ti kaparintsátok meg, te paraszt!” Fănică megragadta a karját. Mégis mennyiért adná el neki a vendéglő berendezését? Inkább elégeti, akkor se adja el neki, vesse az eszébe!, felelte Stelian úr. „Megveszem, Stelian bátyám, és együtt égetjük el! Én asztalt, széket Bukarestből hozatok!” Ezzel sikerült annyira megpuhítani, hogy eladta neki a szódásüvegeket és a rendelésre készült, sörcsappal ellátott bádognpultot. Amikor három nap múlva megérkeztek Medgidiaira a Pascu által felfogadott mesteremberek kicsinosítani a vendéglőt, hogy minél bukarestiesebb legyen, és az első meg a másodosztálya között ne csak árban legyen különbség, hanem az első osztályon legyenek olyan cífraságok, hogy még a tehetősebb városi népek is betérjenek oda egy-egy pohár mellett elbeszélgetni. És a peronon, amíg a vonatok megállnak, hogy a mozdonyt feltöltsék vízzel, legyenek kint az inasok a pereccel, süteménnyel és limonádéval. A legjobban fizetett ember semmit se csinált, csak lábatlankodott a mesteremberek között. Hagyd békén, Virginia, mert az Seruzi úr, az építész, és azért szedeti ki az ablakokat, hogy megnagyobbítsa őket. Fănică nem avatkozott a dolgába, csak egyetlenegyszer mondta neki, hogy azért ő mégse kimondottan luxusvendéglőre gondolt. Az olasz meg-

fenyegette, hogy otthagyja a francba, úgyhogy Fănică engesztelésképpen őt is megtanította néhány titkos pókerfogásra. Seruzi úr, a balszerencsés kártyajátékos, el volt ragadtatva, és hátra vágta a munkásait, hogy ugyanazért a pénzéért bekeretezett tükröket is szereljének a falakra, amitől aztán az állomás restje Medgidia legnagyobb vendéglőjének látszott. Egy héttel a nyitás előtt Fănică Konstancára ment pincérekért és egy szakácsnőért. Az egyik kikötői kocsmában rátalált Ionicára, aki annak idején még Jaques néven az Orient Expressz utasainak szolgált fel, amíg egy francia nő be nem panaszkolta, hogy minősíthetetlenül pimasz ajánlatot tett neki. Ionică vállalta, hogy pár hónapig Fănică vendéglőjében dolgozik, azzal a feltétellel, hogy a többi pincért ő választhatja meg. Az ünnepélyes megnyitás előtti napon a tulajnak is elmondta, milyen szabályok voltak az Orient Expresszen, hogy ő is tudja, mit kell elvárni a személyzettől. A szakácsné, egy gömbölyded erdélyi asszony istenien főzött, ha éppen nem itta le magát. Az ünnepélyes megnyitást november 9-ére tűzték ki, de Florica asszony ezzel nem értett egyet. Fănică, a kilences szerencsétlen szám. Megterítették az asztalokat, kirakták a pezsgős- és borosüvegeket a söntés mögötti polcokra, és lefeküdtek a hátsó szobában a matracokra, a pincérekkel és a szakácsnéval együtt. Éjjel három órakor a szakácsné sikoltozni kezdett, hogy mozog a föld. A vendéglőben pedig szétrobbantak a pezsgősüvegek. Fănică felriadt álmából, szó nélkül megragadta Virginicát, és átvonszolta a vendéglőbe. A polcokról lezúdultak az üvegek, az egyik falitükör ripityúra tört. „Ember, ez Isten csapása, amiért kocsmát nyitunk!” „Menj már, asszony. Ez bőséget jelent!” Reggel az állomás távirdásza bejelentette, hogy Bukarestben összedől a Carlton szálloda.

Raul, a jótevő

Az istentiszteletet nem lehetett elkezdni. A templom udvaráról egyre durvább lárma hallatszott. Akik nem fértek be, és sokan jártak így, tiltakoztak, és követelték, hogy a megboldogultat vigyék ki az udvarra. Akik már reggel helyet foglaltak maguknak a templomban, méltatlankodtak. Az istentiszteletet a templomban, nem az udvaron kell megtartani. A három pap, akik azért jöttek, hogy megadják a végtisztességet Raul Barbălatának, egyik sarokból a másikba somfordáltak. Az istentisztelet után következtek a beszédek, majd a legionáriusok ájtatos menete, egészen a temetőig. Caludi uraságot nézték, a gondnokot, aki a karzaton a felesége mellett várakozott. A gondnok üres szemmel bámult. Stelian úr, a legionáriusok vezetője a felesége nélkül jött, odaintett a papoknak, hogy az udvaron tartsák meg az istentiszteletet. Aztán érces hangon kiadta a parancsot: „Tíz bajtársat a ravatalhoz!” A zöld inges bajtársak helyet csináltak maguknak a tömegben. Négyen vállukra emelték a koporsót, a többiek, hatan elindultak a ravattal a kijárat felé. Elöl Stelian egyetlen pillantására utat nyitottak nekik, bár a tiltakozó zúgolódás még mindig nem csitult.

Ahogy megjelent a templomajtóban, mögötte a vállukon koporsót tartó bajtársakkal és a ravattal hozókkal, az udvaron felzúgott az elégedett moraj.

Raul Barbălată tanár hosszú évek óta a város szellemi és kulturális vezetője volt. Széleskörű műveltségét csak az ortodox egyház papja, az imám és Tase köny-

vesboltos tudta értékelni. A Sorbonne-on szerzett *summa cum laude* doktorátus után, ahelyett, hogy Bukarestben telepedett volna le, mint Medgidia több kiváló elméje, Raul visszatért a városba. Cikkeket és verseket írt Nichifor Crainic úr *Gândirea* című lapjába, felolvasott Lovinescu úr irodalmi körében, és ezzel elismerésre is szert tett, de ő fiatalos lendülettel úgy gondolta, az ő küldetése szülővárosának kivívni a Dobrudzsa szellemi fővárosa rangot. Előadásokat tartott Konstancán és Tulceán, és elment Cadrilaterbe is, hogy felélessze a románosítás pislákoló lángját. Kulturális egyesületének, a Dobrudzsa Hangjának még Cernavodán és Babadagban is volt kirendeltsége, ezeken a kis helyeken, ahová csak évente egyszer járt el ülésezni a helyi értelmiséggel. Megtagadta, hogy bármely pártba belépjen, és amikor Nicolae Iorga meghívta Bukarestbe, mert meg akarta ismerni, és megyei prefektusi állást ajánlott fel neki, tisztelettel megköszönte, de nem hitte, hogy a miniszterelnök úr megszünteti a hivatalok korrupcióját, és nem volt hajlandó beállni a korrupctak közé. Ez volt az ő nagy pillanata. Két évvel később kulturális egyesülete kirendeltségeinek tagjai beöltöztek a legionáriusok zöld ingébe, és minden szellemi energiájukat menetelésre és munkatáborokra fordították a közösségük és a Kapitány népszerűsítése érdekében. Barbălată nem fogadta el a Kapitány ajánlatát, hogy csatlakozzon hozzájuk, pedig a barátja, Caraeni közvetített. Raul megértette a fiatalok türelmetlenségét és elégedetlenségét az egyesületében, ők a politikában látták saját érvényesülésük és a megye felemelkedésének legrövidebb útját. De ha neki nem volt bizalma a politikai állásfoglalásban, mit tehetett? Azért alapította meg a Dobrudzsa Hangját, hogy az alakuló értelmiség és a tanulni vágyó fiatalok, akik ahhoz a párthoz csatlakozhattak, amelyikhez akartak, dugják már össze a fejüket és lendítsék fel a megyét. Barbălată nem volt szabadkőműves, ahogy sokan hitték róla a városban. Rejtőzködő szocialista sem volt, ahogy a legionáriusok híresztelték, hogy végleg kivonják a befolyása alól az egyesület tagjait. Ellenben meg volt győződve, hogy Dobrudzsának és az országnak szüksége van arra, hogy az embereknek eszményeik legyenek, vitatkozzanak és egyezzenek meg a kövendő politikáról és a jövőről. Raul véleménye szerint nem volt sok vesztegetni való idő. Egy héttel azelőtt bérelt autóval körútra indult az egyesülete részeleihez. Tulceán a maradék hívei megkérdezték tőle, hogy nem volna jobb, ha ő is a legionáriusokkal tartana. Barbălată ezt meg sem hallotta: a fiatalok nem tettek rá jó benyomást! Bár már esteledett, beszállt az autóba, és elindult Medgidia felé. A sorsa vagy két kilométerre a várostól érte utol. Az autó az árokba fordult és felborult. A sofőr elismerte, hogy elaludt a volánnál, de ő néhány karcolással megúsza, a szélvédő megsebezte az arcát. Barbălatának kicsavarodott a nyaka, különben semmi sem látszott rajta, mert hátul ült.

Az istentisztelet végén Stelian úr beszédet mondott a város szellemi jótévedőjéről. Ha nem történik ez a szerencsétlen baleset, akkor polgártársunk elfogadta volna, hogy szellemi irányítója legyen az egyetlen mozgalomnak, amely olyan Romániát teremt, mint az égen a szent Nap! Miközben hallgatta, a vizsgálóbíró suttogva megkérdezte Pomenea őrsparancsnoktól, hogy a sofőr véletlenül nem volt-e szintén legionárius. A rendőr bólintott, hogy de igen. Amikor a beszédek véget értek, és a városi halottaskocsit behúzták az udvarra, a bajtársak kifogták a lovakat, és ők léptek a helyükre, a többiek hátulról segítettek a halottaskocsit a temető felé tolni. És a „Szent legionárius ifjúság”-ot énekelték.

A szerződés záradéka

Két napra rá, hogy Fănică megnyitotta a vendéglőjét, elindult sétálni a városban. Hűvös, esős délután volt. A főutca elég kihalt. Pomenea, a rendőr járta a körútját, néhány kóbor kutya, egy fát szállító fuvaros, iskolából hazatérő gyerekek és egy vadászruhás férfi fiákerben. A Traian szálló, apró üzletek, egy patika, pár száz méterre egymástól két pékség, a városháza, a közösségi ház és városi bálterem, két kocsmá, a bíróság, egy fényképészszalón, még egy szálloda, a dzsámi, közöttük itt is, ott is házak. A domboldalon a török negyed, ott az utcák mentén ablaktalan házak. Szintén a dombon állt magányosan egy hosszú ingatlan, a Kopasz, míg lent a völgyben a gyalogezred hadtestjének barakkjai. A Kopaszban két részleges bordélyház működött. Egyik a tiszteknek, hátsó bejárattal, a másik a közlegényeknek, amely előlről nyílt. Ezen az első medgidiai körútján Fănică olcsón bérelhető házat keresett a családjának és az övéinek, vagyis a pincéreknek és a szakácsnéknak. Az állomás mellett ki is nézett egyet, de Tudorică, az állomásfőnök azt tanácsolta, tegyen le róla. A tulajdonosnő tiszta bolond. A ház több éve lakatlan, mégse törték be az ablakait és nem feszítették fel az ajtóit. A függetlenségi háború után ebben a házban vert tanyát a nyomorúságos, török mezővárosba száműzött hadtest és tisztikar parancsnoksága. Már senki sem emlékezett, ki és hogyan építette ezt a házat, de az örökösőnek majdnem ugyanaz volt a neve, mint Scipion őrnagyé, a sereg mostani parancsnokáé, csak őt Scipionénak hívták. A tulajdonosnő mindenkit elutasított, aki addig ki akarta bérelni a házat, nem akarta akárkinek kiadni.

Amikor Fănică visszatért a sétából, azonnal táviratozott Scipione nagysádnak, és a választ is kifizette. Válasz helyett három nap múlva a délben érkező bukaresti vonattal maga Scipione nagysád jött, mély gyászban. Az inasa hozta utána a bőröndjét, az inas is feketében, és vékony, kasztrált hangon ő szólt az asszonya helyett: „Ki az a Ștefan Theodorescu úr, aki Maria Scipione nagysáddal akar beszélni?” Fănică éppen a vendéglőben tartózkodott, amikor az inas feltette a kérdést, de úgy tett, mintha nem hallaná. A hátsó ajtón gyorsan kisietett a peronra, hogy fogadja Scipione nagysádot: „Drága asszonyom, micsoda megtiszteltetés, nem vártam volna, hogy személyesen idefárad!” Az özvegy arra kérte, hívjon fiákert, amivel megteszi azt a kétszáz métert az állomás peronja és a Traian szálloda között, és kerítse elő az emberét, hogy a bőröndjét a szállására vigye. Fănică bement a vendéglőbe, és szólt az inasnak, hogy mi a dolga. Aztán visszatért az özvegy Scipione nagysádhoz, és meghívta a vendéglőjébe egy kis kóstolóra. Az asszony úgy negyven körül lehetett, a maga harmincöt évével Fănică, ez a gáláns, kék szemű, sokat ígérőnek látszó úr asztalhoz ültette – tyúk-húslevest, sültet hozatott a hosszú útról jött hölgynek, a fagyaltot nem ajánlanám, helyette talán egy flambírozott palacsintát, tisztelt asszonyom? A bérleti szerződést este írták alá, kettesben, a hölgy hotelszobájában, több mint három óras tárgyalás után. Később, amikor már hűséges és megbízható barátai voltak a városban, Fănică erről nem mondott egyebet, csak annyit, hogy egy valamirevaló özvegyasszony nem adja meg magát egykönnyen. Fănică még vagy két évig folyton Bukarestbe utazgatott, hogy megbeszéljék a szerződés némelyik vitatott részletét. Ha késett, érte jött az özvegy szomorú és hajthatatlan inasa: „Scipione

nagysád fel akarja bontani az önnel kötött bérleti szerződést, Theodorescu úr.” Ahogy meglátta a vendéglőben a tulajdonosnő komiszárját, Virginica asszonynak sem volt már nyugta: „Menj, nézd meg, Fănică, mit akar az a bolond nő!”

A zsebóra

Zsebes, akit Könnyű Kezűnek is neveztek, minden szempontból úriember volt. Micsoda öltönyök és micsoda kalapok! Szürke kamáslis cipő, finom bőrkesztyű, elegáns fekete sétapálcával számolta a lépteit. Ionică pincér még az Orient Expresszről ismerte, ahol megmotozták, amikor zsebtolvajlással gyanúsították. Mivel úriember volt, nem csinált belőle botrányt. Közömbösen, hidegvérrel hagyta, hogy megmotozzák és átkutassák. Táviratban tett panaszt a vasúttársaság ellen. Bocsánatkérő levelet és tetemes kártérítést kapott. Ez után a sértő bánásmód után Zsebes többé nem szállt fel az Orient Expresszre. A vonatokon, amelyeken utazott, mindig kizárólag első osztályon, mégis eltűnedeztek a pénztárcák és a zsebórák. Követni kezdte a rendőrség. Hetente egyszer, különböző időpontokban leszállt Medgidián a vonatról. Csomagja nem volt. Ionică azonnal megterített neki egy asztalt, külön neki, a pezsgősvödörben Mott pezsgővel. Először hozott egy kis étvágygerjesztőt olajbogyóval és egy kupica cujkát. Ezután jött a csorba, amit Zsebes egy fél citrommal még megsavanyított. A sültet véresen fogyasztotta, a hús sütését maga Ionică ellenőrizte és az óráját figyelve fordította meg a rostélyon, a szelet két ujjnyi vastag volt és akkora, mint a tányér. Zsebes gondosan megborsozta, késhegynyi vajat tett a közepére, és kicsavarta rá a citrom másik felét, amit szalvétába fogott, nehogy összepiszkolja a kesztyűjét. Ráérősen, kenyér nélkül evett. A sülthez megivott két pohár pezsgőt. Rágyújtott egy görög cigarettára, és a semmibe bámulva diszkréten a fogát piszkálta. A többi vendég közül sokan ismerték látásból. Odaköszöntek neki; tartózkodóan fogadta, nehogy véletlenül valamelyikük közelebb húzza a székét. Néha a városban maradt, az állomás melletti Traian szállodában, de aztán hirtelen megint felszállt valamelyik bukaresti vonatra, mintha az utazásának egyetlen célja az lett volna, hogy ebben a vendéglőben megvacsorázzon és Ionică szolgálja ki.

Az utóbbi időben a városban az emberek a háborúról és a zöld inges hazafiak új államáról beszéltek, és azt kérdezték, mit csinál majd a Tábornok, miután Károly király az ő Lupescunéjával elmenekült az országból. Scipion őrnagy szerint a Saint-Cyrban abszolválta Tábornok a kezében tartja az adu ászt. Zsebes felbukkanásai a vendéglőben csaknem észrevétlenül maradtak. Vonatszámra jöttek az erdélyi és besszarábiai menekültek, akik azt se tudták, hová, merre menjenek. Sokan fejvesztve szálltak le a vonatról, és a következő konstancai vonat érkezéséig a váróteremben vagy a peronon tolongtak.

Zsebes mind szomorúbban ült be a vendéglőbe a törzsasztalához. A rendőrség razzizott a vonaton, de amit tényleg elfogadhatatlannak tartott, az az volt, hogy akkor is fogva tarthatták, ha nem találtak nála semmi bizonyítékot. Elhagyta volna az országot, de hová menjen? Mindenhol háború dúlt vagy már a küszöbön állt. Amerika nem vonzotta. Ionică éppen az asztalra tette az étvágyger-

jesztőjét. Belépett a vendéglőbe három férfi, két rendőr meg egy civil, utóbbi ki-nyújtotta karját Zsebes felé. A vendéget nyugodtan, sietség nélkül vállon veregette, maradjon nyugton, azzal beleszúrta a fogpiszkálóját egy szelet téliszalá-miba. A rendőrök az asztaltól vitték el. Mielőtt kiment velük, Zsebes kérte a számlát, és fizetett. Éjjel, amikor levetette a fekete pincérlöttyét, Ionică érezte, hogy van valami a felső zsebében. Egy zsebóra, leszakadt lánccal. Svájci arany-óra. Zsebest másnap reggel kiengedték. Betért a vendéglőbe, hogy megigya a ká-véját, amíg jön a bukaresti vonat. Ionică remegve nyújtotta neki az órát. Nem fo-gadta el: nem az övé, és miért ne lehetne Ionicáé?

A város illata

Marcel úr eladta a boltját! A házát és a földjét is eladta. Nem akart többé Medgidia-ban élni, és sehol ebben az országban. A város egyetlen ékszerésze Palesztinába készült, vagy Amerikába – nem lehetett tudni. A város hölgyei, még azok is, akik rokonszenveztek Stelian úr hazafiaival, duzzogni kezdtek. Marcel készítette a jegygyűrűiket, nála vásárolták a fülbevalóikat, gyöngyeiket, nyakláncukat és medáljaikat. Drágán dolgozott: konstancai és bukaresti megrendelése is voltak. Párizsban tanulta ki a mesterséget. Az ékszerekről rajzokat cserélt még három főváros – London, Párizs és Bécs – ékszerészeivel, ugyanolyan zsidókkal, mint ő, akik hallani sem akartak a cionizmusról. Marcel apja, a tekintélyes medgidiai polgár a Ben Iatan nevet Dobrogeanura románosította. Egy ideig, hogy zavart keltsen, mind a kettőt használta. Marcelt, egyetlen fiát, második gyereket a há-rom lány között, tizenkilenc éves korában kiküldték a frontra. Egyik fülére süke-ten, kitüntetéssel tért haza. Ben Iatan-Dobrogeanu Párizsba küldte, hogy meg-szabadítsa a süketek mogorva szomorúságától, és a családi vállalkozás se menjen tönkre. Marcel párizsi mestereinek ajánlásaival és egyik mestere unokahúgával tért haza, akivel indulás előtt összeházasodtak. Ben Iatannak semmi kifogása nem volt Marguerite ellen, de Marcel legalább értesíthette volna, hogy menyet hoz a házhoz. Boldog volt, hogy a fia egy ilyen büszke nőt hozott a családba, de szenvedett attól, hogy semmi beleszólása nem lehetett ebbe a *mariage*-ba. Nem lehetett tudni, hogy a rossz szíve vitte el, vagy a boldogság, hogy Marcel rokon-ságba került a legnevesebb ékszerésszel. A vörös hajú, energikus Marguerite ma-gániskolát nyitott Konstancán, francia tanítónőkkel. Marcel párizsi légkört vitt a medgidiai üzletbe, amikor Ben Iatannak már alig voltak kuncsaftjai, annyira le-foglalta a föld és a városi hivatalos teendők – volt köztük fizetett és volt köztük tiszteletbeli is –, úgyhogy egy hónap múlva Marcel már alig tudott eleget tenni a megrendeléseknek, és várólistát vezetett be. Marcel felvett volna inasokat, de honnan? Egyedül dolgozott, reggeltől késő éjszakáig. Az első gyereke, akit Marguerite szült neki, lány volt. Judithnak hívták, Marguerite anyja után. Két évenként egymás után megszületett a fiú, Beniatan, a lány, Rachelle, az ő neve kompromisszum eredménye volt, viselje Marcel anyja nevét, de Marguerite kí-vánsága szerint mégse hangozzék románosan. Amikor iskolába kellett járniuk, Marguerite-nak eszébe sem jutott, hogy máshol is tanulhatnak, mint Párizsban. Miután a németek elfoglalták Párizst, mind a három gyereket hazahozta. De ép-

pen akkoriban firkálták Marcel kirakatára, hogy „Le a zsidókkal!”, vagy „Ne vásároljatok tőle!”, vagy „Kiszívtad a vérünket!” A városi hölgyeknek semmi kifogásuk nem lett volna a firkák ellen, de amikor meghallották, hogy Marcel el akar menni, felháborodtak. Mégis kinek képzelik magukat ezek a legionáriusok? Még Stelian felesége is fellázadt. Ha a férje elfelejtette is, hogy Marcel készítette a jeggyűrűjüket, amit a kisujján visel, meg a nyakkendőjét, ő azért még nagyon is jól emlékszik. Stelian úr szájon vágta, pont azzal a kezével, amelyen a jeggyűrűjét hordta, az egyik legénye is jelen volt azok közül, akik körülötte őrködtek, amióta Caraenit megölték.

És ha tetőtől talpig aranyba öltöztette volna az a zsidó, neki akkor is kötelessége kivonni őt a forgalomból.

Egy hét múlva Marcel, Marguerite és a gyerekek felszálltak a kora reggeli konstancai vonatra. Onnan hajóval akartak továbbmenni Isztambulba. Ahogy a vonat elindult, Marcel kidugta a fejét az ablakon, és még egyszer utoljára beszippantotta a város illatát, amelyet örökre elhagyott, ottmaradt a háza, a szülei a török temető melletti apró temetőben, a katonai kitüntetését, útban az állomás felé, a városháza portásánál hagyta, hogy feltétlenül adja át a polgármesternek.

A vizsgálóbíró farkaskutyái

Stelian úr megtudta, hogy a bíró vizsgálatot akar lefolytatni ellene. Egyik nap meglátogatta a bírót, a látogatás nem tartott sokáig. A vizsgálóbíró különben jámbor kutyái a kapuig kergették. Nem voltak harapósak, de ha a vizsgálóbíró nem szólt rájuk, ráugrottak az emberre, és földre teperték. Stelian nem szólt semmit. A korához képest fürge lábú volt. Pár nap múlva egy éjjel a két farkaskutyát vadászpuskával lelőtték, miután valakire rátámadtak a kerítés mögül. „Mekkora veszteség ez a bírónak!”, mondta Stelian: neki pisztolya van, és rendben vannak a papírai. A lakásában nem tartott vadászpuskát. A vizsgálóbíró saját kezével temette el a kutyáit az udvar végében. Kölyökkoruk óta nála voltak, és ha kiment sétálni a főutcára, pórázon vezette őket. Amikor a városban megtudták, hogy Jacot és Rexet megölték, még Stelian barátai közül is sokan felháborodtak. „Máma megnyúzzuk a kutyákat, holnap majd a gazdájukat nyúzzuk meg!”, mondta Mardare, a szűcs. Nem akarta elhinni, hogy Steliannak bármi köze volna ehhez a sötét ügühöz. Feltételezése szerint az a paraszt, aki most az állomásnál kocsmáros, lefizetett valakit, hogy kompromittálja a város tekintélyes emberét. Azzal érvelt, hogy amíg az új kocsmáros nem jött a városba, Medgidián olyasmi nem fordulhatott elő, hogy kutyákat lőjenek agyon a kerítés mögött. Két nap múlva váratlanul lángra lobbant a szűcsműhelye. Szintén éjjel. Pomenea, a rendőr éppen arra tartott éjjeli őrzéskor, de mielőtt kinyithatta volna a száját, hogy elmondja, mi történt, Mardare már kiabált, hogy Fănică Theodorescu felgyújtotta az üzletét! A szűcsműhely nem volt messze az állomástól. Fănică odament megnézni, mi történt. Mardare, amikor meglátta, nekiugrott: „Örvendezni jöttél! A saját kezemmel öllek meg!” Akadtak támogatói is, akik már rázták az öklüket Fănică felé, és közben körülfogták. Pomenea a pisztolyával a levegőbe lőtt, hogy szétrebbentse őket, de ezzel még jobban felhergelte a bandát: „Le is akarsz lőni, te!” – böszült fel Mardare

–, és szorongatni kezdte Fănică torkát. A rendőr, az Atyaúristen embere, a botjával közénk állt. Nyugodtan tarkón vágta őket, hogy megszédüljenek, a szűcsnek még be is húzott egyet, amitől az elájult. Mardare boltja úgy égett, mintha a tűzoltókocsikból pumpált vízzel szítanák a tüzet. Fănică az ütésektől kótyagosan lehajolt, hogy felemelje a szűcsöt, de Ionică, a pincér, aki Virginica nagysád furcsa előérzetétől vezérelve („Menjen, Ionică, nézze már meg, mit művel az az ember!”) utánajött, még idejében lefogta a kezét, miközben ordított, hogy „Vizet hozzanak!”, és kivonszolta azok közül, akik eldöngették. Azon az éjszakán a vendéglő ablakait kövekkel mind betörték. Virginica nagysád sírva és felháborodva rohant az állomásfőnökhöz, hogy azonnal értesítse, ahogy tudja, Konstancán a csendőroket! Fănică ivott egy korty kávé és egy kancsó bort, hogy helyrejöjjön a veréstől, és fiákert rendelt a peronra. Elment Vasileért, az üvegesért, aki a városszéli kovácsműhely mellett lakott. Amikor meghallotta, mennyi pénzt kap hat ablakért, Vasile álmosan a hálóingére rögtön fölkapta nadrágját. A fiáker felhúzott ernyővel várakozott az üzlet előtt, amíg Vasile összeszedte az üveglapokat, a szögeket és a gittet. Korán reggel, mire az első vonat befutott, a vendéglő ablakai a helyükön voltak, Fănică meg a pincérei botokkal felszerelve álmatlanul őrködtek a peronon. A szél odahozta Mardare leégett szűcsműhelyének perzselt szőr szagát. Az Atyaúristen emberének, Pomeneának csak reggel felé sikerült felvilágosítania a károsultat, hogy akik betörték a kirakatot és petróleumos üveggel felgyújtották az üzletét, mind a négyen Stelian, a barátja boltossegédei voltak.

A pisztoly

Egyik éjjel, ahelyett, hogy ágyba bújt volna, Fănică elővette a sifonérből a legkisebb fényképezőgépét. Anyyiba került, mint egy tenyészló, de tízszeresen vizsgálta az árát. Ez a kis fekete játékszer eszébe juttatta, hogy még egy évvel azelőtt gondtalanul járt a búcsúba és vásárokbá, ahonnan egy csomó pénzt hozott haza, miközben otthon a pékség is biztosan jövedelmezett. A vendéglős üzlet is beindult. Még ha nem is a reményei szerint, ahogy Slobozsán tervezte, de nyereséggel. Vasile, az üveges neki köszönhetően szép pénzhez jutott. Hetente háromszor kellett üvegeznie a vendéglőben és a lakásán, annak ellenére, hogy Pomenea és a csendőrei meghosszabbították az őrzőjáratot az állomás peronján. Azért jött ebbe a városba, hogy itt maradjon, de kezdett rájönni, hogy nem tud már sokáig kitartani. Mitán Caraeni tanárt megölték, meglátogatta a vizsgálóbíró, aki azt tanácsolta, legyen óvatos és vásároljon magának pisztolyt. Pár hónapja a vizsgálóbíró is felfegyverkezve járt. Bukarestben, Antonescu szeme előtt, sokkal rosszabb volt a helyzet. A legionáriusok mindenhová bejuttatták az embereiket. A vizsgálóbíró azt gyanította, hogy a Tábornok tudtával mehetnek a saját fejük után. Végleg megszabadultak a királyhoz és a kamarillához hű emberektől, ő meg úgy tesz, mintha nem tudná elkapni a tetteseket. Talán fél tőlük, vetette fel Fănică. Hogy Antonescu félne? Nem, Theodorescu úr, ez nem fél senkitől. És annak, hogy ő tisztességes törvénytisztelő ember hírében áll, még nagyon megiszszuk a levét. Hacsak meg nem buktatják a legionáriusok, de annak majd még jobban megiszszuk a levét.

A kocsmáros megvette a pisztolyt, de nem mutatta meg a feleségének, ne- hogy megjessze. A vendéglőben tartotta, az egyik szekrényben, amihez csak ne- ki volt kulcsa, így olyan volt, mintha nem is lenne. Scipion őrnagy, aki kezdett a vendéglőjébe járni vacsorázni, meghívta a laktanyába egy ostáblapartira. A pa- rancsnok nem avatkozott bele a városi acsarkodásokba, de azt sem akarta látni, hogy valaki hagyja magát megfélemlíteni a legionáriusok erődemonstrációitól. Megüzente Steliannak, éppen az egyik csapatbeli szimpatizánsával, nehogy még egyszer be merjen törni akár egyetlen ablakot, amikor ő ott tartózkodik. Stelian visszaüzent, csodálkozik, hogy tiszteletreméltó román létére, Antonescu tábor- nok hadseregének tisztjeként Haikishoz hasonló zsidókkal és a legionáriusok el- lenségeivel kocsmázik. Az őrnagy nem a közvetítőn keresztül válaszolt neki. Másnap, amikor a főutcán sétált, és találkozott Steliannal, tanúk jelenlétében a szemébe mondta, hogy vén szarháziakra nem használ ostort, csak pórázt, mivel kutyája már úgyszíncsen. Egy hét múlva Scipion lova lesántult. Az őrnagy meg- vizsgálta a lábát. Nem látott rajta semmit. Aztán felemelte a patkót a beteg lábon. És meglátta benne a kampósszeget. Ő maga húzta ki a kovácsműhely fogójával. A ló, amit ő tört be lovagláshoz, nem vetette le a nyeregből, pedig a hüvelyknyi kampósszeget pont azért verték a patkójába.

Scipion titokban faggatózott a seregben, amit megtudott, csak ő tudta, de ha még ő is megjárhatja, akkor Fănică hogy védekezhetne?

Fél évig nem merte hazahozni a gyerekeit. Slobozján bekvártélyozta őket egyik barátjához. Szívesen elment volna ő is, bárhová, de a kocma nem az övé volt, úgyhogy nem adhatta el. Majdnem mindenét elvesztette volna.

Minden reménye a kicsi fényképezőgépében volt. Ha senki sem tudja el- fogni azokat, akik betörnek a vendéglő ablakait és őt megverik, majd ő megpró- bálja elkapni őket a fényképképpel, ahogy éppen kifutnak a peronról. Az ő Virginicája hanyatt fekvé aludt és halkán horkolt. Már egy hónapja hozzá se ért. A feleségét szinte sohase hevítette a vágy, és most már őt se nagyon.

Amikor Párizs elesett

Éjszaka kurjongatás hallatszott a városban. Ezek a szaros franciák elvesztették Pá- rizst! A *Führer* bosszút állt Németországért. És a fiatal legionárius ország vele van! Mivel a gárdisták közül egyedül Stelian úrnak volt rádiója, egy Telefunken, a vá- ros polgárainak nemigen volt bizalmuk a boltossegédei által terjesztett hírekben, annak ellenére, hogy az utóbbi két hónapban sorra beigazolódtak. De reggel, ami- kor az újságok is megjöttek, már nem volt mit mondani. Párizs elesett. Scipion ór- nagy felkészült a hírre. Nem ő volt az egyetlen. Az állomásfőnök valami csodára várt. A vizsgálóbíró attól félt, hogy Párizs után a németek Londonba is bevonul- nak. Az imám, neki is volt rádiója, a dzsámiban azt mondta a híveinek, hogy tart- sák távol magukat az eseményektől, de magánemberként nem titkolta csodálatát a nagy hódító iránt. Ám amikor meghallotta, hogy a németek elfoglalták Párizst, mégiscsak kételkedni kezdett abban, hogy a nagy hódítót Allah vezérli.

Fănică kocsmáros nem tudta, mit gondoljon. Ha háború, valakinek győznie kell. És ha nem lett volna az az összetűzése Stelian úrral, elismeri, hogy ő is cso-

dálja azt az embert, aki egész Európa ura akar lenni. Fănică a gárdisták kurjongatására riadt álmából, kikelt az ágyból, fogta a fényképezőgépét, és kiment az állomásra. A peron jól ki volt világítva, de ahhoz nem eléggé, hogy fényképeket készíthessen, amelyeket később felhasználhat. A nyugtalanságát fokozta, hogy azon az éjszakán senki sem próbálta betörni az ablakait. Amikor befutott az első bukaresti vonat, és a legények rohantak az újságokért a postavagonhoz, ha már úgyis kiment az álom a szeméből, ő is hamarabb ment átvenni az *Universult*. „Igen, uram, Párizs elesett!”, arra eszmélt, hogy magában beszél az újsággal a kezében. Gondolta, megbeszéli az állomásfőnökkel, de Tudorică úr ablakai sötétek voltak. Bement a vendéglőbe. Ionică volt a soros, hogy reggelig nyitva tartson. A pincér már megkapta az újságot a gyerektől, aki a vendéglőnek szállította, hogy legyen mit olvasniuk a vendégeknek. Ionică az első osztályú terem közepő asztalánál üldögélt. Egy bögre kávéval és egy üveg borral vigasztalódott. Fănică leült melléje. Kitöltött egy pohár bort, és maga mögé öntötte. Aztán rágyújtott egy cigarettára. Ionică hallgatott, neki meg nem volt kedve kérdezősködni. A pincér letette az újságot, és belekortyolt a kávéjába: „Fănică úr, itt valami búzlik. Ha Hitler bevette Párizst, Stelică elveszi magától a vendéglőt!”

„És akkor te mihez kezdesz?” Ionică belekortyolt a borba: „Én elmegyek, de maga mihez kezd?” Fănică vállat vont. Ő nem mehet el. Minden vagyonát ebbe a vendéglőbe ölte. „Fănică úr, ezeknek nem számít a maga vagyona!”

Azon a reggelen Sarkis, az örmény szatócs, akinek volt egy Európa-térképe a boltja mögötti kamrájában, és azon követte a háborús eseményeket, arra a konklúzióra jutott, hogy a háború a kávé útját is elvágja. Beszerzett néhány tucat zsák zöld babkávét, és azt mondta a belvárosi kocsmában, hogy ha Párizs elesik, az amerikaiak, akik a franciáktól kapták a Szabadság-szobrot, szintén belépnek a háborúba. És ez blokkolni fogja a kávé nemzetközi útvonalát.

Tase, a franciatanár, akit még Bukarestbe is meghívtak Franciaország ünnepeén, elővigyázatosságból Fănică vendéglőjében ebédelt, üsse kő, csak hogy megmutassa, nem fél azoktól, akik Párizs elestén örvendeznek. Ebéd után azért mégis aggódni kezdett. Miután a vendéglőben elszívta a cigarettáját, Stelian úr lakására sietett, hogy bevallja neki, a Jóisten teljesen elvette az eszét.

A sária és az imám

Hassan imám olyan bölcs volt, hogy a müezzin azt mondta, még ő is sokkal okosabbnak érzi magát, ha mellette áll a mecsetben. Naponta érkeztek hozzá levelek egész Törökországból. Imámok és muftik kérték ki a véleményét az Igaz Útban felvetett kérdésekről, az igazhitűek bűneinek számbavételéről vagy az 1924-es kiadású Korán bizonyos passzusainak értelmezéséről. Hassan a nap jórészét és az éjszakát is a levelek megválaszolásával töltötte, és legtöbbször az ő véleménye zárta le a disputát. Az imám felszólította a törököket, hogy menjenek Isztambulba, ő is bármikor elmehetett volna, de nem volt se gyereke, se vagyona, és nem készült elhagyni a híveit ebben a városban. A lakosságcsere után nem sok török maradt, de ott voltak a tatárok, ők is igazhitű muzulmánok, még ha szegények és általában írástudatlanok is. Az imám nem volt vakbuzgó szentember. El-

járt a multságokba, és úgy tett, mintha nem venné észre azokat, akik berúgnak, nem tett megjegyzéseket a nőkre, ha festették a szájukat, levágatták és ondoláltatták a hajukat.

A városban nem volt kivel sakkoznia. Egyetlen méltó ellenfélként Scipion, a laktanya parancsnoka jöhetett szóba, őt azonban a katonás, minden nyájasságot nélkülöző modora miatt mellőzte. Az a világ, amelyben Scipion jól érezte magát, túlságosan leegyszerűsített volt az imám ízléséhez képest. A kettejük közötti különbség gátolta, hogy megértsék egymást, mert az őrnagy azonnal lezárta a vitát, ha látta, hogy újabb fordulatot vesz, még ha Hassan belátta is, hogy a fegyverek és a vallás stratégiájában sokkal több a közös vonás, mint amennyit ő szeretne. Az imám az állomásfőnöktől értesült arról, hogy a városban felbukkant az ostáblajátéknak egy valóságos *bajnoka*.

Egy kerek hétig tartó tárgyalás után az állomásfőnök közbenjárásával és lakásán létrejött a találkozó, közönséggel. Az imám tudta, hogy a város jobb emberei nem akarnak szóba állni a jövevényel, de ez a tilalom rá nem vonatkozott. Megegyeztek, hogy öt partit játszanak, az állomásfőnök tábláján és korongjaival. Jelen volt a vizsgálóbíró, Haikis nagykereskedő, Sarkis, a szatócs és Mangiurea, a piaci kocsmáros, Stelian spionja. Hassan azonnal látta, hogy az ellenfele nem valami kifinomult ember, de merész és fürge észjárású. Nyíltan játszott, és olyan gyorsan mozgatta a korongokat, hogy az imám arra gyanakodott, még csalni is képes. Hassan is gyorsan játszott, de mégis megfontoltan lépett. Az első játszmat ő nyerte, és úgy tűnt, uralja ellenfelét. A másodiknál belátta, hogy ezt a Fănică Theodorescut nem lehet legyőzni. Ösztönösen ráérezett a valószínűségre, és alighanem a mosolyával készítette arra ellenfelét, hogy hibázzon. A jövevény egymás után a következő két partit is megnyerte, ilyesmi Hassannal még sohasem fordult elő. A negyedik játszmatban előbb tönkreverte, aztán szépen játszott, mintha csak azért hívta volna ki, hogy nyerni engedje. Lehet, gondolta Hassan, hogy csak a nyerő vonalra várt. De az utolsó partiban Fănică csaknem egy pillanat alatt megszerezte két vonalát, aztán megint visszatért az óvatos játékhoz. Az utolsó parti után az imám biztos volt benne, hogy a jövevény csak azért engedte őt nyerni, mert neki most egy ennél sokkal fontosabb játszma a tét. A legyőzött kocsmáros kézzorításából kiérezte az elégedettséggel rokon huncut cinkoságot. Miközben a tanúk örültek, hogy ő nyert, csodálattal néztek az ifjú kocsmárosra is, mert csak egy vonala hiányzott a győzelemhez. Az imám éjfél után bosszúsan ment haza. Talán ez a jövevény az eldobott kockákkal jelet kapott, még akkor is, ha ő nyert. A felesége kibontott hajjal várta, és jobban bízott benne, mint valaha.

KOSZTA GABRIELLA fordítása

(szino)lira

torzósótár

agglegény

egyszer csak eljön az idő mikor félszegen az ember társas életét megtervezi ha kilát a kamasz korból a kerti padokon elmereng milyen menyecske kell neki ahogy a lányok apró népe már hívóná is ebédre szíve választottját illatos sárga húslevesek mögött jelölve ki posztját álmodozó tekintetében míg oldott kéveként szét nem bomlik a millió érdek vagy az érzelem kövesedik meg a lélekben időtlenül miként anyám csipkébe bújt öreg barátnői őrizték az első csókokat legbelül a háborúból soha haza nem térők emlékére melynek néma gyásza nem lehetett más csak a belső béke és az érinthetlenség máshol a mamával lakozó áporodott restség bukkant rá egy-egy agglegényre s mivel a népi demokrácia még frontálisan sem ismerte mi a meleg ki lesbikus vagy mindenfélével kombinálva efféle ki isten tudja milyen variációban de kefél-e netán perverz úr vagy pedofil kiknek rangjáról a szabadossá vált világ ír méltató fejezeteket én ezen a szinten megmaradok az az ártatlan kisgyerek ki sóvárogva leselkedett tanszobákon a libbenő szoknyák alá s öreges veszekedésre azt nyögi pardon neki már jobb volna a garzon

aggodalmaskodik

majdnem negyven éve a kor delegációjának méltóságával utaztam egy luxus buszon rila felé anélkül hogy a komor hegyek mögé bújt nagyhírű kolostor élményét a pályakezdő morzsányit is csökkentené hiszen az út szélén fölfűzött sárguló dohányok a tájba vésett egzotikus házak s a mélyből dübörgő egyházi kórusból áramló alázat feledhetetlen múlt az ismeretlennel való találkozás ajzottságából az ifjú egy életre tanult s ezt a másságot mindig is kereste ahogy szűk életterébe vésve az a másik a jámbor turista és a kalandor határvonalaín tekintetét vezette kis rózsaoalajjal rácson süített kebabbal élénk színekből szótt tarisznyával máskor apró konyakos üvegek mellett érdek nélkül csak úgy míg a folklór szövete bodorított hisztériákkal föl nem lazult mivel szorgos kulturális jövés-menés lévén néhány írogató a nagy operatársulathoz oda lettünk csapva híres tenorok és szopránok között futkároztunk mint a hangya kik akár cirillbe is belekötöttek ha affektáló formába jöttek s szakadozó emlékekben rémlik ahogy valamennyi magáért aggodalmaskodik baj nélkül ér-e haza azóta kissé oda bennem az intézmény pátosza

aggodalom

őszinte tiszteletem a nagyléptékű embereké ahogy sodorják földuzzadt énjükkel maguk előtt a múltat ráadásul ők már többnyire kitanultak mivel a világunk igen csak bonyolult lett egyre kevésbé engedi a centrum felé a kéveszedőket váltoígazítókat fél szatyorral bevásárló nőket inkább a nagyképu lőre jön előre pszeudo vizsgákat lobogtatva most ő az úr némelyikük lazán nyelveket tanul ezen a ponton azért magam is szerényebbre fogom a figurát kamasz koromban e téren nekem is kívánatosabb volt a táguló világ tucatnyi nyelvbe belekapva végül egyiknek sem lettem anyanyelvi atyja szóval a politikai kurzusok apró tengeri halakat terelgető árama monoton zuhog előre s ha főntebb már nem írtam volna e helyen megint adekvát lebbenhetne meg a lőre képzete az érdekből szótt nyálás forradalmak vagy a pikszisiükből épp kiesettek kik egy önös álarc mögött ugyancsak tekernek a szép új világ felé aztán egyszer csak azon kapod magad az apokalipsziseket feledve a toluló aggodalom mára marad a gyereké ki idén először indult nyári ellenőrizhetetlen túrákra s apja anyjával együtt hazavárja sértetlenül és bizakodva

Metró, aluljáró

*Az alsó lejtős világba folyik a víz.
Patakzó esőben, szélről megyek.
Lent kavarogva metró érkezik.
Kerülgetem az áram tömeget.*

*Oldalvást pillantok: ott áll-e még.
Igen, ott. Szürkében, bajuszban, flanell ingben.
A cigaretta meggyújtja kezét.
Nem kéreget, de nem is mozdul innen.*

*Fémet nyújtok át, mélán elveszi.
Furcsa, ahogy alulról szembenéz.
Néha osonok, meg ne lásson, kétkezi
utast. Ó, könnyű privát részvétlenkedés!*

*Mankót kapott – tán elesett? A vitaminokat
elcserélte cigire, korty italra.
Az esős-havas téli délutánokat
még vigyázta, az újságostól balra.*

*Ott magaslott, ismétlő nappalokban.
Áradtunk kíméletlen – a hely most üres –
látatlan irányokba, mint kuttyák a nyomba.
Aztán lerogyott. A lépcsőn fólia-hosszú test.*

*– Hogy hívták ezt a..., azt... aki itt álldogált?
– Kornél... Konrád? Mi tudom én már, asszonyom!
Most mit keressek itt? Mentségemnek szobát?
Tudni is akarom, hogy hívták, nem is akarom.*

*Cement búzlik, pléd senyved. A szél sietős.
Itt mécses pislogott a lépcsőn négy napig.
Hátha ott áll. Nem áll ott. A gyász nem ismerős.
Hogy eltűnt, most szégyeniünk jóllakik.*

*Most is engem kísért. Nem élt, azt képzelem.
Fegyver a csönd, ha az égre fogom.
Egymást törik összezárt életek:
szűk forgódobban csattogó golyók.*

Emberszabás

Felvásárló

Felvásárolnám vas- és színesfémhulladékukat, például autókarosszériát, hűtőt, mosógépet, akkumulátort, kerítéselemeket, hordókat, kályhákat, gáztűzhelyeket, fémszerkezetű házak maradványait, különösen érdekel, ha az autó plafonjának kárpitja még egy beakadt kapanyél szakította lyukat őriz, vagy ha esetleg túsarok lyuggatta, cigaretta égette ki az ülészatot egy forró ölekezés közben vagy után, roppant módon izgat a levitézlett úszógumikon támadt hasadások eredete, zokogott-e az éles sással rovátkolt bőrű, napon lepirult kisgyerek a fonnyadt sárga gumiliba miatt, és vajon nyolc év múlva, amikor megcsókolta, igen, meg-csó-kol-ta a vízparton azt a lányt, ugyanezen a kempingbiciklin tekert-e haza veszettül, lángoló fülekkel, amelyeknek kihaladt kócbelű nyergét most kezemben tarthatom. Hívjon nyugodtan, ha eladóak szederjeslila cigarettafüsttel érzett álmatlan éjszakái, miközben férje veszettül hortyog az ágyon vagy már koporsóban fekszik, könnyű neki a föld. Mindenképpen megegyezünk, ha vannak ecetes cefreszagú őszei, fancsali pofává bibircsókosodó birsekkal, szívesen alkuszom félfülű szódásüveg-szemüveg tükrébe fagyasztott bérszámfejtési határidőkre, és higgye el, senki sem veszi ennyire jó áron a szétfújt pitypangpelyheknek a földgolyó forgástengelyére gyakorolt, alig érzékelhető, ezért igencsak becses hatását.

Dühögő

Becsapja az ajtót, duzzog mögötte hosszan,
tudja, hogy nem látom, mégis nagyon jól látom,
mintha üvegből lenne az a rozszant ajtó, előttem
van testtartása, az ágyon punnyad összeroskadva,
gúlát rakott kamasz-csontjaiból, már csak alá kell gyűjtani,
párnát szorít a hasához, mintha terhes lenne, tudom,
hogy velem terhes, engem kell most megszülnie,
aki szültem, hát majd kivárom a vajúdást, van a
konyhában-fürdőszobában dolgom bőven, részben őmiatta,
aki tizenéve minden áldott nap meg kell szülnön engem,
akit tizenéve minden áldott nap meg kell szülnöm újra.
Mikor az az átkozott ajtó nagy nehezen megnyílik végre,
nála a lemez még mindig ugyanott van elakadva,
pedig a téma már akkor is csak ürügy volt, amikor bement,
belékapaszkodik, mint nadrágszárba tacsó, próbálgatja
az ellenállást, pedig csak tessék-lássék szólok közbe-közbe,
legyen valami, dühöngje ki magát, jót tesz az egészségnek,
ez is ugyanúgy hozzátartozik, mint a második ajtócsapódás.
Torkig vagyok már, nem elég, hogy főzök, mosok, vasalok
a nagyságos asszonyra, nem elég, hogy viselem rigolyáit,
még ezek az ajtócsapdosások is, egy szép napon arra jön majd
haza, hogy leszereltem az egészet, nagy önállósága jelképét,
letesszük a konténer mellé, vigye, aki erre vágyik, kíváncsi
vagyok, attól fogva mit vagdosna vajon, labdát a falhoz,
könyvet a földhöz? Persze, hogy megbocsátok, ölelem át,
ne lássa, hogy a szemem telefutott könnyel, érzelmes öreglány,
tényleg miféle jelentősége van ilyenkor vitának, ajtónak,
csapkodásnak, hiszen a testiünk éppoly szorosan tapad
egymáshoz, mint mikor ringattam, mint mikor őt vártam,
leválhat végre rólam, megszültük egymást, csak az a
kajla kilincső, zsanérjain elferdült ajtó néz ki egyre
gyalázatosabban.

Gyűjtögető

Most kiöntöm a gabonapelyhet a bádóg kekszesdobozba, olyan hangja van, mint a kutyakajának, a bátyám tegnap tizenegykor kikászálódott az ágyból, és mire hazaértünk a boltból, az összeset megette, és amikor dühösködtem, rám förmedt, hogy könnyen lekeverhet egyet, és bejött apa, hogy mi a frászt problémázok, talán nem nyammogok eleget az étkezések között, mire mondtam, még nem is reggeliztem, és úgy elképzeltem már magamnak a gabonapelyhet, ekkor apa zavarba jött, azt mondta, tényleg nem szép elenni más elől a reggelit, de azért a világ nem dőlt össze, ehettek mást is, mint amit elképzeltem, igaz-e, bakfitty, azzal belecsípett a hasamba, utálom, ha csipdesik a hasamat, de hiába mondom neki, századszor is megcsinálja, neki ez jópofa, ahogy a bátyám is jópofának tartja, hogy felzabálja a gabonapelyhemet, mindenki olyan rohadt jópofa ebben a családban, de csak addig, ameddig az én reggelimről meg a hasamba csípésről van szó, próbálnék csak a bátyám drótgubancos számítógépéhez nyúlni, leüvölné a fejemről a haját, és ha belepizkálnék apa összevissza papírjaiba, abból is ideges kiabálás lenne, torkig vagyok vele, megeszik a kedvenc reggeli kajámat, és hosszan kell pénzt kunyerálnom apától, cserébe belecsíp a hasamba, mintha még óvódás volnék, mintha nem sminkelnék, és nem kellene szórteleníteni a lábamat, pedig kell, mindenki ideges, hogy a letörült szemceruzás zsepiket meg a legyantázott szórt szertehagyom, mintha nem is az ő alsógatyáikkal lenne tele az egész fürdőszoba, mehettem egyedül a kunyerált pénzzel a boltba, de cserébe miközben jól hallhatóan zörgök a bádóg kekszesdobozzal, úgy rejtem el a vásárolt gabonapelyhet egyharmadát a lekvárok mögé, ahogy egy mókus vagy egy hangya készül télire.

Egy 50-re

magam* / magam**

*Jaj, itt az 50 – mit vétettem?!
mondják, csak sors van, nincs véletlen:
kemény
e tény.*

*A szű az életfámban perceg;
elkoptam, mint Wilde-nál a herceg –
terror
e kor(...?)*

*Pengetni még, az ám, de mely húrt?!
Fogadkozom, hogy ami elmúlt,
elen-
gedem.*

*Az ötvenet tán nem is bánám,
ha megmaradtam voln' a pályán –
de nem;
nekem*

*bűnhődni kell aránytalannul,
kihunyt már a parázs szavambul –
dadog-
hatok*

*(unalmas) en-kinomról;
mit látsz főntről e lenti romból
ugyan,
Uram?*

*Szenderben éltem – nos, tudom már;
éltem így lett rossz szagu lomtár;
vacak
kacat*

*=**?

szorít ki örömet, a tervek lázát
(pedig nem kajtatom gróf, herceg lányát
– szerény
erény,

mert gyakran örülök, ha levegőm van;
szunnyad akkor a tetterős kan:
ippeg
piheg).

Már harminckettő nem vár énrám;
jó, ha sámlin, már rég nem létrán
időz
ez ősz' –

de sok bakot már – hurrá! – nem lőhet,
szűkében immár az időnek;
előny:
redőny

dübörog maholnap le, zárva boltot,
s megváltván, aki árva volt ott:
lapult
a pult**

Akár rettegem, akár várom,
nemsokára mindenképp Kháron
viszen
vizen,

vagy elszállok, hagyván e hont itt,
könnyen, mint aki végre csontig
levet-
kezett.

** megett.

Varjak

részletek

Csak ez a muca

Nyílegyenes bekötőút vezetett a telepre. Az út szélén valamikor jegenyefák álltak, most már csak a kukoricatáblák látszanak, és egy ottfelejtett olajtároló. Amikor Rácz Béla megszerezte a telepet, azonnal kivágatta az összes fát, a bekötőutat azóta szemét szegélyezi. Műanyag flakonok, csipszes zacskók, cigarettacsikkek, a gyerekek reggelente, iskolába menet mindent eldobáltak. A műanyag úgy csillogott, mint a víztükör, éjszaka szinte foszforeszkált. Aztán a nap mindent kiégetett, és a végén nem maradt más, csak a gyűrött, megolvadt szemét. A nap kiszárította a bokrokat és a fűszálakat, még az emberi testeket is, a bőr pergamenszerűvé vált, egy érintéstől felszakadt. Valahol a fűszálak között ott lapult Gulyás Feri műfogsora is. A buszon kivette a szájából, zsebkendőbe csomagolta, és becsúsztotta a kabátzsebébe. Gulyás Ferit nagyon zavarta a műfogsor, nyomta az ínyét, amikor az ablaknak dőlve aludni próbált. Ahogy a busz rázkódott, úgy zörgött a szájában, később pedig, amikor már a bekötőúton bandukolt hazafelé, a zsebéből is kiesett, a zsebkendővel együtt kirántotta belőle. Csak a konyhában vette észre, hogy hiányzik, nem tudta megrágni a parizeres zsömlét. Azonnal biciklire ült, de hiába tekert el többször a kereszteződésig, nem találta meg. Pedig még sötétedés után is tett egy fordulót, zseblámpával kutatta át az út menti árkot. Egy állat vihette el, róka vagy varjú, mondta másnap Pók Lacinak, amikor összetalálkoztak az intézet bejárata előtt.

A házsoron csak Gulyás Feri tartotta rendben az udvarát. A szomszédokat sem mire sem becsülte, a drótkerítésre hullámpalát erősített, hogy ne lássa az elhagyott kólásüvegeket és a darabokra szedett, rozsdásodó mosógépet Tukora Bandi udvarán. A fészkerben mindennek megvolt a helye, egy fémszekrény rekeszeiben külön-külön tárolta a szögeket, csavarokat, alátéteket. Egyetlen helyiséget tartott zárva, de már azon is berozsdásodott a lakat, olyan rég nem használta a láncfűrész, a fűrőgépet és a kukoricadarálót. Egyedül a láncfűrészre lett volna szüksége, hogy szétvágja vele az erdőről hazahozott tűzifát. Kéthetente ment ki fáért az erdőbe, mindig sötétedés után indult útnak. De hiába, ahogy elindult a kézikocsival, mindig úgy érezte, hogy valaki a sötétben is figyeli. Összetörte a lehullott gallyakat, a nagyobbakat kötéllel húzta fel a kézikocsira, aztán a faskamrában vágta darabokra az ágakat egy kézi fűrészsel. Évekkel ezelőtt még metszett, kapált, vetett, permetezett. A fóliasátorban zöldségeket termesztett, paprikát, paradicsomot. Mostanában már csak az almafát verte le egy seprűnyéllel, összeszed-

te a krumplit. Kukoricát nem ültetett, úgyis csak ellopták volna a termést. Tartott néhány állatot, akadtak az udvarban csirkék, néhány tyúk és egy öreg kakas. Napi két-három tojás, rántottához, bundás kenyérhez elég volt. A disznótartást feladta, amikor a koca csak kettőt ellett, majd reggelre mindkét kismalacot félig felfalta. Gulyás Feri dühében egy hétig nem adott enni a disznónak, de az éhségében akkora lyukat rágott az ólajtóba, hogy ki tudta rajta dugni a fejét. Onnan visított órák hosszat, amíg be nem rekedt.

Felhúzza a pufajkát és a gumicsizmát. Odakint még csillogott a harmat a fűszálak hegyén, a napfény a szúnyoghálón keresztül is beszűrődött a verandára. Cigaretára gyújtott, és kilökte az ajtót. Hallotta, ahogy Irénke utána szólt a konyhából, de nem értette pontosan, mit mondott. Ráér, gondolta, majd leverte az eresz alól a fecskéfészkeket, a madarak közben vijjogva köröztek az udvaron. Összesöpörte a fészek maradványait, aztán kiöblítette a macska bádogedényét. A bádogedényt és a pufajkát is a gyárból szerezte. Privatizálok, mondogatta otthon, a sufniiban pedig gyűltek a vasszekrények, a vasszekrényekben gyűltek a munkáskesztyűk és a szerszámok készletek, gyűlt a gépolaj, a növényvédőszer, a vetőmag, a patkányméreg. Gulyás Feri még egy olajkályhát is hazacsempésztett a munkahelyéről. Csak a gondnoknak kellett időnként adni valamit, néhány facsemetét, tíz kiló paradicsomot. A macska felborzolt szőrrel bújt át Gulyás Feri lábai között, miközben tejet töltött neki. Privatizált itt a Rácz Béla is, bagóért megvett mindent, a nagyját pedig azonnal továbbadta, ahogy a jegenyefákat is. Aztán a többit is, a gépeket, az állatokat, az építőanyagot. A földet megtartotta, de minek, azon is csak a gaz nő. Gulyás Feri leült a cseresznyefa tönkjére. Nézte a kiserdőt, a kilátásban már nem zavarta az a két fenyőfa, amelyet előző télen tüzelt el. Elnyomta a cigaretta, leverte a sarat a gumicsizma sarkáról. A gumicsizmához már itt jutott hozzá, az intézetből szerezte, két liter bort adott érte. Tiszta haszon, mondta neki röhögve a féllábú, miután cseréltek egymással.

Irénke egész este a verandán cigarettázott, a tévét onnan is hallotta. Nyitva hagyta a szobaajtót, és hallgatta az adást. Hatlábú kecske született Minszk mellett, Indiában elsüllyedt egy komp, legalább kétszáz halott, reklámszignál. A kedvenc sorozata következett, a szereplők hangját a verandáról is felismerte. A képernyő vibrált, tükröződött a faliorán. Fél tíz, fél tizenegy, Irénke elnyomta az utolsó cigaretta, és besántikált a szobába. Az ördög vigye, gondolta, majd magára húzta a takarót. Gulyás Feri ekkor már közeledett a telep felé. Kora este rossz autóbuszra szállt, a sofőr a végállomáson ébresztette fel. Huszonöt kilométert gyalogolt a sötétben. Zavarta a szemből jövő autók reflektorfénye, ezért többször is átvágott a földeken, az erdőket elkerülve. A bakancs feltörte a sarkát, aztán teljesen átázott. Elesett, feltápászkodott, három-négy óra is eltelt. A dombról már látta a telep körvonalait, és lassan meghallotta a kutyák ugatását is. Hátulról, a kert felől ment be az udvarba, nem szerette volna felébreszteni Irénkét. A fészerben leterített egy pokrócot a földre, a kabátját a feje alá hajtogatta. Arra már nem emlékezett, hogy miért ment be a városba. Hiába szórt ki mindent a nejlonzacsakból, ez sem segített. Csak hajnalban tudott elaludni. A konyhaablakon keresztül még látta a vibráló fényeket, aztán lehunyta a szemét.

Se család, se munka, se pénz, csak ez a mucca. Gulyás Feri lapozgatta a kockás füzetet. Oda jegyezte fel az sms-eket, egy kocka, egy betű, százhatvan kocka, egy sms, így számolt. Azokat az üzeneteket, amiket kapott, kimásolta a telefonjából a füzetbe, a sajátjait előre megírta. Ha kellett, radírral törölte. Az ágyon egy zsebnaptár is hevert. A borítólapon az első két számjegy, a kettes és a nulla változatlan maradt, a második két számjegyet minden évben leragasztotta egy matricával, amire aztán újra ráírta az aktuális évszámot. Gulyás Feri a feleségére gondolt, aki ezt az üzenetet akkor küldte neki, mielőtt végleg elszökött tőle. Későn ébredt azon a reggelen, kótyagos fejjel, Pók Laci szerint az asszony keverhetett valamit az italába. Az asszony csak egy sporttáskányi holmit vitt magával, ami maradt utána, azt Gulyás Feri néhány nappal később elégette az udvaron, a fekete füst még éjszaka is ott örvénylett a házak között. Maga sem tudta, miért, de csak a jegygyűrűjét tartotta meg, amit az asszony a konyhaasztalon hagyott. Gulyás Feri nem bocsátott meg a feleségének, de Irénkével már elővigyázatosabb volt. Ha rájött az örület, bezárta a kamrába, és csak másnap adott neki enni, addigra meghunyászkodott. Miért nem csapsz inkább fejbe azzal a Lenin-szoborral, visszhangzott Irénke kiabálása a telepen, aztán lassan minden elcsöndesedett. Másnap már úgy vette el az ételt, mint egy riadt kis állat. Gulyás Feri keresett egy üres oldalt a naptárban. A ceruzát olyan erősen nyomta oda a papírhoz, hogy a hegye is kitört. De annyi még maradt a grafitcsonkból, hogy kitölthesse vele az üres kockákat, Szandra. Ez a név majdnem minden oldalon szerepelt a jegyzetfüzetben is.

Egész éjszaka ébren volt. A tévéműsor éjjél körül ért véget. A parabolaantenna már rég nem működött, csak ott rozsdásodott az udvaron, a fészert mellett. Egy zsineggel kötötte össze az antennaállványt a csirkeólakkal, ott szárította a ruháit. Egy ideig még a vevőfejet is lehetett forgatni, de aztán elromlott, a csavarok beragadtak, nem mozdult többé. Nem volt más adás, csak az, amit a szobaantennával be lehetett fogni. A lányától kapott egy dvd-lejátszót, azon nézte a régi filmeket, sorozatokat, a Sztálingrádot és a Vörös földet már tízszer látta, a Régi idők fociját unta. Nehezen kezelte a készüléket, folyton félrenyomta a távirányítót, olyan apró gombok voltak rajta. A menürendszert kezdettől fogva nem értette, egyedül a lejátszás és a megállítás gombot ismerte fel, a háromszögre és a négyzetre emlékezett a kazettás magnó előlapjáról. A filmeket Edit küldte neki, minden karácsonykor kapott tőle egy csomagot, a lánya filctollal írta fel a filmcímeket a lemezekre. Gyöngybetűkkel, ahogy valamikor még Gulyás Feri megkövetelte tőle, de azok az idők elmúltak, nem álltak szóba egymással. Csak annyit tudott Editről, hogy a városban dolgozik, és nemrég megszületett a kislánya, az ő unokája. Gulyás Feri az utolsó kortyot is felhajtotta, a poharat visszatette az éjjeliszekrényre, és rágyújtott egy cigarettára. Arról álmodott, hogy végre elalszik.

A telepen megállt a levegő, a hőmérő harmincöt fokot mutatott. Gőzölgött a föld, a fák mozdulatlanul álltak, a domb felől sem fújt a szél. Csak Gulyás Feri kutyája vonyított keservesen, napok óta, véresre harapdált sebbel. Gulyás Feri a hátsó udvarban gyomlált, meztelen hátáról csurgott a verejték, még a nadrágját is átizzadta. Néha megállt, a kapára támaszkodva nézte a pusztaságot. Eszébe jutot-

tak azok a nyarak, amikor még mindenki az állami földeken dolgozott. Vladák Janiékkal sötétedés után ráijesztettek a lányokra, megkergették őket, aztán csak feküdtek a réten, és kártyáztak vagy bámulták a csillagokat. Mindenki elment innen, ki hamarabb, ki később. A termelőszövetkezet megszűnt, és már az iskolaszusz sem jött be a telepre, csak megállt a kereszteződésnél. A legtovább Vladák Janiék maradtak, aztán egyik napról a másikra ők is eltűntek. Mondogatják, hogy az asszony egyetlen éjszaka alatt megőrült, amikor a kis Katinkát darabokra szaggatta egy kombájn. A kislány elaludt a búzaföldön, a vágókések úgy hasították fel a bőrét, mintha elevenen megnyúzták volna. Gulyás Feri a hátára vette a kapát, és elindult a ház felé. A palatető alatt kuporgó kutya keservesen vonyított. Gulyás Feri elhúzta a reteszt, és belépett az ajtón. Elég éles a pengéje, állapította meg, miközben leemelte a kapát a válláról.

Szervusztok, gyerekek

Pók Laci az árokparton ült, megpróbálta ledörzsölni a kezéről a gépolajat. A szerszámok szanaszét heverték körülötte, összekeveredve a kismotor alkatrészeivel. Csapágyak, tömítések, fűvókák, minden úszott az olajban. Még a pedálokat is lecsavarozta a motorról. Kikanyarodott a telepről, megkerülte a sorompót, de a kereszteződésig már nem jutott el, a motor köhögni, pöfögni kezdett, majd leállt. Pók Laci egy órán keresztül bütykölte a kismotort, mire észrevette a halványuló csíkot a betonon, a nap még nem szárította fel teljesen a nyomokat. A hajszálvékony repedést ezután már könnyen megtalálta a benzintank fenekén. Egy tűhegyet sem tudott volna bedugni a résen, de a benzin azon keresztül is elszivárgott a tartályból. Nem maradt más, csak az olaj, a tikkasztó forróság és valami rothadó bűz. Az aszfalt gőzölgött, a távolban egygyé olvadtak a bokrok és a kukoricatáblák, az erdősáv vízenyősen reszketett, a vadles fejjel lefelé fordult. Csak az árokparton, a kereszteződéshez közel csillant meg valami az elsárgult fűben, lehetett nejlonszák vagy karóra számlapja is, lehetett délibáb. A vibráló fényességből aztán előbukkant egy alak, valaki biciklivel közeledett a kereszteződés felől. Dülöngélt, nyolcasokat írt le az úton. Tukora Bandi volt az, Pók Laci felismerte a piros baseballsapkájáról.

A telepen tíz ugyanolyan ház állt egymás mellett. A termelőszövetkezet a hatvanas években építette fel őket. Két szoba, fürdő, kamra, konyha, tornác, padlás, teljes egyformaság, összkomfort. A házsorral szemben kiserdő, a közepén egy réttel, amit egykor futballpályának használtak. Pók Laci szívesen emlékezett vissza a termelőszövetkezet csapatainak bajnokságára. A tehenészek az éjjeliőrök ellen, a traktorosok az otthon dolgozói ellen, a pálya szélén nyolcvan-száz ember. Pók Laci rengeteg gölt rúgott, nagyon jól tudta, hol vannak a legnagyobb gödrök a pályán. Ma már nincs pálya, csak méteres gaz és két rozsdásodó vaskeret. Üresen állt a mázsáló bódéja, kitört ablakkal, neoncsövek csonkjaival. Üresen álltak a silók, az istállók és a víztorony udvara is. A bolt még működött, Rác Béla reggel és este félórára kinyitotta. A pálya mögötti kétszintes épület kezdetben öregek otthona, majd Munkásörképző volt, később KISZ-tábor, újab-

ban szenvedélybetegek intézete. Az intézet lakói pizsamában, papucsban jártak körbe-körbe az udvaron. Pergamenbőrük szürke, szemük színtelen. A cigarettát kézzel sodorták, a bort korán reggel kapták meg a kerítésen túlról. Műanyag pohárral a kezükben álltak sorba a gázpalacktároló takarásában. A bort Pók Laci hozta nekik a faluból. Száz forintért két decit adott nekik, így mindenki jól járt.

Pók Laci a negyedik házban lakott, egyedül. Nyolcéves volt, amikor az anyja elhagyta a telepet, tizenkilenc, amikor rátalált az apjára a sufniban. Az apja éjszaka odafagyott a vasszekrényhez. Pók Laci a faluban végezte el az általános iskolát, azután a telepen dolgozott. A szomszédoktól bérbe vett földeken fóliasátrakat állított fel, paprikát termesztett. A munkát a telepen lakó lányok végezték napszámban. Pók Lacit ezért sokan nem szerették, kiskorúakat dolgoztat, mondogatták egymásnak. Aztán elfogadták a pénzt, amit a lányoknak adott. A fóliasátrakat habzó szájú, korcs kutyák őrizték, a házak mögötti földekre éjszaka nem volt tanácsos kimenni, mindenkit megtámadtak. Reggelente Pók Laci megetette, majd láncra verte őket, azután szemlét tartott a birtokán. Hosszasan elidőzött a fóliasátrak környékén. A serdülőlányok mellét és combját bámulta, miközben azok locsolták és kötözték a paprikát. A lányok nemegyszer rajtakapták Pók Lacit, ahogy leskelődött utánuk, de nem szóltak senkinek, volt, akinek még tetszett is a dolog. Pók Laci egészen odavolt Szandraért. Órákig nézegette volna az izmos vádliját és a kis dudorokat, amiket a mellbimbója ütött a pólóján. Sokszor álmodozott arról, hogy egy éjszaka Szandra kopogtat be az ablakán, kibújik előtte a ruhájából, ő pedig végre magáévá teheti a lányt. Néha, éjnek idején mintha hallotta volna a lépéseit a házak között, de hiába szaladt ki az udvarra, nem látott senkit.

Az udvaron sokáig egy nagy gödör tátongott. A medence építésének ötlete Mucsi Pistától származott, a strand túl messze volt, a belépő árát pedig senki sem tudta volna kifizetni. A lányoknak különben sem volt fürdőruhájuk. A fiúk kiástak egy másfél méter mély gödört, a lányok közben a tornácon sustorogtak. A gödör oldalát és alját nejlonfóliával bélelték ki, nehezeknek téglákat használtak. Sлагot húztak a medencéhez, feltöltötték vízzel. A gyerekek atlétában, gatyában, bugyiban másztak be a gödörbe. A derékig érő víz jéghideg volt, de senki sem kényeskedett. Bakó Józsi még a magnóját is elhozta, kitették a tornácre, abból szólt a Kör közepén állók és a Lesben áll egy cápa. Csodálatos nap volt, Pók Laci beengedte a kutyáját a medencébe, Mucsi Pista pedig később azt híresztelte, hogy a víz alatt megbögyöröszte Gulyás Editet. Aztán a nejlonfólia lemerült a gödör aljára, onnan kellett kihalászni. A nagy izgalomban ezt csak azért vették észre, mert a víz egyre zavarosabbá vált, habzott. Amikor pedig már öklömnyi földkupacok lebegtek a víz felszínén, a sáros, koszos gyerekek kiszálltak a medencéből, és hazamentek. A gödörben még hetekig poshadt a zavaros lé, a fertőzés miatt a telepen mindenki megbetegedett.

Tukora Bandi osztott, kétszer három lapot, aztán felütötte az adut, makk. Pók Laci alatt megnyikordult a szék, a konyhában cigarettafüst kavargott, próbált félrehúzódni előle. Néha Gulyás Feri is ájtött kártyázni, de esténként inkább videózott. Pók Laci gyűrögette a kezében a zsíros kártyalapokat, egyetlen makkja

sem volt. Te aztán tudsz osztani, bökte oda Tukora Bandinak, aki éppen elnyomott egy cigarettát. Remegett a keze, miközben összesöpörte az asztalra hullajtott hamut, aztán sodorni kezdte a következőt. A makk felső és a zöld király biztos nála van, állapította meg Pók Laci. Bizonyos lapokat hátulról is felismert a pakliból, a tök alsót például sötétbarna kávéfoltok borították. De többnyire így is Tukora Bandi nyert, pedig a jobb szemére nem is látott. Pók Laci felállt, és kinyitotta a konyhaablakot. Az erdő felől halk nyikorgást hallott, ez csak Gulyás Feri kézikocsija lehetett. Pók Laci beleszagolt a levegőbe. Trágyaszagot érzett, de ezt már megszokta. A tehenészetet évekkkel ezelőtt bezárták, levágták az utolsó marhát, a rácsokra lakatokat szereltek, de az állatok bűze még most is ott járt a telepen. Előfordult, hogy Pók Laci tehenekkel álmodott, száz meg száz marha bőgött az udvaron. Valahol ott volt közöttük Szandra is, de sosem találta meg, hiába kiáltozta a nevét, a marhák hangosabbak voltak, és halálra tapostak mindenkit, aki közéjük merészkedett. Lassan megszokta ezeket a rémálmokat, mint ahogy mindent megszokott a telepen. Becsukta az ablakot, de mielőtt elhúzta volna a függönyt, meglátott egy alakot a nyúlketrecek mögött. Mintha átmászott volna a kerítésen, éppen Gulyás Feri udvarába. Menjen csak, gondolta Pók Laci, és visszaült az asztalhoz.

Volt egyszer egy disznója, Döncinek hívta, olyan kövér volt. Nagyon szerette a malacot, együtt sétáltak végig a házsor előtt, a disznó meg-megállt a kerítések tövében, felfalta még a szemetet is. Pók Laci néha a tornácra is felengedte, a malac a kezéből ette a tőpörtyűs pogácsát. Amikor eljött a vágás ideje, Pók Laci kivezette az ólból. Az egyik kezében a kést tartotta, a másikkal simogatta az állatot, de hiába, Dönci érezte a veszét. Kitépte magát a kezei közül, és menekülni kezdett. Pók Laci utána futott, kergetőzni kezdtek a fagyott udvaron. Kétszer megkerülték a házat, végül Dönci megbotlott a hólapátban. Pók Laci rávetette magát, és azonnal nyakon szúrta. A malac sivített és rúgkapált, vére a házfalra spriccelt. Aztán már csak hörgött, vöröslő habot bőfögött fel a szájából. A szíve lassan az utolsó csepp vért is kipumpálta a késsel vágott lyukon. Pók Laci könnyezve engedte el a testet. Együtt feküdtek egy jeges, sáros tócsában. A vérnek előkészített lábas az üldözés közben felborult, a hóban látszottak az egymást érő lábnyomok, a malac csülkeinek lenyomatai, a gumicsizma bordázata. A kerítésen túl Tukora Juliska állt, a nővére kezét szorongatta. Szervusztok, gyerekek, mondta nekik Pók Laci, de azok válasz helyett elszaladtak.

Gyerekkorában szívesen kószált a kastély környékén. Az épületbe a hetvenes években irodákat költöztettek, Pók Laci a fűben fekvé hallgatta az írógépek kopogását és a rádióslágereket. El sem tudta képzelni, hogy a kastélynak tizenkét szobája lehet. Még most is ez volt a telep legszebb épülete. A kastély mögötti házban Rácz Béla lakott. A felesége teljesen belebolondult a vetélésbe, azóta Rácz Béla egyedül élt a hatalmas épületben. Senki sem sajnálta az esetet, Ráczból itt egy is elég, ebben mindenki egyetértett a telepen, kivéve Pók Lacit, aki ilyenkor inkább hallgatott. Gyakran sétált el a kastélyhoz, és nézte, ahogy az a lemenő nap sugaraiban fürdik. Aztán a nap vöröslő gömbbé változott, a képe darabokra szabdalva tükröződött vissza a kitorrt ablakokon. Narancssárgán izzottak a fe-

nyőfák, visszanyerte vörös színét a kifakult stoptábla, amely előtt évek óta nem állt meg egyetlen autó sem. A perzselő fényben szinte kigyulladtak a kartoték-dobozok. Az ábécérendet és a filctollfeliratokat már lemosta róluk az eső, a penészes lapok között egerek rágtak ki maguknak folyosókat. Lassan lebukott a nap, de még egy utolsó csíkot húzott a kastély elhagyott folyosójára. Ezután már csak az ajtóra szerelt lakat csillogott egy darabig a szürkületben.

Pók Laci kikapcsolta a tévét, aztán az udvarra botorkált, és bezárta a kaput. A kulcsot a kerítésre akasztotta. Tukora Bandi kutyája felmordult, különben élettelen csend honolt a szomszédban. Pedig ott volt a házban három gyerek is, de amióta az apjukra maradtak, alig lehetett hallani a hangjukat. Ha játszani akartak, inkább kimentek az erdőbe, ahol senki sem látta őket. A telepre teljes sötétség borult. Olyan sötétség, ami összeszorította az ember szívét, ha kimerészkedett a falak közül. A sötétségnél csak a csend volt mélyebb. A telepet még a szél is elkerülte, a kiserdő némán tornyosult a házak fölé. A házsor előtt valamikor még lámpák pislákoltak. Aztán a lámpák egyenként kialudtak, végül egy sem világított közülük. Ma már a villanypóznák sincsenek a helyükön. Gulyás Feri egymás után kidöntötte a facölöpöket, egy Ladával végigvonszolta őket a latyakos földúton, és kerítést épített belőlük. Pók Laci visszament a házba, a szobában már csak az éjjeli lámpa égett. A falat naptárak és poszterek díszítették, rajzszőgekkel feltűzve. Samantha Fox selyemtangában, Zoltán Erika fényes tornadressesben, feszület az ajtó fölött. Pók Laci szenet rakott a cserépkályhába, a parázs reggelre elszunnyad, a hamu a gyújtőrekeszbe pereg. Magára húzta a pokrócot, kezét a takaró alá csúsztatta, és a fal felé fordult. Figyelte az éjszaka hangjait, hallgatta a neszeket. Türelmesen várt tovább, várta a megfelelő pillanatot.

Ne csináld ezt

Mucsi Pista ásítózva emelte fel a sorompót. Rácz Béla intett neki, aztán elindult. Az éjjeliőr megláncolt kutyája acsargott, ahogy elhaladt mellette a terepjáróval. Mucsi Pista a botjához nyúlt, a kutya pedig a farkát behúzva rohant az ölbe. Rácz Béla elhajtott a mázsáló mellett, a motor szinte hangtalanul suhant a betonon, csak a gödröknél huppant egyet. A reggeli nap átsütött az üres hangárokon, az útra rajzolva az építmények vasszerkezetének árnyékát. Nem is olyan régen még jegenyefák vetettek árnyékot a bekötőútra, amíg Rácz Béla ki nem vágatta és el nem adta az összes fát egy bútorgyárnak. A vastag fatönkők még ott állnak az út szélén, de hamarosan azok is besüppednek a földbe, nyomuk sem marad. A kör alakú tönkők olyanok, mintha lapos, földbe süllyesztett betonbunkerek volnának. A hangárok után Rácz Béla gyorsított, gyűlölte a sivár bekötőutat, rá sem bírt nézni a jegenyefák maradványaira. Nem látta a csillogó harmatcseppeket a bokrokon, a korhadó fakérget, az elmaszatólódó évgyűrűket. Csak egy homályos foltot látott az árokparton, hússzínű, hosszan elnyúló, mozdulatlan alakzatot, felrebbenő varjakat. Tovább gyorsított volna, de közeledett a kereszteződés. A stoptáblánál megállt, majd a falu felé vezető útra fordult. A bekötőútra pillantva látta, hogy a varjak visszarepültek az árokpartra.

Rácz Béla a kastély mögött lakott, a kiserdő legszélén. Ha kiült a verandára, nem látta a telepet, csak a fákat. Nem bánta, elég volt neki, hogy érzi a telep szagát, azt az átható bűzt, ami elől már gyerekkorában menekülni akart. Gyűlölte a hajnali ébredést, a favágást, a moslék keverését, a trágyaszagot. Amikor ő lett az állami gazdaság alelnöke, akkor is gyűlölte a telepet, még annál is jobban, amennyire őt gyűlölték az egykori iskolatársai. Pedig Gulyás Ferivel együtt jártak horgászni a Kéneshez, bedobálták a vízbe a kukoricadarát, feltűzték a csalit, majd órákon át üldögéltek a sötétbarnán kavargó, hínáros patak partján. Vagy ott volt Pók Laci, akit gyakran elverték, de amikor az apja halálra fagyott, hónapokig ők viselték a gondját. Vele látott először női mellet. Bakó Zsuzsit lesték meg fürdés közben a kisablakon keresztül. Felálltak egy rossz székre, de az összetört alattuk, az öreg Bakó vasvillával kergette őket a silókig, aztán térdre ereszkedett, és csak lihegett, kipirosodott arccal. Akkor változott meg minden, amikor Rácz Béla visszatért a telepre a technikumból, mintha idegenek közé küldték volna. Az állami gazdaság felbomlása után megszerezte a boltot, de reggelente alig várta, hogy bezárhasson, este pedig, amikor visszatért a faluból, gyakran ki sem nyitott. Elszorult a szíve, ahogy a kereszteződésnél a bekötőútra kanyarodott, émelygett a gyomra attól az elviselhetetlen szagtól, ami lassan a bőrébe ivódott. Akárhová ment, nem tudott szabadulni tőle. Nem tudott megszabadulni a hangoktól sem, amelyek a fejében visszhangoztak, ne csináld ezt, ne csináld. Női hang volt, suttogó, elfúló hang, amely mindenhová követte. Hol az anyósülés felől, hol a fürdőszobából, hol az istálló irányából hallotta ugyanazokat a szavakat. És aztán, amikor végre csend lett, Rácz Béla biztos volt benne, hogy egyszer megtébolyodik.

Pók Laci az aszfalton térdelt, franciakulccsal a kezében. A kerítésnek dőlve többen is figyelték, ahogy a motorját javítja. A féllábú mutogatott, a pizsamás felvett valamit a földről, Pók Laci az öklét rázta feléjük. Rácz Béla az üvegen keresztül nézte a jelenetet. A pult mögött ült, várta a pékes kocsit, ami háromnaponta hozott friss kenyeret a telepre. Mostanában már csak az otthonlakók vásároltak nála, ásványvizet vettek, a piros kupakosat, mindenki tudta, hogy azokban víz helyett vodka van. Rácz Béla szó nélkül kiszolgáltatta őket, aztán felsöpörte a helyiséget, letörölgette a hűtőpult ablakát és a polcokat. Egy ideje már csak alkoholra, kenyérre, tejre és felvágottra volt kereslet. Üresen állt a fagyaltos láda, a telepről elfogytak a gyerekek. A kávédarálót sem használták már évek óta, csak a Karaván feliratú matricát kaparta le valaki az oldaláról. Neszkávét, zacskós levest, konzervbabot, az alkohol mellé ez elég volt mindenkinek. Rácz Béla meghallotta a pékes kocsit hangját, éppen átugrott a sorompó utáni bukkanón. A bolt előtt egyre többen álltak, de senki sem lépett be az ajtón, az emberek csendben várakoztak az intézet bejárata előtt. Tukora Bandi egy fához támasztotta a biciklijét, Pók Laci feltápáskodott a földről, és utánozni kezdte a féllábút, egy lábra állva szökdécselt előtte. A mosogatóban csöpögött a csap, az ablak bepárásodott, Rácz Béla az ajtóhoz lépett. Megfordította a műanyagablakot, most már a lapocskára piros oldala nézett vele szembe, zárva. Arra gondolt, hogy végleg be kellene zárnia a boltot. Aztán arra, hogy a kintiek közül valaki egyszer elvágja a torkát.

Margit nélkül üresen kongott a ház, még a kastély falai is visszhangoztak, ha végigment az előszobán. Felakasztotta a kabátját, Margit kabátja mellé, kivett egy poharat a konyhaszekrényből, Margit pohara mellől, évek teltek el így. Az emlékek váratlanul törtek rá, előzmény nélkül. Egyszer a ló csutakolása közben jutott eszébe az az éjszaka, amikor Margit megkérte, hogy szorítsa meg a nyakát, miközben belé hatol, szorítsa meg, egyre erősebben. Vagy az a nyári nap, amikor kijöttek a kórházból. Mintha izzó parázson lépkedtek volna, pedig csak a kavicságyon jártak. A napsugarak szinte felnyársalták őket, Margit alig tudott menni a fájdalomtól. A kocsiban sem sírt, csak annyit mondott, hogy erről soha többé nem akar beszélni. Nem telt el sok idő, és már nem beszéltek sem erről, sem másról, ahhoz pedig néhány hét is elég volt, hogy mindezt megszokják. Mondják, hogy a csend két ember között mély csak igazán, de Rácز Béla nem hitt ebben. Amióta egyedül volt, tudta mi a különbség a hallgatás és a csend között. Margitnak legalább elmondhatta, hogy a faluban a rendőrök minden biciklistát megszondáztattak, meg azt is, hogy Rezes Mariska el akart lopni egy zacskó cukorkát a boltból, de kiesett a zsebéből. Margit nem válaszolt, talán nem is figyelt, de ott volt, köhécselt, sóhajtozott, lélegzett. Vízet eresztett a kádba, órákat is eltöltött a fürdőben. A konyhaasztalon fejtette a kenyérvágó kést, a tejesdoboz levágott sarkát, a gyógyszeres üvegcsékbe tömködött vattapamacsot. Ha Margit nem felelt, a tárgyak beszéltek helyette, aztán azok is elhallgattak. Rácз Bélát hosszú ideje csak a csend vette körül, síri csend. Nem volt kihez beszélnie.

Nappali fényesség támadt a telepen, pedig éjszaka volt, annak is a legközepe. Rácз Béla az ablakon keresztül bámulta a villámokat, aztán számolni kezdett, egészen a következő mennydörgésig. A villámok felparcellázták a csillagtalán égboltot, balra az intézet, szemben a kastély, jobbra az istállók sora. A szél fákat csavart ki a földből, bokrokat szaggatott darabokra, betörte az autó szélvédőjét. Rácз Béla egészen addig azt gondolta, hogy ez is a vihar műve, amíg ki nem nyitotta az ajtót. Műanyagzilánkok tapadtak az ujjába, miközben kiemelte a téglát a műbőr ülésről. Akkor nem kerestem tovább a kutyát, gondolta a következő pillanatban, és ettől megkönnyebbült. Pók Laci udvarán látott ilyen téglákat, ott álltak sorban, a drótkerítés mellé támasztva, bárki átnyúlhatott a kerítésen, és elvehetett belőlük egyet. Eszébe jutottak a régi szép idők, amikor addig verte Tukora Bandit az istállók mögött, amíg az végül be nem vallotta, ki lopja a raktárból a benzint kannaszámra. A tehenek elkeseredetten bögték, talán azt hitték, ők következnek a sorban, senki sem hallotta meg Tukora Bandi könyörgését. Elestél, megütöttem magad, taszigálta ki az istálló elé Rácз Béla a félájult férfit. Hosszú évek teltek el azóta, Rácз Béla elfáradt. A telepen senkivel sem állt szóba, és Pók Lacin kívül nem is köszönt neki senki, a többiek legfeljebb a boltban mordultak rá, ha éppen olyan kedvük volt. Rácз Béla a kert végébe hajította a téglát, aztán leöblítette a vért a kezéről.

Szívesen járt egyet éjszaka a telepen, csak a fóliasátrak környékét kerülte el, előfordult, hogy Pók Laci kutyái rátámadtak. A jelenlétét így érezték, a távolból ugattak utána, a fóliasátraktól túl messzire azonban nem merészkedtek. Magányos séták voltak ezek, de időről-időre összetalálkozott valakivel a kiserdőben

vagy az istállók környékén. Egyszer a kastély mögötti bódéból riasztott fel két alakot, akik elrohantak előle a házak irányába, a gallyak csak úgy ropogtak a talpuk alatt. Tukora Szendrát még a sötétben is könnyen felismerte, a másik sántított. A boltban hallott ezt-azt Tukora Szendráról, nem kell sokáig nógatni, könnyen beadja a derekát, mondták róla a férfiak a telepen. Pedig ápolatlan lány volt, Rácز Bélának akkor sem kellett volna, ha önként ajánlkozik fel neki. Alkalmanként a telep bejáratáig is elgyalogolt, Mucsi Pistával ilyenkor leültek az őrbódé előtti lépcsőre, de többnyire csak néztek maguk elé, szótlánul. Gyakran hallották az üvöltéseket az intézet felől, valaki cirkuszoszhatott. Sokáig eltartott, mire megzabolázták. Vagy bement a lovak közé, az állatok állva aludtak, csak néha horkantott fel egyik-másik ijedtében. Rácз Béla ilyenkor suttogni kezdett hozzájuk, becézgette, simogatta őket. Végül is a testében nincs hiba, gondolta magában Rácз Béla, amikor megint eszébe jutott a lány, Tukora Szandra.

A falakat átjárta a nedvesség, a vakolatdarabok tenyérnyi foltokban hullottak a földre, és lassan elporladtak, végül a huzat hordta ki őket az épületből. Az istállót átjárta a metsző szél, ami szüntelenül ott fütyült az ólak, az oszlopok és a tetőszerkezet gerendái között. Hiába fújta ki a trágyaszagot a telepre, a csípős bűz ugyanúgy az istálló része maradt, mint a tetőcserepek vagy a betonra csavarozott etetőtálak. Az egyik etetőbe vércseppek csöpögtek, apró, piros pöttyöcskék, amiket a lecsorgó vizelet sem színezett át aranyszínűre. Pedig volt rajta ruha is, a vizelet a combján csorgott végig, egészen a lábfejéig. Meztelen lábujjairól már lekopott a piros körömlakk, sarkának láthatatlan repedéseibe pamutszálak kapaszkodtak. A szoknya feszült a fenekén, a hátsó zsebeket csillogó gyöngyszemek díszítették. Görcsbe rándultak az ujjai, a jegygyűrűje körül felduzzadt a bőr. Vágató lovak, lobogó sörénnyel, a háttérben jegenyefák és a naplemente, ez volt a pulóverén. Az arcát éppen Rácз Béla felé fordította, amikor az nekitámaszkodott az istálló ajtajának. A nő arcán különös grimasz ült, s ezt a hatást csak fokozta, hogy a nyelve kilógott a szájából. A lábujjait kinyújtotta, mint egy balerina, de az etetőtál így is túl messze volt tőle. A nyaka körül szürkés-vöröses csík, a vér már megalvadt, a gerendára kötözött drót megfeszült. A szél felerősödött, és himbálni kezdte a testet. Margit nyikorogva fordított hátat Rácз Bélának.

Tintakék, lapos üvegkő

Egy követ pöckölgetett, végig, amíg a szertartás zajlott a ravatalozóban. Ijedtében akkor ejtette el, amikor megszólalt mellette a pap, mondott valamit, amit nem értett, aztán rázendítettek a XC. zsolttára, és a gyásznép egy része is csatlakozott bátortalan hangon az énekléshez. Olyan erősen szorította kezét az anyja, hogy nem tudott lehajolni a kövéért. Az elején még próbálta kiszabadítani magát, rántott egyet, kettőt, hármat, aztán nem erőlködött tovább, belenyugodott. Talán hozzá is szokott az egyenletes erejű fájdalomhoz, vagy talán biztonságot adott neki az a szorítás, különben még elveszettebbnek érezte volna magát a sok fekete ruhás felnőtt között.

Maga elé nézett, a cipője orra előtt heverő kőre, melynek pontosan olyan színe volt, mint amikor felrázta a félig teli tintásüveget, és az üveg fehér falán át hosszú percekig keresztül csodálta benne a kék tintát. Egyszerre volt fehér és tintakék. Meg lapos is, mint amilyenek régen, a reneszánsz idején a Földet ábrázolták, amilyen a természetismeret könyvükben volt. A cipője orrával rugdalta, vagy inkább csak finoman pöckölgette, mint mikor edzőmérkőzésen körömpasszal készül szöktetni az előtte álló játékost, aki jobb helyzetben van, egy ütemmel előbb ér kapura, biztosabban be tudja fejezni az akciót. Vagy amikor ugyanilyen mozdulattal kicszelezi a hátvédet, átteszi a másik lábára a labdát, és az ellenkező oldalról indul kapura. Erre gondolt közben.

Félbemaradtak a mozdulatai, épphogy megpöckölte egy kicsit a követ, utána rögtön vissza is húzta a lábát, nehogy véletlenül még messzebbre kerüljön, vagy esetleg valaki észrevegye, miben mesterkedik. Az anyja most nem figyelt rá, pontosabban figyelme mindössze arra összpontosult, hogy egy pillanatra se engedjen a szorításból, egyenletes erővel tartsa a kislány kezét, vagy talán már nem is érezte, mert elzsibbadt ebben a mozdulatlanságban.

Az lenne az igazi, ha fel tudnám pörgetni, mint a labdát, és csak el kéne kapnom a levegőben, morfondírozott magában a kislány. Nem is, talán így még jobb, lehet pöckölgetni. Most indulnak a jobb szélén, kiadom ballal, egy testcsel, még egy, és már indul is a jobb szél, egy testcsel, még egy, és gól! Kis híján felragyogott az arca, ahogy maga elé képzelte a tizenhatos előtt zajló jelenetet, aztán még mielőtt megjelent volna a mosoly az arcán, még mélyebbre lesütötte a szemét, mint aki érzi, itt most nincs helye mosolygásnak.

Legtöbbet az apjával gyakorolt. Ő ragaszkodott hozzá, hogy járassák az iskolai sporton kívül edzésre is. Szenvedélye volt a futball, minden tétmérkőzést végignézett, ha a kedvenc csapata játszott, és ha nem ért haza a kezdésre, akkor felvetette, azt mondta, nem jó, a tévé két órával később ismétli, neki meg azonnal látnia kell, mihelyt hazaér, nincs türelme kivárni, amíg a számára érdektelen meccseket végigkövetítik. Edzésekre is általában ő vitte, nagy ritkán csak az

anyja. A pálya szélén állt, látszott rajta, milyen nehezen türtözteti magát, hogy ne szóljon bele abba, amit az edző mond, időnként nem is tudott uralkodni magán, főleg amikor róla volt szó, vagy nála volt a labda, hangosan magyarázott, hogy mit hogyan csináljon, az edző meg, miközben sípjával fújálta az ütemet a szlalomhoz, rosszalló pillantásokat vetett az oldalvonal szegélyező zöld korlát felé, ahol támaszkodott.

A kisiú most egész a szélén próbálkozott. Cipőtalpának peremét rászorította a kő szélére, próbálta kiszámítani, merre perdülne, perdülne-e egyáltalán akkorát, hogy utánakaphasson a levegőben. Éppen egy kicsit kellene felpörgetni, biztos el tudnám kapni, tűnődött. Aztán mégse merete megkockáztatni. Félt, hát-ha elvéti az ívet, és véletlenül nekipattan a koporsónak, a papnak, a gyertyatartónak, a falnak, vagy, ami még rosszabb, gellert kap a falon, és úgy elgurul, hogy nem is látja, hová esik. Azzal tisztában volt, hogy nem állhat neki keresni, ha egyszer szem elől téveszti.

Amolyan varázskő volt, abban tartotta az erejét, mint a mesebeli királyfi. Elég volt benyúlni érte a zsebébe, kicsit marokra fogni, és már érezte is, hogy átköltözött belé a varázserő. Csak olyankor vette elő, ha senki se látta, nem akarta, hogy faggatni kezdjék, mi ez, mire jó, vagy valaki netán elkunyerálja tőle. Szerette a fénybe tartani, félszemét behunyva nézni rajta keresztül a napot vagy az izzólámpa sárgásfehér pontját. Nagyon megrémült egy pillanatra, de csak egy pillanatra, amikor kiejtette a kezéből. Rajta tartotta a kezét a zsebében, mióta otthonról elindultak, végig, út közben is, amikor kiszálltak, akkor se vette ki a kezét a zsebéből. A temető bejáratánál aztán ráfordult az anyja, hogy adja oda neki a kezét, de már nyúlt is érte, ő meg a másikat kövestül kirántotta, különben elvesztette volna az egyensúlyát a hirtelen mozdulattól, ahogy meglódult vele az anyja. Azzal a kezével akarta megigazítani a nadrágját, amelyiket megfogta az anyja, de olyan erővel húzta maga után, hogy alig tudott lépést tartani vele. Mivel a bal kezén nem engedett a szorítás, a jobbal kapott lecsúszni készülő nadrágja után hirtelen, mert félt, hogy a végén még térdig lecsúszik, mert két számmal nagyobbat vettek, nehogy hamar kinője. Amíg beértek a ravatalozóba, kövestül szorította magához a nadrágját a jobb kezével, végig rajta tartotta, egészen addig, amíg meg nem szólalt mellette a pap, és fel nem hangzott a zsoldár, melyhez a gyásznép egy része is csatlakozott bátortalan hangon. Ijedtében akkor ejtette el a követ, de szerencsére nem gurult messzire, csak először kellett nyújtózkodnia egy kicsit, hogy jobb lábbal óvatosan maga elé húzza.

Nem bánta volna, ha hamar abbahagyja a pap a beszédet, unta már nagyon, szerette volna, ha földbe kerül a koporsó, rálapátolják a földet, és sírt csinálnak a gödör helyén. Nem tudta elképzelni, hogy lehet leengedni vastag kötéllel azt a szép koporsót. Csillog-villog, gondolta, kár érte, és ami a legnagyobb kár, hogy apa is benne van. Látni ugyan nem látta, de mondták. Mindenki mondta, hogy el fogják temetni. Más is ismer az iskolában, akinek meghalt valakije, és azt is eltemették.

Csak egy kicsit engedné, nézett a kezére. Anyja ujjából teljesen kiment már a vér. Úgy szorította, hogy nem is érezte a sajátját. Nem tudta megállapítani, meddig tart a sajátja, mettől már az anyja keze. Kezdett zsibbadni a karja. Óvatosan megmozdította, de semmi. Nem engedett a szorítás. Egykedvűen bámulta a kö-

vet, és arra gondolt, milyen furcsa lett ezen a sötét lapon. Alig lehet megállapítani a színét. Mintha nem is tintakék lenne. Arra gondolt, bárcsak tudná meghosszabbítani a kezét, akkor le se kellene hajolnia, csak lenyúlna érte, így, ahogy van, álltában.

Mikor a pap meg a kántor ismét rákezdett, *Menj el a te nyugalmadba, boldog lélek*, megint összerezett, de már nem rántotta meg a kezét, ernyedten tartotta maga mellett, a másikat meg szinte nem is érezte. Szeretett volna rákiáltani az anyjára, annyira fájt már a szorítás, de nem mert, szeretett volna lehajolni a kövéért, de nem tudott, szeretett volna edzésre menni az apjával, mert edzésnap volt, de az apja ott feküdt a koporsóban, és neki is itt kellett állnia, mert az anyja idehozta. Aztán nem gondolt semmire, csak a követ akarta, semmi mást, elszaladni vele, messze, talán a világ végére, és ott leülni egy fa tövébe, és onnan nézni, hogy milyen lehet abban a koporsóban, mikor majd rálapátolják a földet, és többé nem lehet kijönni belőle.

Mintha tőből szakították volna ki a jobb kezét, akkorát rántott rajta az anyja hirtelen, mikor meglódult a koporsó után. Kibuggyant a könny a szeméből, annyira fájt a szorítás, a rántás egyszerre. Nem mert kiáltani, hogy álljon meg, hadd vegye föl a követ, hadd menjen vissza érte, mert mire észbe kapott, már megindult utánuk az egész terem, csak azt érezte, hogy húzza az anyja előre, nem tehet semmit, mennie kell utána, nem tud visszafordulni, mert döngnek utánuk a léptek, mint ha az a sok fekete ruhás ember mind hajtaná őt az anyjával a koporsó után.

Arra gondolt, ha az anyja egyszer elengedi a kezét, visszaszalad a kövéért a ravatalozóba. Ahogy megindultak felfelé, a koszorúktól roskadozó szürke autó után, útközben végig erősen figyelt, hogy megjegyyezze, merre mentek, nehogy eltévedjen, ha esetleg éjjel kellene visszaszöknie érte.

Anyám

Látlak magam előtt, ahogy fekszel a kórházi ágyadon, csapzott őszesfekete hajad a párnán, homlokodat ráncolva a mennyezetre szegezed a tekintetedet, kissé távolabb, mint ahová természetes fekvő helyzetbe néznél, ezért talán a homlokráncolás. De nem idegen tőled ez a gesztus. Arcod is kisimult, állad föl-szegve, nem lóg le kétoldalt az arcod az állkapocscsontról, nyakad megfeszül, füled a hangokat pásztázza. Följebb szeretnél csúszni az ágyon, de nem megy. Ápolónőt felzavarni (ezért?) nem akarsz, inkább próbálkozol egyedül. Most gyűjtesz erőt hozzá. Kinéztél magadnak egy pontot a mennyezeten, abba kapaszkodsz a tekinteteddel, vasakarattal. Mintha a gerincednél fogva szeretnél hozzászegeződni ahhoz a ponthoz, valahol a hetedik nyakcsigolya környékén, csak ahhoz meg is kéne fordulnod. Egyelőre feljebb se tudsz csúszni. Megpihensz. De nem engeded szabadjára a gondolataidat.

Nem gondolsz vissza, milyen voltál, amikor még szaladtál, hatvanöt évesen fürgébb voltál, mint a legtöbb tinédzser, nem kellett neked átadni a helyet a bu-

szon, tudtál te állni, jó lábad volt mindig, nem restellted a gyaloglást, ha elment az orrod előtt a busz, elérted a következő megállóban, mert mire az megkerülte a fél várost, te bőven elébe vágta egy rövidebb úton, veled nem lehetett kitolni, mert nem sajnáltad az erődet, azért is megmutattad annak a szemtelen sofőrnek, aki becsukta az orrod előtt az ajtót, hogy kénytelen lesz fölvenni a következő megállóban, és azt nem teszi zsebre, amit tőled kap, mert nem igaz, hogy nem látta, hogy ott állsz, szándékosan csukta be az ajtót, csak hogy kitoljon veled.

Nem jutott eszedbe az sem, amikor két férfi helyett is hordtad a betont az építkezésen, hiába kiabáltak le a kőművesek az állásról, hogy ne merjék neki te-le, félig is elég lesz, sokkal nehezebb felhúzni, és a csigán leereszkedő kötél mellett álló apám csak rázta tehetetlenül a fejét, széttárt karral nézett föl rájuk, mint-ha azt mondaná, ennek úgyis hiába beszéltek, önfejjű, csináljon amit akar, te meg visszaszóltál nekik, hogy majd te megmondod, mennyit merjenek bele, nekik az a dolguk, hogy kapkodják el szaporábban azokat a vödöröket, a kezük járjon inkább, ne a szájuk. És apám egész testsúlyával nekifeszült a kötélnak, mikor zihálva odaértél mellé a két vödörrel, nem győzött egyensúlyozni, nehogy félrebil-lenjen a vödör, és a fele beton kiloccsanjon, ahogy táncol a vödör a levegőben. Aztán egyszer csak feladta, el akart zavarni, hogy menjél inkább hátra, keresd meg a másik lapátod, és állj be sódert lapátolni, ő majd hordja, te meg a szomszédokkal lapátolod, de nem voltál hajlandó, ráfogtad, hogy csak azért akarja, mert nyámnyila, nem bírja, és veled akar takarózni, mint mindig, hogyha különben elárulta volna a tulajdon gyengeségét. Beszélhet ennek a Jóisten is, arra se hallgat!, mondta félre apám, és húzta, húzta rendületlenül a híg betonnal megtöltött vödöröket.

Nem gondolsz vissza rá, amikor otthagytál az óvoda ajtajában, hiába könnyörögtem sírva, hogy ne hagyj itt, nem akarok itt maradni, vigyél haza, haza akarok menni, én is haza akarok menni veled, mert tudtam, hogy hazamész, tudtam, hogy a húgom miatt úgyis otthon leszel egész nap, csak engem akarsz itthagyni, hogy a húgommal törődhess, ne legyek útban, kedvedre szoptathasd, pólyálhasd, ringathasd, ne legyek ott akadálynak, ne nézzem feszülő bimbójú, barnás mellsugaradat, ne kérdezzem, hogy fáj-e, ahogy szopik, és ne kelljen lát-nod újra meg újra sóvárgó tekintetemet, amint alamizsnáért könnyörgő koldus módjára esedezek előtted, hogy engedj egy kicsit oda engem is, inkább beíratnál az óvodába, valahogy azt is elintézted, addig nem nyugodtál, kijártad, pedig nem volt szabályos, de te nem törődtél semmivel, ha egyszer valamit elhatároztál, akkor annak ha törik, ha szakad, úgy kellett lenni, azt mondtad mindig, ha kell, a római pápához is elmész, mert te soha nem ismertél lehetetlent.

És most fekszel abban a piros körpecsés huzatú kórházi ágyban, kapaszkodót keresel a mennyezetnek abban a pontjában, amelyre néhány perccel ezelőtt ráfüggesztetted a szemedet. Tizedmilliméterről tizedmilliméterre húznád magad összébb. Akaratod nem enged, hiába érzed, hogy izmaid nem engedelmeskednek, nem vagy hajlandó tudomásul venni, kényszerítéd minden idegszáladdal, egyenként az összes harántcsíkolt izmodat, hogy mozduljanak, húzódjanak össze az inak mentén, hogy végre a másik oldaladra fordulhass. De a bal kezéd nem segít, csak fekszik melletted, mint egy darab fa, vagy mintha tőled független életet élne, külön a bal lábadtól is. Mert az se mozdul. Érzéketlen az egész bal feled.

De átkozottul erős vagy. Konokul eltökélted, hogy átfordulsz a másik oldaladra. Ha törik, ha szakad, megcsinárod. Elvégre az elméd még ép, akarodatod még te irányítod, nem ismersz lehetetlent. Mindenre azt mondtad, olyan nincs, hogy nem lehet megcsinálni. Csak akarni kell. Ki akarhatott jobban? Náladnál jobban senki. Nem ismertem senkit eddig az életben.

Át kell fordulnod a másik oldaladra, mert millió teendőt számba kell még vened, mielőtt elalszol ma éjjel, végig kell gondolni, hogy lesz majd, ha hazamész. Már neki lehetne állni fákat metszeni, lassan ki lehet takarni a rózsákat, kezdenek hajtani, húsvétra ki kell meszelni a házat, ablakot, ajtót is lehet mázolni, nem nehéz, játszva megcsinárod, mi az neked, sokkal keményebb munka volt a cséplőgépen állni az etetőkkal vagy a szedőkkel, ennyi kis munka meg se kottyán neked, nem nagy dolog, minden csak elhatározás kérdése.

Még egy percnyi pihenőt adsz magadnak, aztán kezded előlről, erősen koncentrálsz, minden idegszáladat megfeszítve próbálsz magad alá gyúrni ép jobb feledet. Hátranyúlsz, jobb kezdeddel megkapaszzkodsz az ágytámlában, és izomkötegről izomkötegre haladva irányítod a mozdulataidat. Hiszen még ura vagy a cselekedeteidnek, még tiszta fejjel tudsz gondolkodni, nem bomlott meg az elméd, nem zavarodtál meg. Ha felhúztad magad, kiteszed a jobb kezdeddel a jobb lábadat az ágy mellé, megkeresed vele a papucsodat, és lesz, ami lesz, elindulsz a mosdó felé.

Nikkelezett köves gyűrű

Azért azt a gyűrűt lehúzhattad volna az ujjáról – jegyezte meg csendben az idősebb kollégához fordulva a fiatalabb gondozónő. Igyekezett minél kevésbé bántó hangsúllyal mondani, nehogy véletlenül zokon vegye a másik, azt gondolja magában, mit képzelsz ez a kis fiatal csitri, nehogy már ő akarjon dirigálni neki, ő már itt van tizenöt éve, mióta létezik ez az intézmény, tudja, mit kell csinálni, ha annyira fontos neki az az átkozott gyűrű, miért nem ment be a szobába, húzta volna le az ujjáról, elvégre ő is tudta, hogy Kocsis néni meghalt, ugyanúgy bemehetett volna, na, istenem, neki nem az volt a legnagyobb gondja, hogy lehúzza a gyűrűt a Kocsis néni ujjáról. A szeme közben nyugtalanul cikázott a kolléganő arcán, leste, mit olvashat le róla, zavarában rándul-e egyáltalán a szája széle, szemhéja, vagy már mindegy neki, teljesen mindegy, az is, hogy itt most meghalt egy ember, eggyel kevesebb, felszabadult egy ágy, holnap jöhet az új lakó, vannak elegendő várólistán, úgyse lehet lépést tartani vele, akkora az igény, a kórházak nem győzik az elfekvőben tárolni a betegeket, akiket nincs hova hazavinni, mert a gyerekei már a kutyáját is elvitték a menhelyre, ha volt bennük egy cseppnyi jóérzés, és nem akasztatták föl a szomszédokkal az öreg körtefára, mondván, hogy a mama ide már többet úgyse jön haza. Várta, hogy talán meg rándul az idősebb kolléganő arcizma, elárul valami megrendülésfélét, olyasmit, mint amikor a nagymamája temetésén az első sorból nézte, ahogy leengedik a

koporsót, majd miután a pap beszenteli, és a sírásók lapátolni kezdik rá a földet, a rokonok, falubeli ismerősök közül mindenki utána dob egy marékkal abból a sárga, homokos földből, amelyekben a krumpli, a dohány, az eper, de általában minden zöldségféle jól megterem. Tekintete végül megállapodott a kolléganő arcán egy sebhelyen, közvetlenül a járomcsont alatt, baloldalt, oldalról nézve árnyéknak is vélhette a felületes szemlélő, jól takarta-leplezte a téli-nyári egyenletes barnaság, a szolárium barnája, amitől erősen viszolygott, és arra gondolt, a nyolcvankét éves Kocsis néni arcbőre ennél százszorta szebb volt. Aztán vizsgálta tovább, miközben gondolata már másfelé járt, azon tűnődött, immár nem először, hogy vajon mennyire etikus üresen eltemetni azt a koporsót, eljátszani a temetést a többi lakó megnyugtatása érdekében, kegyes csalásképpen, legalább ennyi jár az emberi méltóságnak, hiszen a többi már úgymint elveszett, nincs semmije annak, aki ide bekerül, csak az a szegényes ágy, a vásott ágynemű, rajta a szociális otthon megfakult körpecsétje mindenem, a párna, a lepedő, a paplanhuzat csücskén, meg az a kopott fehér éjjeliszekrény az ágy mellett, melynek ajtaja szorul, ha becsukják, nyikorog, ha kinyitják, a fiókját alig lehet kihúzni, nem öreg kéznek való szerkezet. És saját ruhájuk sincsen. Bejönnek, hozzák őket, kit hogyan, van, akit eleve kórházi hálóingben. A legtöbbször nincs is másra szüksége, egy-két napig elvan, olykor-másik még reménykedik, tusakodik a hallal, nehezen akar elmenni, mert biztos benne, hogy még jönnek érte, még nem mehet, nem hagyják itt a gyerekei, az ő gyerekei, akik mindig olyan szófogadó jó gyerekek voltak, a lány is, a fiú is, csak hát, az élet, sosem tudhatja az ember, mit kell megélnie. A legtöbbször személyes tárgya sincs már, apránként minden elmaradt valahol útközben, de talán nem is bánja, mosolyogva legyintene, ha kérdeznék, angyalom, nem bánom én azt a karórát, ahová én megyek, oda úgyse vihetek magammal semmit, minek nekem már az a karóra, az a nyaklánc, az az olvasószemüveg.

Tekintete megint megállt a kolléganő arcán a járomcsont alatti sebhelyen, de most nem időzött el rajta sokáig, mert mozdult a forradás körül az arcizom, felszaladt az orr vonalában, egész a szemgödör aljáig, össze is szűkült a szeme, felszaladt a felsőajka is, miközben a kolléganő felhúzta a vállát, széttárta a karját, mintha azt akarná mondani, ez van, és már ment is a dolgára, ő meg csak állt a szociális otthon lépcsőjének tövében, felnézett a szoba ablakára, ahol Kocsis néni feküdt, szinte látta maga előtt, amikor bemegy a reggelivel, és párás szemmel bólint felé, mintha előre köszönne, mintha megköszönne, és némán morzsolgatja tovább a rózsafüzért bütykös ujjával. Azon tűnődött, hogy azt a nikkelezett gyűrűt, amelynek türkizkék köve pontosan akkora volt, mint a rózsafüzér szeme, vajon leveszi-e majd valaki az ujjáról, mielőtt Kocsis néni az anatómia tanterem boncasztalára kerül.

Nehogy elrontsa

*Lenke néni a halálra készül
nem tudja mit kell ilyenkor csinálni
kell-e valamit
sikerül-e majd
Olyan ideges vagyok – mondja
könnyei potyognak
nehogy elrontsa
ezt is*

Fogócska

*Kergeti anyámat a kopasz asztalos.
Előleget szeretne,
természetben.
Egy-két puszi igazán nem sok,
ha már nyugdíjkor tud csak fizetni
Hanna néni.
Anyámnak nem tetszik
a kopasz asztalos,
pedig rosszak az ablakok,
a bejárati dupla ajtók elszuvasodtak,
és megsüllyedt a küszöb is:
kétujjnyi résen dől be a hideg.

Lehetetlen nő az anyám.
Megmondta a nagymama is,
megengedte magának mindig,
hogy azt tegye, amit akar.*

Fontos dolgokról

*A fontos dolgokról nem beszélünk.
Ez – úgy tűnik –
együtt maradásunk záloga.
Romlik állaguk,
mint az elhagyott ház.*

*Mért is kérdezném, szeret-e?
Főz, varr, vasal,
átnézi egyenként ruháinkat.
Végigdolgozza a szünetidőt.
Kötelességtudata mindent
belep, akár a hó.*

*Mi lesz velünk?
Kanalazzuk levesünk.
Tányérmély távlatok.*

*Pedig az ég semmit se vezettett kékjéből,
s a nap
egy középkorú férfi
könnyedségével jön fel
a kórház lépcsőzetes tömbjén
hajnalonta.*

belátás

*nem feltűnő, ügyesen intézi, hátha nem kell ma felismernie.
 most szívesen lennék az idegene, a soha még nem látottja,
 a keresztülnézhetője, valami jó kis balek a sok rajongó közül.
 úgy guggol az újságosstand előtt, belemerülve a feszes taktikába,
 mint megannyi harsány hetilap a polcokon, kisiklott szerelmi pletyka.
 kár a sajátos zöld blúzáért, egyedi vörös hajviseletéért.
 de nem olvadhat az ember mindig bele a csalásaiba, gyengeségeibe.
 nem matathat órákon keresztül aprópénz után, nézegethet telefont,
 hátha felhívja valami olcsó kis megmentő. ő mentálisan nagyon készül.
 bonyolult lélek. rémülten igyekszik, de nem megérteni saját magát,
 ezért nem rám, hanem ellenem készül, már évek óta. új maszkokkal,
 új farsangi konfettikkel, elterelésekkel, furcsa szerepjátékokkal.
 úgy lepődik meg, ejti le a szemüveget, mikor megszólítom,
 majdnem elhiszem: tényleg nem vett észre. azt mondja: szigorú vagyok.
 de mit is tehetnék a kínos, piti trükkökért, hogy működni tudjanak?
 lehetnék elnézőbb, lehetnék korrumpálhatóbb, hazudhatnék valamit
 én is magamnak, bocsánatos dolog, mert ebben van a kollektív méltóság.
 továbbléphetnék, át a helyzetem, át a félelmeim, át az életünkön.
 nem teszem. figyelem a hangsúlyait, a szája mozgását, arcjátékát,
 orrcimpája, szemöldöke vonalát. magyarázkodásokat, a rövid sztorik íveit,
 gesztusait, a megnyugvását, hogy végül is minden rendben van, elintézte.
 semmit nem vettem észre az egészből. ígéri keres hamar, csak legyenek
 elérhető. sokat jelentek. mindent. mindent el kell intéznie, legyenek
 belátással. állat. állok. már csakis a belátással.*

kapaszkodó

*semmin nem gondolkodom. ösztönös mozdulatokkal,
 tiszta gesztusokkal próbállak tanítani a szeretetre.
 nem akarok okos lenni, elragadó szónok, gyakorlott
 szerető. a tapasztalatokat, mint bármely fortélyt,
 lélegzetelállító varázslatot, mind levettem.
 úgy vagyok itt, ahogyan megszülettem: csatákosan
 és meztelenül. nincs bennem szégyen,*

*de félek, talán megrémít ez az őszinteség.
a testem túl sokat vall, túl sokat igényel belőled.
indulatosnak hat a kreol ragyogás, mintha csak
káromkodás lenne. csitítom a rémületedet: eltakarom
a szemem. azt mondják, nincs jogom bárkit
és bárhogyan szeretni. szabályok vannak arra is.
nem értem a szabályok nyelvét.
minden törvény belőlem nő ki, végig tapogatom veled
a szájpaddodat, fogaid fehér zománcát. mint vak ember
botjával a járdaszegélyt, lépcsőket, utcabútorokat.
ízeit remegésednek, hűvös kezeidet a vágyakozásban.
ne aggódj, tévhit, hogy melegek a vágyakozók kezei.
oltsd le a villanyt, botorkálj felém. segíts, beléd estem.*

Vágó kíp

*Levágтам a kakast,
levágтам a tyukot,
levágтам a disznyót,
azír ijen nyugott*

*levágтам a lót is,
de aszt véletlenül,
na edd a lólevest,
mielőtt még kihül.*

Árnyík

– vársz, poítika... –

*Várnák ín a csúrbe,
Várnák ín a bótban,
De há most ment csúdbbe,
Csúrbe meg má vóttam.*

*Várnák ín a ríten,
Várnák ín a házban,
De má a mút híten,
Elíggí meg fáztam.*

*Várnák egír-likban,
Várnák ín a parton,
De patak alíg van,
Mínt szifonba patron'.*

*Várnák ín a kertbe,
Várnák ín a árnyík-,
Szíken is ha közbe,
Bármit kitalánnyík.*

Fűleg eggy

Axell-Spigerman Laurának

*Há ín drága Laurám,
nincs most ralytam a ruhám,
míg regínyed' óvasom,
s egész izgalomba' gyűttem
szinte Rózsikámhoz hűttlen
leszek mingyá úgy hason
fekvíst, így ahogy vagyok.*

*S emlékszek, mikor nálunk,
óvastá', fojt a nyálunk,
szerte a Kútturházba,
má akkor es szinte nászra
kelltem ott a karfával,
mit azóta es fájlal*

*minden tagom, s fűleg eggy,
montam is, ne illekeggy
erotikmód' elűttem,
sajnos nem vagyok má nűtlen –
s azóta is rejtűzköcc,
titokban ílsz, így küszköcc.*

*De most mesíllek neked,
hogy máskíp nem leltelek,
csak így nyílvánostt, versben,
majd ojan disznyó dógokat,
hogy míg szexuáll dógozat-
ban se mongyák ijen nyersen,
tehát jobb es, ha ki hagyod.*

*

De leirom, csak finom leány lelkedet
e malacság fel ne dúlja

...

Le se irom, ojan durva!

NEMES NAGY ÁGNESRŐL

Három évvel ezelőtt Szigligeten jártam a JAK meghívottjaként. A beszélgetés előtt kimentem a teraszra. Összeismerkedtem néhány fiatal íróval, kölcsönösen bemutatkoztunk egymásnak. Egyikük neve ismerősen csengett, néhány héttel azelőtt hallottam már a rádióban véleményét, mely szerint a magyar irodalom másodlagos, epigon irodalom, ez alól a vezető műfaj, a költészet sem kivétel. Úgy emlékszem, szigorú ítéletét csak József Attilára és Pilinszkyre nem terjesztette ki, de Petőfit az epigonok közé sorolta. Megkérdeztem tőle, ő nyilatkozott-e, s ha igen, valóban ezt gondolja-e. *Pontosan ezt, válaszolta, miért, Maga mást gondol?* Ha így gondolnám, válaszoltam, nem írnék. Pusztán a dramaturgia kedvéért elmondom, hogy beszélgetésünk alatt ő egy kerti karosszékből ült, én meg álltam előtte. Végül egy lány, kissé távolabbról, felállt és odahozta a székét, hogy üljek le. Kijött azonban valaki értem, hogy menjek be a terembe, mert kezdünk. A teraszon maradók nélkül is elegen voltak a teremben, és legnagyobb meglepetésemre, odaadó csöndben hallgattak végig. Magányosnak éreztem azonban magamat, úgy gondoltam, figyelmük nem szólhat nekem. Az est második felében felolvastam még új kötetem *Nyelvtan, haladóknak* című ciklusából a rákbeteg versalany vallomásait. Annyira hatalmába kerített azonban a ciklus életrajzi háttére, a hozzám évtizedek óta legközelebb álló barátom kiszolgáltatottsága és szenvedése, hogy megbicsaklott a hangom. A „Gyakorolhatja rajtam bárki / az irgalmasság cselekedeteit. / Vállamra teheti kezét. / Vagy köhögésbe fojtva könnyeit föl- / dönthet egy poharat az asztaltól / menekülve, ha körmeim / kisebesedett félholdjaira néz” utolsó soránál csaknem elsírtam magamat. Felolvasásom után búcsúestet tartottak a fiatal írók a terasszal egybenyitott teremben. Kurjongatásuk és a harsogó zene miatt hajnali fél négyig nem tudtam aludni. Kétségbeesésemben írtam egy alkalmi verset: az új nemzedéknek szóló leszámolást. *Dajdajoznak a holnapi vénnek*, így kezdődik alkalmi versem, és visszafelé haladva a huszadik század irodalmi nemzedékei megaláztatásának történetében a *Nyugat*nál fejeződik be, nevezetesen Füst Milán Osvát Ernő rokonszenvének elnyerésére tett száználmas és hiábavaló kísérleteinél. Eszemben jártak persze saját történeteim, a generációk közötti féltékenység, pozícióharc, kiszorítósdi mindkét felet terhelő siralmas megnyilvánulásai. Hétvégén megjelent az *ÉS*-ben egy fiatal író szívmengető írása szigligeti látogatásomról, egy napra rá viszont alkalmi versem ott szerepelt a *Népszabadság* kulturális mellékletében. Mondanom sem kell, ha tudom, hogy látogatásomnak ilyen visszhangja támad, nem küldöm el versemet az újságnak. Mindezt nem mondtam volna el, ha az esetből nem szűrnék le általánosságban is hasznosítható tapasztalatot.

Nemes Nagy Ágnes pályáját, írói szenvedéstörténetét érdemes egy el nem küldött levél felől közelíteni. A Babits Mihályhoz írott fiktív levél, a Babitscsal és önmagával való kemény szembenézés kísérőszövege 1957-ben keletkezett, de nyomtatásban először csaknem harminc évvel később, az *Erkölc és rémület közt* című, halála után megjelent gyűjteményben szerepel. Babitsról, akiről 1984-es kötetében, *A hegyi költőben* így ír: „...a nagy Nyugat-hegylánc egyik főorma, a vízvázalasztó hegysoré, amely a századelőn gyűrődött fel a magyar irodalomban, amelytől számítva másfelé folynak a folyók” – még vagy már, '57-

Térey János vitaindító írását és a korábbi hozzászólásokat lásd a Jelenkor márciusi számában.

ben, élete egyik legnehezebb történelmi és magánéleti pillanatában –, a következőket mondja: „Miert szerettem magát jobban, mint Kosztolányit? A tartózkodása miatt... A fegyelmezett szenvedélyt szerettem... Mert mit ér a szenvedély, ha formátlan... Néha arra gondolok, sosem láttam impotensebben nagy költőt, mint Maga... Az a sok agyalás, fúrás-faragás, az a Mache... Maga voltaképpen hideg tenger. Egyszerűbb szeretnék lenni. Csak azt írni, ami legbelül van, amit ezerszer megvizsgáltam, hogy igaz-e... Maga tetemre hívja az antiintellektualizmust, mint a háború és minden emberi iszonyat szülőjét, illetve eltűrőjét. Hogy is írta másutt: »Hiszek az észben, hogy ameddig ér, hűséges szolgálja annak a valaminek, amit el nem ér«... Rémülten jöttem rá, hogy én már nem hiszek. Nem hiszek az észben. Vagy nem úgy hiszek.”

Kemény és szigorú tanár, sugárzóan okos, minden lazasággal szemben türelmetlen költő volt Nemes Nagy Ágnes. Sebeket osztott, és még súlyosabb sebeket kapott. Tizenkilenc éves voltam, amikor egy eszpresszóban találkoztunk a Bölcsészkarral szemben. Ő harminchat éves volt, hosszú szőke hajú, szép és magas nő, szűk magasnyakú pulóverben, széles övvel. Vizsgát kellett (volna) tennem, hogy elnyerjem rokonszenvét, kérdezgetett, és én igyekeztem megfelelni. Második találkozásunkkor nekem szögezte a kérdést, a kortársak közül kit olvasok leginkább, *Pilinszkyt* – válaszoltam; nem dachból, érzéketlenségből, az igazságnak megfelelően. A *Pípit?* – kérdezte csodálkozva. A *Némajáték*, első kötetem kéziratát elvittem még neki, de a versek mellé tett ceruzabejegyzései, különösen az *ez jó!* vagy: *ez nagyon jó!* miatt úgy láttam, azt dicséri, amiben a saját hangjára ismer. Kötetem címe Pilinszky-hatást tükrözött, de belesimult az *Újhold* és a *Még Újabb Hold* szerzőinek egyetlen összetett szövből álló kötetcímei közé. Pilinszky *Harmadnapon*, Nemes Nagy *Szárazóvilág*, *Napforduló*, *Vándorévek*, Rába György *Nyílttenger*, Lator László *Sárangyal* és Székely Magda *Kötébla* című könyve jut hírtelen az eszembe. Azontúl nem kértem, hogy olvassa el kéziratomat, holott lett volna mit tanulnom, és tanítványának lenni nagy kitüntetés lett volna. Tandori Dezső csak középiskolás fokon, de Székely Magda és Tóth Judit élete végéig tanítványának mondta magát. Tandori költészete iskolát teremtett, Székely Magda megtalálta összetéveszthetetlen költői hangját, Tóth Judit azonban a normakövetés csapdájába esett. Nemes Nagy az övét mindig megvalló kiállása védőhálót vont egyébként tanítványai fölé. Tandorit a szülei a Műszakira akarták irányítani, Nemes Nagy rábeszélte őket, hogy engedjék a Bölcsészkarra, és másodsor, amikor *Törédék Hamletnek* című, a magyar költészetben új korszakot nyitó kötete megjelent, s erre Vas István megírta haragos *Vojtina legújabb levele egy ifjú költőhöz* című versét, egy életre összeveszett vele. Idézek Vas irodalomtörténeti érdekességű szövegéből: „Formát, matériát... / ...biztos mederben tartasz – szűk meder, igaz, / És nem te magad váját verseidnek: / Húsz évvel ezelőtt előkelő elődeid, Pilinszky és Nemes Nagy / Ágnes ... / vezették át költészetünk honi / Beltengerébe Rilke mágiáját / Meg Trakl hervadó idegbaját... / De te már ne ácsingózz új elemre, / Jobb ha beéred / A jó öreg jambussal...” Nem akarok lecövekelni a *Vojtina-levele*nél csak még egy konklúzió-félét hadd idézzek: „Te elvont vagy és / áthatolhatatlan, / Mint hőségben hófehér nylon ing / Dogmáknak bedűlő, becsületes / Balek, ki megtalálja számítását...” És végül, illusztrációképpen, a vers záró sorait: „Hogy ezen- / kívül mit kellene még megtanulnod? / Semmit, fiam. Részint reménytelen. / Részint fölösleges. Ne bonyolítsd. Pótol tartalmat, nyelvet, leleményt / A következetes, a tiszta semmi.” Először azt hittem, Vas levele nekem szól, ugyanis olvasta kötetem kéziratát. Amikor bementem hozzá a kiadóba, csaknem szó szerint úgy fogalmazott, ahogy a *Vojtina-levele* kezdő- és záró soriban teszi: „Hibátlanok a versek, még a központozás is rendben, csak éppen semmiről se szólnak.” Annyit még – új elemként – hozzátett, hogy „szép nő, minek ír verset, szüljön inkább gyerekeket!”. De visszatérve kettőjük konfliktusára: Ágnes tehát kimutatkozott Vasnak. A szakítás szándéka régóta érlelődhetett benne, az '58 és '60 között keletkezett *Barna notesz* egyik bejegyzése erről árulkodik: „Én végülis megértem Pistát / hogy a verse csapnivaló. / Ki fenének is volna kedve / leszállni oly pokolkörökbe, / ahol jó vers bányászható.”

Az *Újhold* megvesztegethetetlen tartása, politikai tisztessége egyébként közsímet. A történet a nyilas időkre megy vissza, amikor Lengyel Balázs és Nemes Nagy hamis iratokot gyártott, és szervezte Szerb Antal, Sárközy György és Halász Gábor megszőktetését, Ottlikék pedig lakásukban bújtatták Vasékat. A koalíciós évek fellélegzése után, a Rákosi-éra idején aztán elkezdődött Nemes Nagy, Ottlik, Pilinszky, Mándy, Mészöly, Kálnoky, Jékely, Lator és a többiek kiszorításának újabb időszaka. A fenti írók, ki-ki a maga módján, különböző kifogásokat kerestek arra, miért nem írnak születésnapj köszöntőt Rákosinak. Nemes Nagy azzal mentegette magát, hogy *elvesztette írói tehetségét*. Borzalmas állítás, nem kell babonásnak lennünk ahhoz, hogy ki ne ejszünk szánon egy ilyen, esetleg önmagát beváltó jóslatot, ő azonban racionális volt, és nem kételkedett írói képességében. A bedarálásukra indított, Lukács- és Keszi Imre-féle pártakcióról a korszak jellemzésére Nemes Nagy egy interjúban így fogalmaz: „Nem az volt a nehéz, karriert csinálni, a főírók közé kerülni, nem csinálni karriert, lefogni természetes ambíciókat, odadobni alig megkezdett írói pályánkat, ez volt a nehéz.” Az *Újholdat* azonban mégsem lehetett földbe döngölni; minden veszélyeztetettsége, személyes ellentétek ellenére ott világított az irodalom baljós égboltján. A lemorzsolódók, a Nemes Nagy dominanciáját, sugárzó okosságát nehezen viselő ritkuló látogatásai ellenére is folytatódnak az összejövetelek, a mulattató irodalmi társasjátékok a Királyhágó utca 5/b harmadik emeletén. Ahányszor Nagyezsda Mandelstam sztálini időkről szóló naplóját olvasom, olyan érzésem támad, hogy szelídebb változatban ugyan, de olyanok voltak összejöveteleik, mint a húszas-harmincas évek leningrádi estéi Ahmatováék lakásán.

1957-ben válságos perióduson ment át, végképp megromlott Nemes Nagy és Lengyel Balázs házassága. Az ávósok '57-ben a házkutatás és motózás során megtalálták Lengyel Balázs zakójába varrva a szép, fiatal erdélyi színésznő, L. Kata szerelmes levelét. Ez a megtorlás reménytelenségével súlyosbított magán-tragédia Nemes Nagyt még keményebbé tette. *Térden* című verse létező vagy nem létező istenének szóló négysoros fohásza, a „Ne ítélj meg engemet, / szívemben mindig térdelek. / De nem letérdelek, ne hidd, / föl-föl föl-térdelek” pontosan rögzíti helyzetét. A halála után, Lengyel Balázs gondozásában megjelent összegyűjtött kötetben szereplő addig publikálatlan *barna, szürke és fehér notesz* versei, töredékei bátor, önleplező írói vallomások. Képtelenség lett volna, hogy ne írja le, amit gondol, ahogyan büszkesége, ha tetszik, *gőgje* miatt képtelenség volt a versek publikálása is. A vád és önvád töredékei között nem egy József Attilát idéző sor szerepel. A „magam után húzom magam, mint egy csapzott esőköpenyt a földön” utolsó szavát nyugodtan írhatta volna nagy betűvel, ha hinni tud bármilyen égi kompenzációban, de számára képtelen gondolatnak tetszett a hit, s ebben még mestere, a hívő katolikus Babits példája sem vigasztalta. A hitről szóló *Hiánybetegségeink legnagyobbika* alcímű, ez a nagy versei között is a legnagyobbak közé sorolható vers a kéziratok között, könyvben kiadatlanul hevert '95-ig.

A kötelességteljesítésen nyugvó protestáns etika magatartásának fontos, de mégsem kizárólagos jellemzője. A *Tanulni kell a téli fákat* kezdetű vers ma sok fiatal (és középkorú) író számára elfogadhatatlan. Mégis biztos vagyok abban, hogy az amerikai magyar iskola virtuális homlokzatára írott, tanulásra ösztönző felszólítás a helyén van. A *fa teteteinek* megtanulása engem Flaubert híres tanácsára emlékeztet. Tanítványának, Maupassant-nak azt javasolja, hogy addig nézze az ablaka előtt álló fát, amíg a világ összes fájától nem különbözik. *A ködbe úszik át a fa / akár a test emlékezetbe* egyedi példányként áll Nemes Nagy Ágnes fái között. Nemes Nagy szobrai, székesegyházai, kövei és hajói lélegeznek, hát még a fák, a lovak és angyalok. Tölgyfája útra kel, mint idomtalan sellő, széthárított haja mögül mohos arccal bámul a szokatlan zajra visszaforduló járókelő képébe. Ettől a megváltozó gestustól ébredve nyeri el emberi körvonalait olvasója.

*Éjszaka történt, hogy a járókelő
valami zajt hallott és visszafordult:
egy tölgyfa jött mögötte.*

*Megállt, bevárta. Úgy jött ez a tölgy
ahogy gyökereit frissen kihúzza
s még földes, hosszú kígyólábakon
hullámszórt az aszfaltos útra,
mint egy idomtalan sellő, igyekezett,
túlságosan széles feje surolta
a néma boltredőnyöket,
mikor elérte a járókelőt,
a lámpaszlopnak mindjárt nekidőlt,
aztán haját szétháritotta.
A haj mögül egy tölgyfa arca nézett.*

*Nagy, mohos arc. Talán. Vagy másmilyen.
Érezte akkor a járókelő
saját körvonalaikat lazulni,
kőd úszta be folyékony partjait,
mint aki hirtelen erdei
tóvá sötétül,
mert egy ilyen arcot tükrözhetett.*

És lélegeztek mindaketten.

*Néhány madárfészek a tölgy hajában,
bennük alvó madár, mintegy gondatlanul,
ott-feledetten.*

*Mert sürgető volt.
Oly sürgetően állt ott mozdulatlan,
mint egy hír, tölgy-alakban,
amely elfárad megfektetésül.*

*Hajfüggönyét visszaengedte már.
Megfordult. Indult. Furcsa lába.
Vitte fészkeit, madarait,
s a járókelő
szilárduló szeme előtt
fényel szórta a neonlámpa-sor.
Már várta az elhagyott gödör,
amelybe visszaforr.*

Ki ne ismerne a versben a Rilke és Babits-jelenésre? A hirtelen erdei tóvá sötétül, körvonalaikat veszítő, a másik arcot tükröző járókelő megindultsága, a tölgyfa képében, megfektetésül, reményét vesztesen előttünk álló különös hírhozó mégis összetéveszthetetlenül Nemes Nagy versszereplője.

Nemes Nagy látomásos költő. Menekül a zene felforgató hatásától, kerüli a zene szírénekéntől hangos partszakaszait. Versszobrai, épületei, sziklái, kövei, vitorlavásznai, a gigantikus építkezés föld-kráterei, mint gyakorlott sebesültek viszont éberen figyelnek. Furcsálkod-

va néznek ránk lovai, angyalai, macskái, a szoborrá meredő jelenések. Apollói alkat volt, vagy dionüszoszi inkább? Bátran és egyedül viselte egyénisége súlyos terhét. Ez volt a tőkéje, amelyből gazdálkodhatott. Mái is emlékszem a Kossuth Rádióban a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján elhangzott beszélgetésre, melyben az újságíró arról faggatta az azóta világhírű író, hogy feldolgozandó gyerekkori traumája miatt vajon nem kellene-e analízáltatnia magát? Asszonyom – tiltakozott az író, miért kívánja, hogy ne tudjak írni többé?

Nem tudom, sírt-e valaha Nemes Nagy Ágnes (Pilinszkyről tudhatjuk, hogy igen). Valahányszor elolvasom *Tölgyfa*-versét, elfutja a könny a szememet. Ha zavar is *föl-föl föl-térdelek* attitűdje, ha számomra meggyőzőbb a szabadelvű katolikus- és zsidó írói magatartás, a gyöngesség bevallása például, Nemes Nagy életműve megrendít, mert szakadékszerű lényébe enged bepillantást. A Szophoklész *Antigoné*-jában elhangzó jelző: a *deinon* az emberi karakter egyszerre *szakadékszerű és csodálatra méltó* természetére vonatkozik. Férfias volt vagy nőies? Mi közünk van hozzá? Férfias vagy nőies költő volt? A megfogalmazásban rejlő ellentmondás.

TANDORI DEZSŐ

N. N. Á. – SZEMELVÉNYEK?

Betegségem (és a műtét, vele) eddig nem sejtett bonyodalmakba kevert: nem hittem, hogy a „csak az egészség!” jeligém reménytelen frázis – de „mit mondjak el? Hogy reménytelen? REMÉNYTELEN?” –, az élet meghaladja a hiedelmeket, alapkérdések elé kerülünk... rák? nem? elvérezhetünk? (Jékely *elvérezt!*), trombóvizt kaphatunk a beavatkozás során? mi van pajzsmirigyünkkel? alhasi sérültségünkkel? vérnyomásunk fenyegeti-e agyunkat? hát a többi? (7 fog pusztulása 3 módon; góccok?)

Realistának csúfolható látásra kényszerít minket az ilyen. De...

Igaz, hajlok az *állócsillagosdira* (szeretteim: medvék, madarak, otthonom, festészet, kicsit Buda-Pest, városok már csak emlékekben... emlékek meg? csak *idéző-jelekben?*), az irodalmi „preferenciák” nem innen, hanem önmaguk mibenlétéből eredően örökek. A magyar költészet, a világirodalom... sorolhatatlan VAN. Személyes alapélményeim fűződhetnek Ottlikhoz, Jékelyhez, Kormoshoz, Mészöly Miklóshoz, Kálnokyhoz (néhol „atyai-öregtestvéri” jegyben is), Weöreshöz... És kicsit mindnek kiindulásánál ott volt tanárom, Nemes Nagy Ágnes (1956-tól).

Térey dolgozatát korrekt, tárgyi részletekre figyelő műnek tartom. Sem vele, sem N.N.Á.-val „nincs itt vitám”. Örülök, ha tiszteletadásaim személyiségeiről olvashatok; félve már kissé, ha írnom is kell róluk.

Térey munkája laza ürgy lehetne nekem, hogy (32+ évemnél fogva) bővebb választékomat előpakoljam; de ilyen most eszembe se jut.

N.N.Á. életművéről 2011-ben (Babitsé mellett) alkalmam volt írhatni. Nem szeretném ismételni magam. Ellenben gondolkoztam így-úgy ennek az elemien kamarajelleggel-óriás költőnek némely szakmai jellemzőjéről. Hogyan írt verset? Mi jellemzi ezt a műveletet *végelemzésben?* (S nem azt nézem, hogyan és mikortól *nem* tartoztam az *Újhold* köréhez. S maradt jó-tanító-barátom Ottlik és sokáig még, távolabbról, Mészöly Miklós, az esszéista is. S nem... és nem. Az érdekességek a legmúlandóbbak.)

A hasi műtét seb lezernyoma elijeszt még bármi gépeléstől. Innen (is) a rövidség. N.N.Á. csak végeredményt ismert. *Nála az út is az. Cél, de nem hasonlatként.*

Állandóként, képként. Ő csak a kalapács „harmadszor!” semmi-többet-lecsapását fogadta el magától. Ez meghatározhatta magánemberi személyét is.

Legjobb versei a maguk jegyében *maximalizáltan tökéletesek*. A legnemesebb engedményről sem lehetett szó. Nem volt szó arra.

Tételek? Kor? Politika? Történelem? Térey János sokat szálaz ilyen kérdéseket. Esztétikai megközelítések és irodalmi csoporttörténetek lennének tőlem várhatóak. De ezeket megírtam többször; lelhetőek. Összefoglalva, fájós kézzel: irodalmunk egyik alap-köve N.N.Á., de nem kell *alapkőnek* tekinteni. Örökérvényű létező; nem osztható.

Ám ez erőszakos „kérés”. N.N.Á.? Inkább: prím szám. Nem is osztható.

Vagy: nem (hiábavaló-féle) szételemezésre jó/való.

Egység, mint Pilinszky. Csak zártabb. Végszavas, mint Jékely. Csak kopárabb. Felengedni alig tudó. Hanem hát Szép Ernő mindegyre felenged, aztán mégis mindenkinél *egzisztenciálisabban* jaj-ugyanaz.

Toldalékok; másodlagosak

(Az egzisztencialista kérdés felé)

Történt-e újabb változás a mai itteni lírafelfogást „illetően”? Ahhoz képest, hogy (Rilke; Duinoi; Rónay György fordítását idézve lazán) ellentét-alap készül (minden érdemleges esetben) „a perc rajzához... fáradságosan”? Ha van főbb vonala, terjedésfoltja a mai itteni (főleg tökélyprodukción) líra honosulásnak, oly messzi-e ez a centralista N.N.Á.-esztétikától?

Divattal szólást: csak kérdezem. (A reménytelent reménytelen mondani?)

Valamint hová tegyem azt a perszonalcentralizációs tényt, hogy Rónay, N.N.Á., Lengyel B., Ottlik, Mátyás, Vargha Kálmán stabil társasága épp így állt össze? (Rónay vezető szerepben volt; s Ottlik és Mátyás a maguk natúrabb jegyeivel hol? Mészöly Miklós *evidensen* nem tartozhatott oda? Nem.

Weörest N.N.Á. *érdemben* hogyan vette? Szentkuthyt?

Érzett-e N.N.Á. olyat, hogy a (tévesen) meghaladottnak vélt Jékely *egy másik változat* az ő későbbi maximumára, lazán? (Nagy korszakában J.Z. feltétlenül; kb. 1945–47-ig.) S így tovább – – –

„Vers (N.N.Á.)”

S ha mondható a mondhatatlan?

Mi csak nehezen-mondható?

Lakik való a címszavakban?

S honnét az érdemleg-való?

*„Vers”, jer, Rilken át vissza Goethe,
lehes jelenszerű-alig.*

A tényszerűvel összeszöve

érd el, ahol Zénón lakik:

se a faltól, se a falig.

A zénóni végzetlen vonal...

1/2 1/4 1/8 1/16... etc.

...ha körré igazoljuk
kezdet?
vég?

A rajzolás esetlegessége az eset!
(Wittgenstein: der Fall!)

Bár a poszt-és-posztra-poszt-modernség lehetővé akarta tenni (nyíltságokkal) a zártságba-lehetetlenülteket: kételyek ébredhetnek. S nem az N.N.Á.-féle „ne mondd nekem a mondhatatlant” jegyében. Hátha nem releváns ma a reflektív nehezen-mondható? (Brr, ez az idegenszó-halmazos posztokban is.) Hátha, mint N.N.Á- tól hallhattam, igen, hogy bizonyos művésztféleségek az évszázadokkal el-eltüneztek (főleg kézművi dolgok?!), hátha, tehát, ma az élet-írás-jegyű, ki-is-hogyan-is-volt-központú elemzés nem igazán aktuális? (Reflektivitás és relevációja, ismétlem.) Hátha a kezdet ősrobbanása (ah!) és a vég ugyanily ködössége *túlnyomó lett* „az érdekében” (régies kifejezés!), és a tényleges zénóni út (s nem az érdemi micsoda-is) csak kételyekkel értékelhető? *Kényszerkedvet kapott kételyhajlamunk...?* (Mondaná Mészöly?)

S akkor az ily motoszólás (újra M.M.!), a magaméira is mondom, nem okvetlenül üd-özítő, sőt, kicsit...

Nem mondom ki. Fura, Ecónál, más nagy posztmodern elméletíróknál is érzem ezt. Önmagukba fásan fordulnak, letagadva a zárulást nem engedő kör-pontokat. Nekem igazi hasznomra ma épp nincsenek. De bulvárt se! Inkább akkor Kellér Andort, krétarajzos Illés Endrét? Szintén-jajl-kétes.

Esszét senkiről inkább sehogy! Tanulmányfélélt, vélekedést, értékelést: ne! Ismét magam ellen szólok? *Rólam se? Szépről se?*

Nem érezzük: ahol a térben „írói szanatórium” alakul...? *Legvégsőron ne.* Ám M.M. is előhozta mindig a „vadabb” Faulkner; a Robinson Jeffers-féle Szikla-lakókat én... Mit tudhatunk (írói vallomásán túl) íróról? *Egy* gyanús: N.N.Á. törzsanyagának bővítése így-úgy szerencsétlen vállalkozás lett.

In mem. Beckett-Krapp

Átolvasom ezt a... ezt itt. A „Toldalékok”-ig (magasztalódjak?) maga volt a visszafogott, desztillált elegancia.

Onnét? Szénakazal.

Hitellel mondok magamról bármit így? Hitellel is, szénakazal-érdemesen is: csak magunkról kezdet-se-vég-se vallhatunk. Ha másról szólunk: a max. eredmény (ism.) a tökélyprodukción. Amire elsősorban ott a líra.

Tanuzza pedig (sic!) a kettősség Rilketől ezt: „Wir sind nicht einig.” Magunkban sem. Ám: „Az egyféséleg hazárd, a több: csalárd.”

Mai véleményem szerint: az *így-innentől-tehát-pusztulok?* egzisztenc. kérdése nem Real-Barcelona, nem lófogadás...

...de esztétika sem.

Az esztétikum a művekkel (részeikkel) suhint meg minket. Ld. Weöres (*Ars poetica*), kb. mint fürdőző lábát ha hal... Az esztétikum+élet elemzés kétfelé kétséssé válhat. (Nekem eleve kétes, ám a más dolga a más dolga.) Egzisztenciális reflexió pedig (a tudósi szerialitáson túl) csak megrendültségből keresheti érvényét.

És kezdődhetnek itt a megszorítások. Hogy... persze, érdemes és kell kis íróportrékat készíteni. De a műfajnak még Kosztolányinál is „kiszúrják” buktatóit: az immanens retorika csak enyhe változat ezek közül. Helyben vagyunk. A szociális elemzés, a (vélt) személyiség *saccoló előtárása*: keservesen csikordulhat össze az esztétika kérdéseivel. Rilke: inkább elviselem az *irhát*, a *bábu-teltség* mivoltát, a félig teli maszkok nem kellene okvetlenül (egy elégia, említettük). Félig teli maszkká válhat az olyan portré, amelyik csak *eminentens* tökélyes. (A megírásban.) Ráadásul: összeilleszthetetlen *minőségek* adódnak a költői megformálás és a családi örökség közös nevezőjén. Ha a kétes közös nevezőt (s a tökélyben is némi széthullást) kerülnénk, ezt is újrázom: vagy a tiszta művészet jegyénél kell kitartanunk, vagy a „szociológiás-adódó” vonatkozásrendszer (brr!) elemei helyett a belőlünk magunkból fakadó „egzisztencialista” áramot kell (eszközeink szerint!) vezetnünk.

Visszakanyarodva a simább felületű íráshoz: csekély tűnődéseim *egy feldolgozási jellegre* irányulnának, ha egyáltalán. Inkább az *egzisztencia-áram* indukálódott azonban; hála Téreynek, meg *óriás-témahősnőjének*.

A SEMLEGES NEM KÍSÉRTETE

A Nemes Nagy-vita kapcsán

Amikor egy tökéletesen ismeretlen városban sétálva az eredeti mintát még nem ismerve újra lejátszottam egy férfivel Nemes Nagy Ágnes és Nádas Péter Thomas Mannról szóló vitáját, nem tudtam figyelni a városra, noha utólag épp a vita emlékeztet a bejárt utcákra. A valójában nem eléggé argumentált, de szenvedélyesen képviselt álláspontom lényege az volt, hogy az elfojtás egy csomó szempontból jó dolog, ám a vitának részemről nem volt önmagában intellektuális tétje. Egész egyszerűen meg akartam győzni a férfit, hogy ne csaljon meg. A férfi egyébként nem akart megcsalni, én mégis úgy gondoltam, nem elég, ha pusztán az érzelmei miatt tesz így – az változik, a férfi ingatag –, a szellem erejével kell képviselnem egy olyan világ következetességét, ahol nincs helye a sérülésnek.

Ez egy szélsőséges helyzet, az esetek többségében nem vagyunk szerelmi kapcsolatban a vitapartnerünkkel. De mégis annyi csomagot cipelünk egy-egy vitába, és ezeket a csomagokat a ruhatárban hagyni képtelenség. Ezért vallom be én is: ha bármikor Nemes Nagy úgynevezett „elfojtásairól” hallok, elkap valami könnyű idegesség. Attól függetlenül, hogy amikor először tüntettem fel magam előtt is az elfojtást pozitívnak, vitán kívüli tétje volt, nem gondolom, hogy teljesen tévedtem volna.

Térey János esszéit olvasni mindig örömteli, mert örömteli, hogyha valaki költőként ír költőkről: a figyelemnek olyan megnyilvánulása ez, amely más megszólalásokhoz nem hasonlítható, és Térey tudja, hogyan kell úgy elemző módon megszólalni, hogy közben költő maradjon. Nemes Nagy Ágnes analizisében azonban mintha két tétel feszülne egymásnak. Egyrészt Térey szerint ez a költészet „hideglelés és steril” (vagyis azt sejteti, hogy az életmű nagy hiányossága vagy – a hagyatékban feltűnő versek alapján – eltitkolt oldala a nemiséget hangsúlyosabban megmutató vonulat), másrészt viszont a „csúcsművek közül több – férfielőítélet nélkül rögzítem ezt – bizonyosan mentes a női [...] szereptől”. Női előítélet nélkül mondom, olyan ez a szöveg, mintha nem tudná eldönteni – vagy nem szeretné, ha el tudnánk dönteni –, mi a jobb: ha a verseknek van vagy nincs neme. Mert ha lehet semleges nemben remekművet írni, miért lenne önmagában baj, ha valaki menekül az objektivitásba?

Mert legyünk megértők, nem véletlen, ha valaki menekül, és senki se menekül „magától”. Csak a mostani helyzetről beszélek. Ha ma valaki történetesen nő, és történetesen ír, attól a pillanattól kezdve, hogy írásait a nyilvánosságnak szánja, kezdenie kell valamit a saját helyzetével. Valószínűleg a férfiakkal is így van ez, de ők sokkal kevésbé egyértelmű módon vannak kitéve a szerepválasztás kényszerének. Erre a helyzetre sokféleképpen lehet reagálni, mégis jól látható a két nagy tendencia: a női tapasztalat érvényességének totalizálása – és a semleges nemű univerzalizmus. Az utóbbinak tagadhatatlanul látványosabb a hagyománya, mert ez az értékválasztás oly sok férfinak is kínált kellemes menekülési útvonalat.

Nemes Nagy Ágnes költészetének közismertebb része számomra ebből a szempontból megrázó és átélhető: a fák nemtelen világa, az istengyúrás a gyötirelem ellen mind kísérlet egy olyan világ megteremtésére, ahol nincs helye a sérülésnek. Viszont egy harmadik út lehetőségére is kíváncsi volnék, túl a nemi tapasztalat és a semleges nem univerzalizmusán, és ebben épphogy segíteni tudna az ő rejtettebb arca, segíteni tudnának az ő kérdései.

A FÉNY FUTÓ KEGYELME

Megjegyzések Petri György költészetéhez

„Ha képesek lennének messzebbre látni, mint ameddig tudásunk ér,
és még egy kissé sejtelmünk előbástyáin is túl –
talán nagyobb bizalommal viselnénk el bánatainkat, mint örömmünket.”
Rainer Maria Rilke

„Mindezek után szakadt az eső, Smiley bőrig ázott,
és Isten büntető keze minden taxit eltüntetett London városából.”
John le Carré

(*Forrásvidék*) Petri György a Pilinszky utáni magyar költészetnek talán az egyetlen olyan alkotója, aki iránt a kánoni figyelem és a kultikus érdeklődés egyaránt és folyamatosan megnyilvánul. Ez egyszerre következhet az életmű korszakos nagyságából (nem utolsósorban számtalan verssor szállóigévé nemesedéséből), valamint a szerző civil jelenlétének legendáriumból (amelyben az önsorsrontásig esendő értelmiségi és a hajlíthatatlan közéleti szereplő arcvonásai keverednek).

Petri múlhatatlan érdeme, hogy új érvényt szerzett a közéleti-politikai irodalomnak, miközben a költészeti toposzokhoz (szerelem, halál, Isten, én) is korszakfordító eleganciával nyúlt. Alulretorizált, nyelvkritikusan lírátlanitott, metapoétikusan komponált műveiben a köznyelvi fordulatok, az epikus-dramatikus elemek s a költői önreflexiók mutatkoznak elsőrendű szövegszervező erőnek. (Néhány jól ismert példa, kedvderítő illusztráció gyanánt: „A nyelv hatalmasabb használóinál. És itt elenyé- // szik a fölény. A költészet: anómia. / Zsírkrétával vak tükörrre krikszkrakszol / időtöltés végett az emberfia” – *Megint megyünk*; „Amit írtam: / körülírásai a semminek” – *A delphoi jós hamiscsődöt jelent*; „Mikor nem írok verset: nem vagyok. [...] A versen kívül nincsen életem: / a vers vagyok” – *Vagyok, mit érdekelne.*)

Költészete forrásvidékét mindenekelőtt a német romantika tragikumközpontú filozófiájában, későbbbről pedig Rilke és József Attila gondolati lírájában lelhetjük föl. A kor nagy költői között Eliot, Kavafisz, Szabó Lőrinc és Vas István patinás modernsége, pályatársai közül Tandori Dezső és Várady Szabolcs kísérletező klasszicizmus hatott rá legerősebben. Költői pályáivét – a *Magyarázatok M. számára* (1971) című bemutatkozó anyagtól az *Amíg lehet* (1999) búcsúverseiig – joggal szokás két-három nagyobb szakaszra tagolni; monográfusai, Fodor Géza (*Petri György költészete*, 1991) és Keresztury Tibor (*Petri György*, 1998) is így tesznek. A tematikus és modális hangsúlyok átrendeződése azonban olvasatunkban nem érintette Petri lírájának mélyrétegeit. Azt a lényegi karaktert, amelynek hatása a fiatalabb irodalomra fölbecsülhetetlennek tűnik.

(*Kérdéses válaszok*) Az emberi nem alacsonyossága iránti undornak s a történelmi távlatokat illető illúziótlanságnak, e fokon és minőségben legalábbis, nincs élő hagyománya irodalmunkban; a legközelebbi párhuzamot is jószerével csak Thomas Bernhard prózaművésze jelenthetné. (A reményvesztettség szenvtelen elfogadása ugyancsak a Petri-líra leleménye kortárs irodalmunkban: „Csak egy dologhoz van érzékem, ahhoz, / hogy fölleljem

az életben mindazt, ami rossz. / Talán érzékem sincsen, csak eszem, / hogy tudjam: bármit teszek, rosszul teszem. / A labirintusból kiút nincs: csupán céltalan tovább. / Elvágom Ariadné fonálát” – *Labirintus*.) Nem is meglepő, hogy a kérdésekre, amelyeket Petri költészete föltesz, gyakran az ideológiai ellenszenv, a gyanú hermeneutikája, a bizalmatlan félreolvasás ad választ. Jobb esetben idegenkedve elutasító, csüggesztőbb változatokban megvetően kirekesztő választ.

Hogy Petri a kellemetlenül öncélú költőietlenség, a vallásellenes és blaszém indulatok, a vulgárisan antihumánus magatartás költője volna: elterjedt nézet, még ha az irodalmi közmegegyezés rendre ennek ellenkezőjéről biztosítja is az olvasót. Jelen írás ezt a képet kívánja tovább árnyalni. Azt tételezve, hogy Petri költészetében az őszintévé stilizált versbeszéd, a reménytelenség mulattató alakzatai („Hagyjunk már végre föl a reményvel. / Lehet élni hit és perspektíva nélkül” – *A Dunánál*), a hitetlenségig fokozott kétyel („Aki bármiben is hisz: az hülye” – *Októberi capriccio*) nemhogy nem a nihilt propagáló igyekezet terméke, de a formális mizantrópia nála mély humanizmust takar, s a legnyersebb istentagadás is („ennekem mínusz 273°C a menny” – „*Eszmék és tánclemezek*”) gyöngéd metafizikát hordoz. Akárha ama jellegzetesen gyúrótt, törődött létélmény vallana – szinte a versek szándéka ellenére – hitről is, reményről is, szeretetről is. (A *Felirat* című versben a negativitás árulkodó pátoszával: „A kaktusz és homok kora elközeleg – / a barátságna: vége. / Vége, ti kedvesek, a szerelemnek. / A szeretet / betokozódik, / szél hordja, / és kemény lesz, mint a kvarc. / Jelen van – jelt nem ad”.)

(*A dohogó humanista*) Kétségtelen a Petri-szövegek vonzalma a hiány rekvizitumai, a pusztulás tényei, a töredékes és törmelékes valóság iránt. („Ez nem ideje semminek” – *Zátony*; „Szétesése az épített világnak” – *Összeomlás*; „Nincsenek szokásaink. Se formák. / Semmi tartós, amit derűsen fölajánljunk a mulandóságnak” – *A felismerés fokozatai*; „Mint lépcsőzugban a pormacska: / gyűlik puhán a korszak mocska” – *Hírösszefoglaló*; „A világ: működőképes rendetlenség” – *Utóhangok*; „A dolgoknak az a dolguk, / hogy tönkrementjenek” – *Helyett*). Ámde *hedonista* nihilizmus és *etikus* cinizmus származik ebből (ha egyáltalában). Olyan, amely az érzéki élményekben maradéktalan örömet talál, s az alpárinak remlő tréfát az erkölcsi kiállás alkalmává teszi.

Innen tekintve dohogó humanistának, zsörtölődő moralistának láthatnánk a költőt, s nem is tévednénk nagyot. A Petri-féle magatartás azonban nem merül ki a pusztá panasz, a meddő elégedetlenkedés, a rossz kedélyű tagadás verskultúrájában; ettől – mert káprázatos arányérzék formálta a teljes oeuvre-t – a bölcséleti árnyaltság („Mit tudhatunk, tudva, hogy a világ / nem a tudásban végződik?” – *A felismerés fokozatai*) és a szociális empátia („Tízemeletes kilövősilók: / a munkaerő sorozatvetői” – *Lakótelep*) egyként megóvjá.

(*Irónia és irgalom között*) E költészet – gondoljunk csak Vallai Péter revelatív Petri-estjeire! – a humor számos emlékezetes változatát művelte ki. Emlékezetes és maradandó változatát: a groteszk asszociációk, a szatirikus szójátékok, a sötét önirónia – a filozófiai igényességnek és a poétikai műgondnak köszönhetően – létértelmező, világkép-alkotó eréllyel, sőt felelősséggel bírnak. (Csak taláломra három szöveghely: „A Vereség Napján / kardélre hánytam” – *Katonai tiszteletadás*; „a tényérnyalók, a tényárnyalók [...] Pitvaronca ennek a Pitvarnak sem leszek” – *Kívül*; „Szeretném, / ha életemet és művemem úgy értékelnétek, / mint egy igazán jól kiöltött bohóctréfát” – *Éldeklek*.)

Az önreflexiókat is átiszínező irónia ekképpen – érdes dikció ide, megkeseredett szólások oda – túlmutat az önérdékű pesszimizmus körein. Olyannyira, hogy a remény nélküliség vállalt és hirdetett költői programja, ez a hűvösen kegyetlen intellektualizmus végül saját magát kényszerül meghaladni. A következetes ragaszkodás némely alapvető értékhez ugyanis szakadatlanul ellene mond a kilátástalanság tézisének, amit a jellegadó nyelvi-po-

étikai megoldások aprólékos esztétizmusa nyomatékosit versről versre, kötetről kötetre. (A *részvételi műgond* egyik legösszetettebb s legmegrendítőbb esetét érdemes idéznünk itt: „Zörögve, veckelődve / honnan hová törekszel – / mintha egy üvegpatkány / vonná vemhes, törékeny / hasát az úton át, te, / kallódó levélasszony?” – *Egy őszi levélre*.)

(*Szabadság, szerelem*) Mindenekelőtt két, a költői életmű egészének témavilágát is meghatározó értékre kell utalnunk: a szabadságra és a szerelemre. („Kihasadt, mézbelű / szilván halódó méh. / Együtt / pörkölődnek, rohadnak, / arannyá, feketévé / az elhagyatott kertben” – *Szeretők*; „Háljunk egymásba jární, mint a lélek” – *Az vagy nekem*; „Már csak a már csak van: / a feleségem, a gondolkodás meg az írás. / S ha meggondoljuk, ez nem is kevés” – *Szerelmeink*.) Előbbi az egyén és a közösség viszonyában, utóbbi az intim jelenlét ontológiájában válik nélkülözhetetlenné s megkérdőjelezhetetlenné. Jóllehet a versek mindkettőt a halál távlatában veszik szemügyre – és tekintik sérthetetlennek. („Mindez olyan keveset számít, / ha azt vesszük, hogy meghalsz, meghalok” – *Veszekedés után*; „Nehéz nélkülem / elképzelni a világot. / De ki mondta, / hogy muszáj elképzelnem? // [Mellesleg, el tudom képzelni: / egy tányér tejszín / macska nélkül.]” – *Nélkül*; „S mint a kérdezetlen homok / pereg életem el a semmibe” – *Gyufa*; „a »halál árnyékában«, de önsajnálattal nélkül” – *Schubertről*.)

Sérthetetlennek, az ideák vágyott – és vágyottként valóságos! – világában legalábbis. Mert ahogy a filozofikusan cizellált versbeszédet a profán kitérők retorikája, úgy a szabadság és a szerelem fenségét az iróniában testet öltő bizonytalanság, avagy a szépségszisztem derűvel viselt kínja ellenpontozza. („Amiben hittem, / többé nem hiszek. / De hogy hittem volt, / arra naponta emlékeztetem magam” – *Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből*; „Ennyi mitológiával a háta mögött, / csalhatósága tudatában / az ember otthon ül s röhög // ostoba, régi könyveken” – *Hatvannyolc tele*; „Mindig és minden valami helyett volt. / Sohasem fogom tudni, mi helyett” – *Sár*; „Nincs filozófiám, semmi / határozott képzetem az emberről. / Vannak emberek” – *Antropozófia*.)

Helyesebben: egyensúlyozza ki. Más magyarázatunk aligha lehet arra, hogy Petri versei mint művészi alkotások egyáltalán megszülethettek; amint különben azon is csodálkozunk kellene, hogy Petri olvasóin ez ideig nem lett úrrá, tömeges méretekben, a halálos csüggettség.

(*A fény metafizikája*) Petri verseinek megkülönböztető vonása a szem, a látás, a szemügyre vétel motívuma s ezzel összefüggésben az értelmezés, a megismerni és megérteni akarás hallatlan ambíciója. („Nem érdekelnek / a hóhérsegédek megkésített könnyei. / Az én szemem száraz. Nézni akarok vele. // Nem túl sok ugyan / a látnivaló, de a szürkülletben / kiélesedik minden: / egy női test, egy faág, / arcod pihéi. Nem akarok / semmit. Csak nézelődni” – *A 301-es parcellából*.) Jóformán szükségszerű, hogy a fény képzete – amely itt jobbadán a létezés alsóbb régióiból fölfakadó, sárral teljes világosság – középponti trópusa emelkedjék. (Már a jelenetezés irányaira utaló verscímek is tanulságosak ebből a szempontból: *Reggel; Reggel szoktál jönni; Délelőtt; Néha kisüt a nap; Reggeli kávézás; Hogy elérjek a napsütötte sávig; Már reggel van stb.* – Vö.: „Tényleg, miért a reggel / a verseidben a – / szóval olyan gyakori? / Miért? – kérdezte volt egy illető” – *Tényleg, miért a reggel*.)

Az már kevésbé szükségszerű, sokkal inkább kegyelmi jelenség (értsünk bármit e jelzőn), hogy művészi erejét – az emelkedett beszédforma klasszicitása mellett – számos költemény kifejezetten képi anyaga hirtelen szépségéből, például a verszárlatokban szembetűnő gyakorisággal elhelyezett, szentenciózus hasonlatok és metaforák finomságából nyeri. (Csak példaképpen: „Sok / sár távozni, mielőtt olaj fakad vagy forrás” – *Kedvelem...*; „Az őszi könyörület. / Az ecetfa / lazán nyugtatja kecses, / zöld ujjait / a szél billentyűin” – *A zenekar még csak hangol*; „Fejünk fölött / mint izzó jégdarab / delel a téli Nap” – *Már reggel van*.)

Most pedig lássuk immár zárójelek nélkül azokat a fölfénylő szöveghelyeket, amelyek, alkalmasint önmagukban állva is tanúskodni fognak arról, hogy a szellem méltósága, a gondolat épsége fölött hány és hány módon lehet őrködni – ha eszköztárunk a roncok ragyogását konstataáló beletörődéstől a himnikus elragadtatás apokrif élményéig terjed. A nézésnek kedves jelenések óhatatlan transzcendenciájáról beszélünk. Íme:

„Keskeny derengés ujnji bor felett” (*Reggel szoktál jönni*). „A szerelmesek is / áthasolnak. Egyanyaguvá / lesznek e fénybeszött / porral. A világ fénybeszött porával” (*A szerelmi költészet nehézségeiről*). „Mint árnyékfedte lépcső tetején / egyetlen villogó él” (*Csak egy személy*). „...holdsütötte geometria” (*Séta egy ház körül*). „...a világ fénylik / mint kép fölött / az üveg” (*Air*). „Aranyörvények a szélben” (*Történet és elmélkedés*). „Rizszem fátyolos derengése” (*Levegő I*). „Fekete kombinéd / egyik pántha lecsúszott. / És szelid világoság tétovázott / a nyakad pihén, a kulcsontodon, / míg egyre ágyúztak, // s egy kibökődött / fotelrugón / reszketett a finom por” (*Hála*). „...oly napsütötte minden másik élet” (*Jó volna Mallarmét fordítani*). „Reggeledik: átpillantok a szemközt omló / szecessziós kastélyra / (most számítógép-istálló). / Legyen csönd: / a fény futó kegyelme most váltja meg / a madármocskos gipszírádák bűnét. // Hogy aztán minden újra” (*Ez a hang is megy még*). „Szeretem az őszi hideg szobákat, / ülni kora reggel összehúzott köntösben / a kitért ablaknál, vagy a tetőn, / párolog a völgy meg a csésze kávé / – ez hűl, amaz melegszik. // Sokasodik a piros meg a sárga, / fogyatkozik a zöld, pereg a sárba / a sok levél – halomban / a nyár devalvált pénze: // oly sok! oly semmitérő! / Lassúdan kékbe vált / az ég hamvasszürkéje, enyészőben / az enyhe borzongás. Közelednek / a nappal-dagály / türelmes, óriás tolóhullámai. // Kezdek folytatódni. Megadom magam / egy személytelen felszólító módnak” (*Reggeli kávézás*). „...és botorkáltam fel a lépcsőn. / Hogy elérjek a napsütötte sávig, / hol drapp ruhám, fehér ingem világít, / csorba lépcsőkön föl a tisztaságig, / oda, hol szél zúg, fehér tajték sesteteg, / komoran feloldoz, közömbösen fenyeget, / émélygés lépcsői, fogyni nem akaró mínusz-emeletek, / nyári hajnal, kilencszázhatvanegy” (*Hogy elérjek a napsütötte sávig*). „Most éppen itten nem vagyok sehol, / pedig szeretnék lenni valahol, / szerettem volna lenni, de soha / nem lehettem, és időknem soka / pereghet el, foglyul ejtett homok, / önforgató clepsydra, senkisésem / voltam, leszek, bár néhanap vagyok, / vagy lenni vélek, mint a jégcsapok, / ahogy csöpögve hűtik a Napot” (*Most éppen itten*). „De a temető szép lesz. / A pázsitföde sír a napsütésben” (*Sírig tartó szerelem*).

(*A szép helyetti szép*) Az elmondottakból és idézetekből nyilvánvaló lehet: Petri György nem a szépek, nem is a humánusnak vagy metafizikainak fordított hátát. Csupán a szép, a humánus és a metafizikai azon hagyományainak, amelyeket – mint elhíresült vallomása szerint József Attila művészetét – folytathatatlanak gyanított. S mert folytatni azokat nem kívánta, új alapok kidolgozásába fogott. (Úgy lehet, egy, a kiváltságos szerelmi tapasztaláshoz hasonló lírai/líratörténeti varázslat reményében: „Oly ritka az a szép, / ki képes összezilálni alakját, / majd visszanyerni, / mint víztükör, újból. / Ki ilyet talál: boldog” – *Oly ritka*.) Az így létrehozott gondolati költészeti fundamentumon a huszadik század második felének különösen jelentékeny életműve épült föl; s általa az esztétikai eszmélkedés megragadóan új és hiteles minősége. Az elvetett szépség helyébe a szépség radikálisan más, gúny, kétely és keserűség mögé rejtett variánsa került. Úgy is, mint afféle szemérmesen palástolt, *kései, tékozló* derű. Hajoljunk csak közelebb a verstan, a líra nyelv, a gondolkodásmód cirádáihoz... „Mert az angyal a részletekben lakik” (*Mosoly*).

GALSAI PONGRÁC ÉS CSORBA GYŐZŐ LEVELEI RUBIN SZILÁRDHOZ

A közreadó jegyzete

Az alábbi levelek Rubin Szilárd hagyatékából kerültek elő: a hagyaték örököse, Siklós Péter bocsátotta őket a *Jelenkor* rendelkezésére a fotókkal együtt.

Csorba Győző levelei fontos adalékot jelentenek Rubin *Csirkejáték*ának korai, nem túlzottan bőszéges recepciótörténetéhez. Az első három levél a *Jelenkor* kis méretű, fejléces levélpapírján, a negyedik hétköznapi, nagyobb méretű levélpapíron áll. A regény első fejezetét a *Jelenkor* 1962/6., decemberi száma közölte *Pécsi éjszaka* címmel. A Csajthay név a negyedik levélben hibásan áll, a kötetben Csajtay szerepel. Turán Istvánt nem tudtam azonosítani.

Galsai Pongrác levelei közül az első és az utolsó levél sima levélpapíron áll, az 1956-57-es levelek a *Dunántúl* fejléces papírján. Az 1986-os levél borítékján Galsai áthúzta a *Négy Évszak* rányomtatott szerkesztőségi címét, és a sajátját írta alá.

Keresztesi József

Galsai Pongrác levelei

1.

Egyetlen Unatkozó Ember Közép-Európában!

Második lapodat ma délben kaptam meg, így össze kellett tépnem azt a levelet, amelyet első értesítésedre válaszul írtam, s persze elfelejtettem feladni. Őszintén szólva, igen felbuzdultam a balatoni találkozás reményében. Akkor véletlenül négy nap szabadságom volt, viszont egy vasam sem. Ebben a hónapban talán még sikerül néhány óra-mentes napot kicsikarnom a magas parancsnokságtól, bár nem tudom, ilyen rövid időre érdemes-e elutazni. Márti nincs Baján, pécsi klinikára osztották be. Úgy tervezzük, hogy augusztus második felében nyaralunk a Balaton mellett, talán Siófokon vagy Győrökön. Néhány hétre mindenesetre szabadulni akarunk Pécsről. De ettől függetlenül, előnyös feltételek mellett, esetleg még júliusban is találkozhatnánk. Egyedül azonban nem mehetek. Mártit hosszas huzavona után sikerült visszatartanom egy nyaralásszámba-menő mohácsi „cselédkönyvezéstől”, és furcsa lenne, ha most egyedül weekendeznék. Régi ábrándod, a Faller-Decsi-Galsai-együttes összeverbuválására sem vállalkozhatom. Azt sem tudom, hogy Faller hol lakik. Hát Decsinek mi a keresztnéve? Órakozi szünetben nem szólhatok neki. Írjad meg, hogyan képzeld a balatoni együttlétet! Hányan férünk el Herciék villájában? Milyenek a kirúgási veszélyek? Hány lapszerkesztőt, lektort és családját hívtál meg eddig? stb. Úgy sejtem, 1-2 napra Márti is, én is elutazhatnánk, 21-e és 30-a között. Megfelel-e ez az időpont? – Lapodból megdöbbenéssel értesültem, hogy unatkozol. Szegény, szegény Barátom. Én nem panaszkodhatom. Már hónapokkal ezelőtt elhatároztam, hogy végre *saját* művet írok, de inkább csak jegyzetek születtek eddig. A formába-öntéshez nincs időm. Minduntalan idegen feladatokkal bíznak meg; most éppen egy irodalomtörténetet (!) írok a honvédség számára. Terjedelme: 200-250 lap. Határidő: 1 hónap. Kedvesek. Augusztus elején, ha igaz, többször is fel kell utaznom Pestre ebben az ügyben – ha

másutt nem, ott biztosan összeakadunk. Az évek óta tervezett balatoni együttlét gondolata azonban erősen foglalkoztat, s igen örülnék, ha sikerülne. Nemcsak tőlem, Tőled is függ.

Szeretettel öllelek: Gráci¹

Pécs, 1953. júl. 10.

2.

Szilárdkám,

bajok, nagy bajok vannak a dunántúli könyvkiadással. Minden reményünket Tebeléd fektettük, mert állítólag jóban vagy Simóval. Itt már csak Ő tehet valamit. Nagyon kérek, *haladéktalanul* (tehát még ma!!) érdeklődd meg, mikor fogadna engem, kb. fél órára, hivatalos minőségemben! Jó lenne, persze, ha Te is velem jönnél. Kérek, válaszolj mielőbb, s én a jelzett időben Pesten vagyok.

Ha most az egyszer lelkesen közreműködsz ügyünkben, az egész pécsi írócsoport (31 fő) hálája és köszönete üldöz sírodig. A Dunántúl külön Rubin-számot ad ki.

De itt minden nap késedelem végzetes lehet!

Miért szöktél meg előlem a múltkor? Kettőig vártalak a Nádorban, Mágori Erzsi igen kellemes társaságában.

Ölel: Gráci²

Pécs, 1956. ápr. 19.

3.

Szilárdkám,

másnap – mint ígértem – kétszer is hívtalak telefonon, de a gép nem kapcsolt, szidtam, átkozódtam... Aztán haza kellett utaznom. Nagyon bosszant, hogy olyan keveset beszélgethettünk.

Nos, a lényeg: a Magvető Könyvkiadónál Szombathelyi Ervinnek, a fő-illetékesnek említettem köteted ügyét! Menj el hozzá, és hivatkozz rám. A dolog nem reménytelen – sőt! Igaz, hogy valószínűleg Pilinszkyhez fognak küldeni, aki már keményebb dió, de régi, illegális barátságotok szellemében azért talán segítségedre lesz. Űsd a vasat, az a fő, légy erőszakos, akkor biztos a siker!

Egyébként mi van a pulóveres-kardigános Váci utcai nővel és bájos csemetéjével?

Április elején újra Pestre jövök. Akkor, ha nem dobsz ki, Nálad aludnék.

Ölel: Gráci³

Dátum nélkül, valószínűleg 1956 elejétől

¹ Márti: feltehetőleg Galsai első felesége

Decsi: Decsi László (1927–1986), orvos, az orvostudományok doktora, Galsai és Rubin gimnáziumi osztálytársa.

Herci: Schweissguth Emma, Rubin Szilárd első felesége.

² Simó Jenő (1925–1994) kritikus, irodalompolitikus, 1954-től 1958-ig az Európa Kiadó igazgatója. Mágori Erzsébet (sz. 1911) író, kritikus, műfordító, 1954-től 1957-ig színházi dramaturg Egerben és Kaposvárott.

³ Szombathelyi Ervin (1925–1989) szerkesztő, újságíró, 1954-59-ben a Magvető Könyvkiadó irodalmi szerkesztője.

4.

Szilárdkám,

verseidet megkaptam. Mindhárom jön. Csak egyre kérek: a 2. vers első szakaszát, ott, ahol könnyeid a plüssdíványra peregnek, ha lehet változtasd meg. Ennyi érzelmesség még Tőled is sok, még Faludytól is – vagy nem?

S képzeld: a jövő hónapban kéthetenként megjelenő, Irodalmi Újság-szerű lapot is indítunk, 10 000 példányban, jórészt neves, „befutott” írókkal. Kérek, fuss be hozzánk Te is. Gépeld le – tudom, csak emlékezetből – egy-két régebbi versedet, s küldd el. Meg aztán apró elmefuttatások, cikkek, glosszák is kellenének, nagy számban. Te, aki olyan jó kis dolgot írtál az Igenbe, miért ne gyakorolnád ezt a műfajt is?

De tényleg: most igazán nagy szükség van rád. Két cápa is ránk nyitotta a torkát, egyszerre, s alig győzzük jóllakatni őket.

Mint szoktam, most is gonosz leszek: előlegedet csak akkor sírom ki Vörös Mártonnál, ha a 2. vers javított szakaszát megküldöd. De azért ne legyél nagyigényű: összesen kb. 250-300 Ft-ot fogsz kapni.

Ha Pesten járok, felkereslek.

Addig is: írjunk, levelezzünk gyakrabban – üzleti ügyekben legalább.

Ölel: Gráci⁴

Pécs, 1956. okt. 17.

NB: A legközelebbi Dunántúlban T. Polgár István ír a könyvedről.

5.

Szilárdkám,

olyan szörnyű lelkiállapotban vagyok, hogy igazán nem tudok hosszú levelet írni.

Képzeld: Mirát több, mint egy hónappal túlhordatták, s a gyerek – 4 kilós, egészséges fiú – szülés közben meghalt. Az orvos, aki egyébként jó barátom, maga is beismerte, hogy „tévedett”, s „majd legközelebb jobban vigyázok” – mondta. Így! Nejemnek szerencsére nem történt semmi baja, már otthon van, s készül a következőre...

Vannak ezen kívül még más bajok is, de róluk majd személyesen. A hó közepén, 15-e táján akarok Pestre utazni. Akkor, ha megengeded, Nálad is aludnék.

Verseket mindig küldhetsz, szívesen közöljük. A pénzt még ezen a héten okvetlenül elküldöm.

Mín dolgozol? Én most ütöttem egybe egy Pap Károly-novelláskötetet, bevezetővel, s – képzeld! – Thurzó biztatására forgatókönyv írásába fogtam. Vándorszínész-téma, a 20-as évekből. Szántó már bőven aratott a Filmgyárban, ez biztatott fel engem is.

⁴ A *Dunántúl* 1956/19-20., utolsó, betiltott számának az előkészületeiről van szó. A három itt megjelent Rubin-vers: *Mit üzentek...?*; *Teniszpálya Visegrádon*; *Lovasiskola Bécsben*. Telegdi Polgár István (1918–1987), aki 1954-től a *Dunántúl* munkatársa volt, ugyanebben a lapszámban *Rubin Szilárd: Szélvert porták* címmel közöl recenziót.

Vörös Márton (1900–1993) történész, pécsi főlevéltáros.

Érkezésemet előre jelzem.

Öllelek: Gráci⁵

Pécs, 1957. febr. 5.

A kritika írója, Polgár Pista itt ül mellettem, s mivel a leveledet elolvasta, válaszolni akar neked.

A választ ide mellékeltem.

6.

Dunántúl szerkesztőbizottságától

Szilárdkám,

Szardán, 12-én Pesten leszek.

Nem akarok Nálad aludni! De okvetlenül beszélni szeretnék Veled – sok-sok érdekes újságom van.

Légy szerda d. u. 2 órákor a Hungáriában!

Valószínűleg szombat estig maradok. Jó lenne, ha csütörtökre, vagy péntekre összehívnál egy kis társaságot.

Várlak és öllelek: Gráci

Pécs, 957. VI. 10.

7.

Kedves Szilárd,

mi most, ugyebár „rosszban vagyunk” egymással.(?) Részledről a Till Eugén anekdota- és viccegyvelege, részemről a „Római I-es” némely passzusa meg bizonyos előleg-reklamációid miatt... De a magyar irodalom fejlődésében emiatt nem lehet fennakadás. A Rakéta Irodalmi Kávéházát t.képpen kontroll nélkül szerkesztem, az anyagot mindig nehéz összeszedni, s örülnék, ha küldenél valami szöveget. (Például a készülő Pilinszky-regényből, föltéve, hogy egyes szám első személyben írod...) Egy satírikus irodalmi folyóirat is készül, de honoráriumkeretet még nem kaptam, így erről korai beszélni...

Nyilván Te is tudod, hogy nyár óta Érden lakom, s még eltelik egy-két hónap, mire az Eszék utcába költözhetem. Jelenlegi címem: Érd, 2030, Fürdő u. 3. Új Tükör vendégház. T: 06-26-45313.

Üdv, a régi barátsággal: Gráci⁶

Érd, 986. márc. 23.

⁵ Mira: Polgár Mária, Galsai második felesége.

Thurzó Gábor (1912–1979) író, az ötvenes években filmgyári dramaturg.

Szántó: minden bizonnyal Szántó Armand (1889–1964) dramaturg, operett- és forgatókönyvíró.

Polgár Pista: Telegdi Polgár István.

⁶ „Till Eugén anekdota- és viccegyvelege”: Galsai a *Záróra a Darlingban* című kötetében (Magvető, Bp., 1986, Rakéta Regénytár) közöl két írást *Amikor még neveltünk...*, illetve *Till Eugén szerelmi* címmel, melyek hőstét Rubinról mintázta.

Csorba Győző levelei

1.

Kedves Szilárd,

regényrészleted közöljük, mégpedig a jelek szerint decemberi számunkban. Különösen sokat nem mond, de hát ez természetes is egy I. fejezetnél. Atmoszférája mindenesetre van.

Turán István valóban szimpatikus ember lehet, de ezek a versei gyengék. Talán majd később ír közölhetőket.

Szeretettel üdvözöllek:
Cs. Győző

Pécs, 62. okt. 31-én.

2.

Pécs, 63. május 4.

Kedves Szilárd,

kérésedre, sajnos, semmi vigasztalót nem írhatok. A dolog ugyanis a következőképpen áll:

A Kiadói Főigazgatóság ideküldött tájékoztatója szerint a könyvhéten megjelenő írókat a Főigazgatóság, ill. az Írószövetség jelöli ki. Az itteni könyvheti bizottság ebbe nem nyugodva bele névszerint kért 4 db. író, már leveled megérkezése előtt. Most már lehetetlen a névsort megváltoztatni, legalábbis itteni kezdeményezéssel. Ha Te ott Pesten el tudod intézni, hogy sorozzanak be a pécsi különítménybe, örömmel várunk.

Ne haragudjál, hogy így történt, de most már nem tehetünk semmit. Egyébként sem lett volna egészen sima az ügy, mert a meghívásokról egy népes bizottság dönt s ezek véleménye esetleg más lett volna mint a bizottságban ülő mieinké. – Majd egyszer máskor!

Hogy vagy különben? Dolgozol?

Meleg barátsággal ölellek:
Csorba Győző

3.

Pécs, 63. VI. 9.

Kedves Szilárd,

késve köszönöm meg a „Csirkejáték”-ot. Vártam, mert szerettem volna előbb elolvasni. Sajnos, a sok rázműködés elfoglaltság miatt nem sikerült. Így aztán – sajnálom – anélkül kell köszönetet mondanom, hogy a könyvről legalább néhány mondatot írhatnék. Pedig írásod izgat, az a részlet, amit közöltünk, félreérthetetlen ízű és levegőjű volt, nyilván ilyen a folytatás is.

Mire legközelebb személyesen találkozunk, bizonyára elolvasom már, s akkor beszélünk róla.

Könyved mégegyszer hálásan köszönöm, további jó munkát kívánok s

Meleg barátsággal ölellek:
Csorba Győző

Pécs, 63. júl. 8.

Kedves Szilárd,

Örsi Feritől értesültem, hogy itt jártál s kerestél. Sajnálom, hogy nem találkozhattunk, akkor éppen a Balaton mellett lestem a napot.

Jó lett volna személyesen beszélgetnünk, mert akkor még bővebben s talán értelmebben elmondhattam volna véleményemet új könyvedről.

Így elégedjél meg azzal a suta fogalmazással, melyre ebben a hülyítő melegben képes vagyok.

Tehát: könyved nagyon tetszett. Meggyőződésem, hogy nemcsak a legjobb eddigi írásod, hanem minden reláció nélkül is jó könyv. Azt hiszem, ezt írtad végre először úgy, hogy nem kacsintgattál semerre, csak magadba s azt írtad, ami belülről jött. Ez a Te igazi hangod, s most bizonyítottad, hogy mire vagy képes.

Engem leginkább könyved igen erős atmoszférája, roppant belső lendülete, intenzitása fogott meg. A Werther-ben, Flaubert November-ében s itt-ott éreztem még csak a szerelem lélektanának ezt az izzását.

S különös, hogy ebben a lávaömlésben figuráid mégis igen élesek, kontúrjaik kristályosan tiszták. Ábrázolásod – könnyen ellenőrizhettem, hiszen a modelket majd mind ismerem – bravúros írói tett. Még az olyan alakoké is, mint Csajthayné, aki csak alig jelenik meg.

Igen jó a könyv konstrukciója is. Kevés terjedelemben sokat adsz s noha magánügyekről beszélsz, igen sok ablakot nyitasz a világra is.

Egy-egy helyzeted (mint a hálókocsiban Csajthayval vagy a szilveszteri bál) megírása olyan, hogy bizonyára halálomig nem felejttem el.

Kitűnően ábrázolsz hangulatokat, lelkiállapotokat s nemcsak a lírikus, hanem a lélekismerő is jól vizsgálzik könyvedben.

Hibák? Engedd meg, hogy ezekről ne írjak. Hirtelenében nem is tudnék. Nem lektorként s nem szerkesztőként olvastam a regényt s átadhattam magam – ritka eset nálam az ilyesmi – teljesen a műnek. A hatás lenyűgözően pozitív volt.

Kedves Szilárd, igen melegen gratulálok könyvedhez, mely az élményen kívül, azt hiszem, közelebb is vitt Hozzád, mert a bizony sokszor vitatható viselkedéseden túl megismertetett igazi lényeddel. Ebben pedig egészen más az értékrend, mint ahogy én véltem.

Szeretnék biztatni, hogy írj, írj, írj, úgy, ahogyan ezt a könyvedet írtad.

Meleg barátsággal ölellek:
Csorba Győző

[Függőleges széljegyzet a margón:]

Könyved Nejemnek is nagyon tetszett. Ő ugyan nem kritikus, de mindenesetre jó olvasó.

Galsai Pongrác és Rubin Szilárd Szigligeten, ismeretlen nő társaságában

Galsai Pongrác és Rubín Szilárd

A Széchenyi István Gimnázium egyik 1945-ös érettségi tablóképe, az alsó sorban Rubín Szilárd mellett Galsai Pongrác és Tillai Ernő építész fényképével

HOLDFÉNY ÉS PALACSINTASÜTŐ

Weöres Sándor: A holdbeli csónakos – Janus Egyetemi Színház, Pécs

A hazai kulturális intézményrendszer súlyosbodó állapotát figyelemmel kísérő néző örömteli kivételnek lehet tanúja a mostani előadás kapcsán, ráadásul több okból is örülhet. Az egyik ok, hogy a Janus Egyetemi Színház új játszóhelyet kapott az Európa Kulturális Fővárosa projekt keretében indított fejlesztések eredményeképpen. A Zsolnay Negyed – túlzás nélkül állítható – valóban európai színvonalú tereket biztosít az egyetem művészeti képzése számára, ahogy a festő és szobrász műtermek épületei közé ékelődő egyetemi színház számára is. Joggal remélhetjük, hogy az épített környezet minősége és a különböző művészeti ágak egymás mellett végzett tevékenysége inspiráló hatással lesz a művésznövendékek munkájára. A JESZ játszóterére fókuszálva azt mondhatjuk, talán nem nagyobb a korábnál, de adottságai sokkal jobbak, mind a térképzést, mind a technikai felszereltséget illetően. Ami azt jelenti, hogy az előrelépés nem számolta föl egyszerűen azt a testközelséget, az intimitásnak azt az atmoszféráját, feszültségét, mely az éféle színháznak lételeme.

A másik ok az öröme az, hogy ismét látható pécsi színpadon Weöres Sándor-mű, ráadásul egyszerre kettő is.¹ Bár darabjai meg-megjelennek a magyar színházi repertoárban, véleményem szerint messze nem a jelentőségükhöz mérhető gyakorisággal. E jelenség nyilvánvalóan összefügg azzal, hogy a magyar színházi gondolkodást máig meghatározó pszichológiai realista ábrázolásmód nehezen tud közel férkőzni Weöres gazdagon rétegzett színpadi szövegeihez, amelyek egészen más értelmezési kódokkal állíthatók csak színpadra. Ez a kritikainak szánt megállapítás azonban éppen – az ezzel a bemutatóval egyben tizenötödik jubileumát is ünneplő – JESZ-re nem áll, hiszen 2003-ban már látható tőlük a közönség *A kétfejű fenevad* című darabot. Az akkori előadás sikerességének egyik oka épp az volt, hogy az együttes képes volt megszólaltatni Weöres költői szövegét.

Hosszú és kalandos történet vezetett addig, amíg a negyvenes évek elején írt, eredetileg bábszínházi előadásra szánt szöveg színpadra került. A megghiúsult bábszínházi előadás után a budapesti Nemzeti Színház sem vállalta a darab bemutatását. *A holdbeli csónakos* formálódásának meghatározó helyszíne Pécs, ugyanis Weöres az egyetemi évek után épp akkoriban tért vissza újból a városba, s Takács Jenő zeneszerzővel és Martyn Ferenc festőművésszel együtt alakították a reménybeli előadás számára a művet. Erre itt sem került sor,² az ősbemutatóra 1970-ig kellett várni, ezt a Thália jegyezte Kazimir Kár-

¹ A Pécsi Nemzeti Színház előadásáról, *A kétfejű fenevad avagy Pécs 1686-ban* Szikora János által rendezett produkciójáról P. Müller Péter írt kritikát a *Jelenkor* ez év februári számában (156–164.).

² A pécsi *Sorsunk* folyóirat 1943. novemberi számában azonban legalább már olvasható volt a mű egy része (*Dalok „A holdbeli csónakos” című bábjátékból*, 820–822.). A darab zenéjének kottája megsemmisült a háború alatt, bár Takács Jenő ennek a zenei anyagnak jelentős részét egy zenekari szvitbe mentette át. A mű születését részletesen bemutatja Tüskés Tibor *Weöres Sándor színháza* című, a *Kortárs* 2003. augusztusi számában megjelent írása (<http://home.hu.inter.net/kortars/0308/tuskes.htm>).

oly rendezésében. Aztán a győri színház játszotta opera formában, Ránki György zenéjével (rendező: Bor József), s csak 1979-ben vitték színre Pécssett, a PNSZ Kamaraszínházában, Sík Ferenc rendezésében. Majd negyven év után jutott vissza tehát a darab oda, ahol közel végső állapotát elnyerte.

A JESZ előadásában nem hangzik el az 1979-es pécsi bemutatóhoz a szerző által írt verses prólógus – mely főként a költő színház-élményének ad hangot –, s olyan dramaturgiai beavatkozások sem szerepelnek benne, mint a Nemzeti Színház Valló Péter által rendezett előadásában, ahol A Felnőtt és A Gyerek figuráinak betoldása és a színen megjelenő bábjátékosok is a mű születését idéző bábszínházi interpretációt erősítették.³ A dramaturgi és rendezői munkát végző Mikuli János sokkal inkább hű maradt a Weöres színi alkotásait magába foglaló kötet végérvényesített szövegváltozatához.⁴ A színlapon álló „kalandos játék” a szerzői műfajmegjelöléssel azonos, csupán a „húsز képbén” meghatározás marad el, mivel a képek száma ritkult. A rendező – nem először – jól és a mű egészének szellemét megőrizve húzta meg a szöveget. A legfontosabb beavatkozásának azt tartom, amikor a textus utolsó néhány sorát elhagyja, s az előadás így a lakodalmi esszétáncsal, fortissimóban ér véget – azaz elmarad Pávaszem királylány váratlan eltűnése, s a helyzet megoldása („Nem vészett el, csak a bábjátékos már visszatette a dobozba.”).⁵ Ahogy a szerző legvégső, a mesét mintegy zárójelbe tevő, avagy dekonstruáló gesztusa is, a „fababák” dala („Nem hal bele semmibe, / aki úgysem él. / Jó, hogy mink babák vagyunk, / szívünk bodzabél”⁶). E dramaturgiai mozzanatok elhagyása eltávolítja a JESZ interpretációját a bábszínházi eredet allúzióitól.

Mikuli János a darabválasztás indoklásaképpen arról nyilatkozott, hogy az egyetemi színház társulatának régebbi és új tagjai számára is lehetőséget adó művet kívánt színpadra állítani, s ezt a szándékot az előadás szépen igazolja. A nagyszámú szereplőt felvonultató darab – embereken túl állatok, elvont természeti jelenségek is megismerésülnek a színpadon – kiváló lehetőséget teremt a kezdő társulati tagok bemutatkozására, ugyanakkor a nagyobb szerepekben javarészt már tapasztalt színészek játszanak, egészen a JESZ indulását reprezentáló Tóth András Ernőig (Jégapó), Inhof Lászlóig (Idomeneus, krétai király), Pásztó Renátáig (Temora, kelta királynő). Régiek és újak harmonikus együttműködésének eredményeképpen ritmikus, mozgalmas, élvezetes előadást láthattott a közönség.

Már a ’79-es pécsi előadás kapcsán is azt konstataálta a kritikus, Hallama Erzsébet, hogy „az est fénypontja mindenképpen a három népmesehős, a három bábszínházi kedvenc: Vitéz László, Paprika Jancsi és Bolond Istók.”⁷ Most sem volt ez másképp, Czéh Dániel (Vitéz László), Kuti Gergely (Bolond Istók) és Cseporán Zsolt (Paprika Jancsi) alakításai élményszámba mennek. Igaz, ezt a szöveg alaposan megtámogatja, hiszen a szerző főképp ezekben a figurákban engedí szabadon humorát. Mint egész színűíró jelensége, Weöres humora is kilóg valamiképp a bejáratott színházi mechanizmusokból. Távol áll kora polgári színházának szellemességétől, szokásos helyzetkomikumaitól vagy verbális

³ Az előadás alapját képező szövegváltozat is „mese bábokkal két részben” alcímmel jelent meg a Nemzeti Színház Színműtár sorozatában 2003-ban, a Palatinus Kiadóval együttműködésben (szerk. Dobák Lívia).

⁴ Weöres Sándor: *Színjátékok*, Magvető, Budapest, 1983, 41–133.

⁵ i. m., 133.

⁶ uo.

⁷ Hallama Erzsébet: *A holdbeli csónakos*. Weöres Sándor kalandos játéka a Kamaraszínházban. *Dunántúli Napló*, 1979. márc. 25., újraközölve: *Weöres és Pécs. Vallomások, dokumentumok, emlékek*. (szerk.: Tüskés Tibor), Csorba Győző Megyei Könyvtár, Pécs, 2003, 96. (A három szerepben Szegvály Menyhért, Katona János és Vallai Péter volt látható.)

poénjaitól. (Nem is csodálkozhatunk azon, hogy a negyvenes évek bornírt világában nem talált színházra a darab, és persze ugyanígy a – másképpen bornírt és a humorban rejlő szabadságtól rettegő – következő évtizedekben sem.) Weöres humora hol gyermeki, kamaszos, hol abszurd, de javarészt olyan populáris regiszterben szól, amihez nem kell iskolázottság, nem kell magyarázat. Mindezt jól értik és közvetítik a JESZ színészei. Czéh Dániel Vitéz László szerepében – aki a szerzőtől afféle narrátori funkciót is kap a történet fontos pontjain – még a triumvirátusból is kiemelkedik lendületével, Cseporán Zsolt pedig marionettbábos testjátékával nyújt emlékezetes produkciót.

Eredeti megoldás, hogy a Holdbeli Csónakos szerepét Rozs Tamás, a darab zenéjét komponáló zenész játssza, azaz éneklí. Énekét felvételtől halljuk, arcképe is csupán projektor által egy felihold formába vetített képként látható. Azáltal, hogy a Csónakost játszó színész testi valójában nincs jelen a színpadon, sikerül érzelmi tapasztalattá formálni a néző számára azt a helyzetet, hogy Pávaszem csak vágyakozik utána, de soha nem kerül vele azonos világba. Mindez azért fontos, mert bár a darab egyébként számos csodás elemet, helyszínváltást, átváltozást tartalmaz, azaz szinte bármilyen lehetségesnek tűnik benne, a Holdbeli Csónakos és a királylány viszonylata megmarad a beteljesületlen szerelem, a hiábavaló vágyakozás példázatának.

Az autopoiézis gondolatának hívei a tíz ujjukat megnyalják Weöres dokumentált alkotói szándéka és a létrejött mű közti távolságot érzékelve, hiszen egy Várkonyi Nándornak írt „beszélgetőcsetlin” – Várkonyi süketsége miatt így társalogtak – a következőt írta: „Kár, hogy nem jön ki kellőképpen, hogy a két főszemély, Pávaszem és Medvefia, kissé lenézéssel rajzolt figurák; az átlag győzelme az érték fölött; ez akart lenni. Tulajdonképpen a 4 király s a többi intrikus mind talpig ember; Vitéz László és Paprika Jancsi, ezekben megint valami kicsit, jelentéktelent akartam.”⁸ Ebben az előadásban Pávaszem a fiatal Viktor Réka megformálásában igazi naiva, álmodozó fruska, Nagy Péter Medvefia, a lapp trónörökös szerepében hasonlóan lírai karaktert mutat, némi humorral vegyítve. Úgy gondolom, jól van ez így, hiszen ki tehetne szemrehányást amiatt, hogy a bujdosklás-menekülés közben egymásra találnak s Pávaszem a földi szerelmet választja az égi, azaz a Holdbeli Csónakos helyett. Pásztó Renáta Temoraként – az alkotói szándékhoz híven – formátumosan hozza a királylányt kelepcébe csaló kelta királynőt. A négy királyt humorral alakítja Kiss László, Szabó Márk és Óvári Károly, valamint Inhof László. Utóbbi különösen jó az ostoba, erőszakos Idomeneus király szerepében. „Szerelmi” kettősük frenetikus játék Czéh Dániellel, aki Vitéz Lászlóként titokban Pávaszem helyébe lép, s egy lepel takarásából kellelti magát. A homoerotikus duettben ellenállhatatlanok Weöres törvénytelen, nonchalance viccei.

Az előadás számos ponton felmutatja a mitikus magyar őshaza motívumait, ilyenek például: Jégapó fejedelem jelmeze, a több ízben – így a nyitó jelenetben is meghatározó – sejtelmes-garabonciás hangulatú zenei effektus, amit a doromb, illetve Rozs Tamás mongol énektechnikával szóló torokhangjának együttese jelent. (Mondani sem kell talán, hogy sem a szerző, sem az előadás nem a negyvenes évekből vagy a mai politikai retorika felől közelít ehhez, hanem a mesék, mítoszok ahistorikus korszakaként szerepelteti.) Ha Rozs egyik minőségében, Holdbeli Csónakosként nem is jelenik meg a színen, zenei értelemben nagyon is jelen van: mind előadóként, mind fantáziadús komponistaként. Erős vizuális jelként működik a színpad közepén elhelyezett nagyméretű, domború, színes díszletelem, ami egyrészt a különböző eredetű mítoszok szerint a világot tartó teknős páncélját és vele a mitológiai ősidőket idézi, ugyanakkor meghatározó funkciókkal is bír: hol domború felületén mozognak a szereplők, hol megfordítva, üres belsejét használják

⁸ Idézi Tüskés Tibor *Weöres Sándor színháza* című írásában, *Kortárs* 2003/8.

térképző célra (pl. a barlang-jelenetben).. Mikuli Dorka díszlete ötletesen használja ki a technikai lehetőségeket, a „zsinórpaddlásról” mozgatott térhatároló elemek gördülékenyen képesek új helyszínt teremteni, ami segít fenntartani az előadás ritmusát. Mind a díszlet, mind a jelmezek (utóbbi Szabó Zsuzsa munkája) olyanképpen stilizáltak, hogy nem tévesztik szem elől a mese által megkívánt színességet, a gyerekek számára nélkülözhetetlen érzéki hatást. Eközben a felnőtt közönségnek szóló finom utalásokat is regisztrálhatunk: Bolond Istók sokáig egy üres keretet szorongat a kezében, ám amikor sok szerencsétlenkedés után végre valóban megmenti garabonciás tudományával Pávaaszemet, akkor a kereten már bőr feszül, révületében a sámándob segíti. És persze nem maradhatott el Vitéz László oldaláról – a Kemény Henrik bábszínházából mindenki által ismert – félelmetes fegyver, a palacsintasütő. Nem hagyhatjuk szó nélkül az előadás képszerűsége törekvő hatását, a megkomponált mozgást (Hágen Zsuzsa munkája) a tömegjelenetekben.

Összegzésként a JESZ előadására is érvényesek Hallama Erzsébet harminc év előtti szavai: „S Weöres Sándor, »a valóság fölött lebegő játék és varázslat költője, a csodás tündérálmom és irracionális mítoszteremtő képzelet tulajdonosa« ezzel a darabjával is kiérdemli e jelzőket. Nemcsak a mesének, legendának, történelemnek, nosztalgiáknak, filozófiának, fantáziának, népköltészetnek, humornak gazdagon vegyített szövegesével, hanem azzal is, hogy a mesejáték – álom az álomról, benne úgy győz a józanság, hogy a költészet is trónján marad, a valóság a mesének, a képzeletnek irizáló fényeitől nyeri el igazi, hiteles értelmét.”⁹

Weöres Sándor a szó valódi értelmében *drámaköltő*, s ez olyan sajátossága, ami különösen a huszadik század második felére, már szinte társtalanná teszi. Az évtizedek óta széles körben rögzült vélekedés arról, hogy művei nem színpadszerűek, úgy gondolom, felülvizsgálatra szorul. E revízió könnyen kideríthetné, hogy főképp a kényelemszeretet, a rizikó kerülése állt megszületése hátterében. Vigyázni kell tehát, nehogy a huszonegyedik századi magyar kultúra e nehézségekre hivatkozva szem elől veszítse az egyik legeredetibb és leguniverzálisabb drámaírói életművet. Mindazon színházcsinálók és nézők felelőssége ez, akik a teátrumra nem *kizárólag* a polgári közönség szórakoztatását szolgáló intézményként tekintenek. A feladat rá eső részét a JESZ Mikuli János és Tóth András Ernő vezetésével példásan teljesíti.

Weöres Sándor: A holdbeli csónakos (kalandos játék). Szereplők: A holdbeli csónakos: Rozs Tamás, Vitéz László; Czéh Dániel, Bolond Istók: Kuti Gergely, Paprika Jancsi; Cseporán Zsolt, Jégapó, Magyar fejedelem: Tóth András Ernő, Pávaaszem, leánya: Viktor Réka, Medvefia, lapp trónörökös: Nagy Péter, Huang-ti, kínai császár: Kiss László, Dumuzi, sumir főpap: Szabó Márk, Memnon, szerecsen fejedelem: Óvári Károly, Idomeneus, krétai király: Inhof László, Temora, kelta királynő: Pásztó Renáta, Sólomárus lány, később Sólomistennő: Pandur Petra, Hirdető dobos, Lapátos hindu, Kínai börtönőr, Visszhang, Magashangú, Mélyhangú kórus, Énekhang, Palota-személyzet, különféle állatok-alakok, Felhők, Zivatar, Mennydörgés, Magyarok, Görögök, Kelták, Szerecsenek: Al-Mulla Amel, Frank Fruzsina, Huszár Gergő, Kovács Éva, Krassói Boróka, Petrinovics Kristóf, Sári Szilveszter, Vilmos Eszter, Mangold Roland, Agócs Réka, Ahmann Tímea, Csernák Enikő. Díszlet: Mikuli Dorka, jelmez: Szabó Zsuzsa, zene: Rozs Tamás, mozgás: Hágen Zsuzsa, asszisztens: Tulik Tímea, Árcay Dorottya, műszak: Regényi Gábor, Tolnay Donát, dramaturg, rendező: Mikuli János.

⁹ Hallama, i. m., 95.

ANYAGISMERET

Lackfi János: Élő hal. Versek 2004–2010; A legnehezebb kabát. Történetek

Harminc éve találkoztam először Lackfi Jánossal, aki akkor még alig múlt tíz. Szőke kisfiú volt, akit nemigen vettünk komolyan. Beszélgettünk, kamasz költők, ő pedig a háttérben egy furulyát farigcsált. Tudta, hogy milyen ágat kell választani, hogy kell a bicskával hasítani a fa húsát anélkül, hogy megrepedne. Az édesanyja, aki maga is költő, a konyhájukban ültetett le bennünket, a gyerekei pedig ki-be járkáltak a házban, ahogy a gyöngytyúk-ok is, akik lám, itt a szobában laktak. Nem mondom, hogy nem irigyeltem Mezey Katalin gyerekeit ezért a kaotikus, jókedvű konyháért a hímzett szőttesekkel, az ablakon időnként bebámuló szőrös pofájú Fickó kutyával. Ha ma mind a három akkori gyerek alkotó ember, abban nem kis része lehet ennek az egykori környezetnek. Ezek az emberek ismerték és szerették az anyagot: a költői materiát éppúgy, mint a környező világot. A vásznat, a lisztet, a fát, az agyagot, a meszet, a növényt, a földet, amit éppoly természetességgel érintettek és használtak, mint a szavakat. Semmiféle póz, művészkedés nem volt abban, ahogyan alakították, formálták, munkálták a deszkát, vagy a mondatot. Ha az ember ezt látta, akkor költő akart lenni.

Csak hogy nem mindenkiből lesz ám költő, aki az akar lenni. Lackfi János az lett, miközben megőrizte mindazt a természetességet, vitalitást és játékos kedvet, ami engem annak idején annyira megérintett abban az egykori máriaremetei házban. *Élő hal* című kötete, amely 2004 és 2010 között született verseit tartalmazza, egyfajta leltár és visszatekintés is az időben a kerek évforduló tájékán. A kötet cím – *Élő hal* – egyszerre juttatja eszünkbe a vásárcsarnok zavaros vizű akváriumában föl-le úszkáló síkos, nyákos, tátogó eleven halat, és azt, hogy minden élő meghal, ige, él, aztán hal, így, egész röviden, vagyis az érzékeny konkrét jelentés mögül egy másik, az egész kötetnek távlatot nyitó másik jelentéssík bukkan elő.

Élő hal. Versek 2004–2010

Helikon Kiadó

Budapest, 2011

278 oldal, 2990 Ft

A legnehezebb kabát. Történetek

Helikon Kiadó

Budapest, 2011

174 oldal, 2990 Ft

Az első ciklus, a *Mária-téri blues* leltárversei hasonló módon működnek. A leghétköznapibb alapanyagot gyúrnak a versanyagba, nem kevesebbet célozva meg, mint az idő rögzítését és visszapörgetését, a létezés visszajátszását a halál, a mulandóság ellenében. Lackfinak nagy erénye a figyelem, a részletek iránti fogékonyság. Nem akar nagyot mondani, a vers sohasem egy alapgondolat, egy teória kibontása, hanem a talált vizuális vagy nyelvi anyaggal való bibelődés, aminek során egyszer csak észrevétlenül költői alapanyaggá lényegül a hulladék. A kontextusban szerencsésen kissé ironikus súrlófényt kapó én-versek (*Babzsák, Katasztrófa, Narcissus nyáron*) és maga a cikluscím-adó vers, a *Mária-téri blues* teszi egyértelművé, hogy itt a „múlt igazoltatása” folyik. Az utazás-metaphora, amely egyébként végigvonul az egész kötetben, az *Időeltolódás* és a *Légifolyosó* című versben kibomolva egyértelműsíti, hogy bár a két szöveg térben megtett utat idéz meg, valójában az időben visszafelé kelünk útra. A *Ház és meztelen* című ciklus *Május 18.* című verse mindjárt a születésig megy vissza. A történelmi eseményeket a születéssel ironikusan egybevilantó képek deheroizálják a történelmi alakokat, és a nagy események hétköznapi, apró mozzanatait nagyítják fel, utalva rá, hogy a világ és a történelem a kisemberek zárt pályán futó életének apró mozaikjaiból épül hatalmas tablóvá, ám megértéséhez mindig a jelentéktelennek tűnő mozzanatok kinagyítása segíthet hozzá.

Lackfi János, ahogy ezt már az elején hangsúlyoztam, nagyon fogékony a vizuális részletekre, a mozzanatokra, rezdülésekre, és szívesen építkezik ezekből. De nemcsak ráközelít a látványra, hanem megpróbálja a kiválasztott részletet szokatlan szögből is bemutatni, rácsodálkozni és meglepni az olvasót. A *Lyuk a fogamon* a létezés túloldaláról, negatívjáról szemléli a versbeli létezőt, az *Elsőségélyben* pedig csak a verszárlatban teszi nyilvánvalóvá, hogy amit eddig láttunk, az játék, halál-próba. A vers alapötlete gegnek tűnik, ügyesen kibontható ötletnek, de ha figyelembe vesszük, hogy a kötet címe *Élő hal*, és hogy a teljes anyag valamiféle leltár kíván lenni, akkor az is világossá válik, hogy a leltár mágikus biztosíték is: a megörökített helyszínek, szereplők nem tűnnek el, aki a versben meghal, az él.

A kötetben egyik kedvencem az *Ukrán csap*: szokványos, piacon vett használati tárgy leírásából bomlik ki a vers. Kicsit idéetlen, kicsit rosszul működik, mint az értelmiségi lakásokban szinte minden, és a tetejébe még egy szójáték is eszébe jut róla a szerzőnek. És itt történik valami, ami szerintem nagyon jellemző Lackfi Jánosra: gátlástalanul beleírja a szójátékot is a következő sorba, és a vers hirtelen emelkedik a hétköznapi témától. Nagyképpen azt mondhatnánk, a létezésről kezd beszélni, de a szerző kerül minden effajta látványos gesztust. Olyan, mintha mindez véletlenül történne, a nyelvi és képi asszociációk örvényléséből hirtelen a felszínre lökődik valami előre nem látott, metafizikus mélységből hírt hozó versmag. Az érdekes az, hogy – a legtöbb általam ismert kortárs alkotó egyébként igen különböző, de ebben az egyben azért hasonló építkezésével ellentétben – nála a vers nem ebből a magból sarjad. A vers mintegy rátalál saját centrumára, és a keresés leírása maga a spontánnak ható szöveg. Az *Origó* például egy egykori kertben növe olajfát idéz meg, így jutva ismét a halál gondolatához: „Később, mint minden fa, belülről / Kezdett korhadni, ahogy kezdetben / Az ember is szívében rohad, / S bár lábon áll még, látszik, rég nem él.” De ugyanezzel a poétikai módszerrel él a bravúros *Örök* is, amelyben Lázár Ervin haláláról, az író haláláról, még általánosabban magáról a halálról, az írás metafizikus üzenetéről van szó. A versbeli beszélő egy gyerekkel folytat párbeszédet, aki a halott szerzővel akarna beszélgetni: „Valamit meg kell beszélnem veled. / Hát nem tudom... / Tegyel még valamit a gyümölcslepésembe, akkor sikerülni fog. / És mit tegyek bele? / Öröklét.”

Az *Origó* ciklus egyes darabjai a kezdetekig, a gyerekkor helyszínéig mennek vissza, érzékeny pontos pillanatfelvételekben megörökítve a házat, melynek „ferde padlóján / Középre gurult a tekintet, ahol gázlángok / Tépkedték fontoskodva kékes szakállukat / Ahol kaucsukemberként bogozta csomóra / Polipkarjait a gázvezeték, ahol a padló süly-

lyedt- / Alámoshatta föld alá száműzött Ördögárok / Egyik vízére / Ahol a repedések-
ből szárnyas hangyák, / Ászkák, rovarok másztak elő." Csak azért idéztem hosszabban a
ciklus egyik darabját, hogy megmutassam, micsoda atmoszférateremtő erővel sorakoz-
tatja egymás mellé az emléktöredékeket a szerző. Itt, ebben a versben olvasható a kötet
egyik kulcsmetaforája is, amire a cím rímel, s ami a gondos szerkesztésnek köszönhetően
többször is visszatér a könyvben, mintegy összeöltve a megfordítható időrendben egy-
máson elcsúszó rétegeket. A versbeli beszélő egy vízzel telt betonteknő fölé hajol: „oda-
lenn / bozsogtak a ki tudja, honnan épp ide került / Ebihalak, tudtuk, kiszárítja őket egy
kiadósabb / Napsütés, vagy ami valószínűbb, mirelitté / Fagylalja mindet az első fagy /
Velünk is így bánik el a hőség, hideg az első / Adandó alkalommal, hajoltunk fölējük, ha-
joltunk / Önmagunk fölé." A kép világossá teszi, hogy a rögzítés-emlékezés során emle-
getett Hal az idő végpontjának, az elmúlásnak a szimbóluma, és a kissé elkopotott
homonimikus azonosságon túllépve a szerző többszörösen kiaknázza és továbbépíti a
kezdeti metaforát. A filozófiatanár ebihal-kölykei ficánkolnak, az egykori férfi elcsábítja
az egykori franciátanárnőt, a Halszemű Johannát, a lakásban pedig az üres halkonzervek
dobozai bukkannak fel mindenütt a halott nagymama életének mementóiként. A *bozsog*
igére csak azért térnek ki külön, mert ez a telített versnyelv tele van hasonló nyelvi szép-
ségekkel. Lackfi tobzódik a hangzásban, játszik, és a nyelvhez írott szerelmes ciklus mel-
lett (*Variációk anyanyelvre századok hangján*) ír ritmusgyakorlatot, rapet, ökörködő ál-bal-
ladát is. Ha pedig az anyag nem idomul az ötlethez, mert például Batthyány sajnos nem
i-vel írja a nevét, hát *anniy* baj legyen, az anyag hajlékonysága elbíri még ezt is, bízik a
már emlegetett anyagismeretben: joggal (*Batthyányi-rap*). Balassi, Csokonai. Vörösmarty,
Kölcsey, Petőfi, Babits, Kosztolányi, Weöres, Illyés és a számtalan kortársi hang mellett
megidéződik nála parafrazissal, allúzióval számtalan külföldi szerző is. Az átiratok,
palimpszesztek egy részét maguknak a szerzőknek ajánlja (*Kortárs remix*), máskor csak a
szöveg hangulata jelzi, hogy a költőn erős nyomot hagyott egy-egy mű hangja, atmoszfé-
rája. A Julio Cortáznak ajánlott *Utcazene* fölött például *A kéz öt uja* című vers kapott he-
lyett, ami Craig Rain marslakójának bizarr látásmódját idézi az olvasóban. Minden elfér
itt egymás mellett, hála a kompozíciónak és az alkalmibb darabokat (*Szösz-sonett, Négy
mobiletűd*) a kontextusban megemelő nagy verseknek, mint amilyen a kötet utolsó előtti
verse, *A költészet ideje*. Mert „Hol irodalom van, ott irodalom van”, ahogy az *Egy mondat*
című Illyés-parafrazis felütésében mondja. És tényleg: minden talált alapanyag irodalom-
má lényegül ebben a jól egymásra épülő, saját alkotóelemeivel és a hagyománnyal is fo-
lyamatos párbeszédet folytató, hét ciklusból álló kompozícióban.

Az *Élő hal* verseivel nagyjából egy időben jelentette meg a Helikon Lackfi negyvenhá-
rom történetből álló novelláskötetét, amely külsejében is jelzi, hogy az évfordulós verses-
kötet prózai párdarabja kíván lenni. A verseskötet Sipos Eszter *Kész a kávé!* című festmé-
nyének felhasználásával készült, és a címlapon álmódó figura, valamint a másik, csak
részleteiben látható éber test érzékenyen rímel a kötet címre és a versek már idézett bipo-
laritására. (Álom, halál-élet, ébrenlét, érzéki valóság- belső tájak, emlékezet.) A *Legnehe-
zebb kabát* borítóján Kiss Márta *Tavas* című, kedvesen ironikus festménye szerepel.

A fáradt, középkorú, ásító asszonyt a szintén középkorú férfi konkrét, megfestett szó-
virágokkal ostromolja, láthatóan eredménytelenül. Egyszerre bumfordiak és lebegően va-
lószerűtlenek a telített színű parkban, ahogy a könyv hősei is sokszor lépnek át a szürrea-
litásba a kezdeti konkrét helyszínről. A *Drót* Palibátyja eleinte demizsonokat teker körbe,
majd egy gigantikus mülábat fon magának, ami az égbe repíti. Az alapötlet giccses lehet-
ne, ha a szerző a borszagú, borostás Palibátyát nem festené kissé taszítóra, és nem tűzdel-
né tele a szöveget olyan szavakkal, mint *művoház* meg „rokkant”, ami itt a rokkantnyugdij
rövidítése: „neki meg ez a nyomorult asszony erre is sokallja a pénzt, pedig összegyűjt-
hetné a rokkantjából, maga kipótolná a demizsonfonásból”.

Majdnem giccset írni nagyon nehéz, iszonyúan kell érezni, hogy mit bír még el a szöveg, mivel lehet ellensúlyozni az érzelmességet ahhoz, hogy ne érezzük szenvedőnek. Újra az anyagismeretre hivatkoznék: ha Lackfi nem ismerné pontosan a munkamenet és a látvány minden részletét, ha nem hinnénk el neki, hogy tapintotta azt a drótot, amiről ír, akkor a szöveget semmi nem mentené meg attól, hogy szentimentális tündérmesévé váljék. De megmenti, ahogy a kötet többi írását is. A *Busz* mélynyomorban élő kamaszlánynak lefestése igazi bravúr, mindössze három oldalban egy teljes sorstragédia megíródik, miközben megismerjük a lány szociokulturális környezetét is. Ugyanez igaz a *Telefonra*, ahol az öregasszony tevése-vevése a szóhasználatból válik érzékeny pontossá: „Felvett egy száraz levelet a földről, egy szirmot az asztalról. A kesztnibe dobta, a spartherd mellett. Majd beketorja a tűzbe, nem vész kárba”.

A vidéki környezet tárgyai, atmoszférája mellett tökéletesen jeleníti meg az urbánus közeget is, mint például az *Autó*, a *Zongora*, a *Rovar* vagy a *Kutya*. Félelmetesen jó megfigyelő, nem véletlen, hogy egyik hobbija a fotózás. A rövid alapsztoriból, mint az előbb emlegetett *Kutya* című írásban, pár rövid, nyomasztó bekezdés után a lélek kiismerhetetlen vidékeire jutunk, és hosszán, heteken át érezzük utána a szöveg hatását, mint a *Kutya* főhőse az elgázolt állat után maradó égett vér és szőr szagát. És noha nincs kimondva, pontosan érezzük, hogy itt a férfi gyerekkel való kapcsolatáról van szó, hogy valami homályos módon a kutya a tudatalattijában a saját gyereke. Lackfi itt az általa annyiszor megidézett és átírt nagy előd, Kosztolányi nyomdokaiba lép, miközben itt is folyamatos párbeszédet folytat a hagyománnyal. Mikszáth anekdotázó, mesélő hangja (*Drót*), Örkény abszurd látásmódja (*Rovar*, *Kispöcök*), a móríci novella göcsörtös, engesztelhetetlen keménysége (*A deszka*) és Tar Sándor szikkadt reménytelensége (*Furcsa, veres virág*, *Smirgli*), Csalog Zsolt szociografikus pontossága (*Otthagyta a lecseppent mézet*) mind érezhetően nyomot hagytak ezen a prózanyelven, ami a maga sajátos módján még lirizált is. Lírán itt nem valamiféle díszítettséget, vagy akár a dikcióban fellelhető ritmust kell érteni, hanem azt a látásmódot, amivel a szerző egy-egy központi tárgyat metaforikussá növeszt, ahogyan egy-egy mozzanattal magát a jelenséget, egy-egy pillanattal magát az ábrázolni kívánt sorsot mutatja meg. Nem bontja ki a sztorit, ritkán beszél előzményekről. Rögtön a történet, a helyszín közepén találjuk magunkat, az egy-két pontos mondattal megteremtett atmoszféra burkában. És ha ez megvan, onnantól nem enged: a leghelyetlenebb helyekre is elvonszolja az olvasót. A könyv második ciklusa, a *Bestiárium*, önálló, zárt egységet alkot a novellásköteten belül. Noha a tizenhat címadó állat inkább csak ürügyül szolgál a történetek egybeszerkesztéséhez, akárcsak az ezzel majdnem egy időben publikált kitűnő Márton László könyvben (*Te egy állat vagy*), itt is sikerül a vélhetően sokszor utólag felvarrt címet visszaolteni a szövegbe. Egyetlen kivétel itt talán pont a nyitódarab, a *Zsiráf*, hol viszont a figura olyan erős és hiteles, hogy elfelejtjük számon kérni a címet. Vagyis ha ezúttal nem a lótetem, hanem a zsiráf lett áthúzva a Hajós utcába, hát legyen, nem bánjuk.

A kötet egyik csúcspontja az *Egy kalauz szerelmei*. Az ötlet kézenfekvő, mondhatni zseniális, és az sem véletlen, hogy tudtommal mégiscsak neki jutott először eszébe megvalósítani. Lackfi megírja Kosztolányi bolgár kalauzának a történetét a kalauz szemszögéből. A Kosztolányinál a történetben felbukkanó különös tárgyakat egy logikus múltbeli történet relikviáivá rendezi. A történetészövése bravúros: egy pillanatig sem érezzük, hogy a kabáton földre fekvő főhősnek azért kell rendszeresen ezen a szomorú fekhelyen éjszakázni, hogy a végén a két csontgomb felbukkanhasson. Mert Lackfi János úgy ír, hogy még a tapasztalt, profi olvasót is megvezeti. Olyan áradó kedvvel és nyelvi leleménnyel dumál, hogy elfelejtjük vizsgálgatni, hogy is csinálja. Tanítani lehetne ezeken a novellákon a szerkezeti pontosságot, a különféle nyelvi regiszterek váltogatásának arányát, a feszültség megteremtésének mikéntjét. És azt is, hogy hogyan lehet élő, fesztelen mondatokban pár-

beszédet folytatni nyelvi örökségünkkel. A *Bika* főhőse azt mondja, „mi köze ezeknek az ócska régi szövegeknek az életünkhöz.” Szinte minden történetből az derül ki, hogy nemcsak ezek a régi szövegek élnek bennünk, hanem mi is bennük élünk.

Lackfi János tanít is. Hallottam előadni, és állíthatom, hogy jól tanít. Körülbelül annyi idős lehet most, mint az ő szülei voltak, amikor megismertem őket. Most is jönnek a kamasz gyerekek, fiatal felnőttek, akik a mesterséget szeretnék elsajátítani. Anyagismeretből biztosan hozzá küldeném őket tanulni.

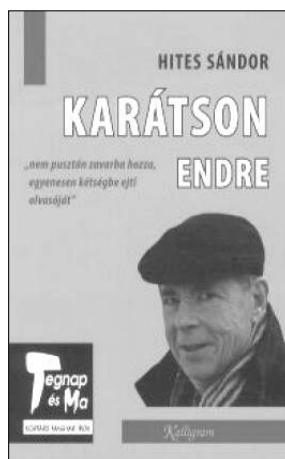
L E N G Y E L I M R E Z S O L T

EGY SZERÉNY MONOGRÁFIA

Hites Sándor: Karátson Endre

„Ma viszont maga az irodalomtörténeti portré számíthat időszerűtlennek, még ha az utóbbi másfél évtizedben indultak is efféle könyvsorozatok. Ezekben olyan értekezők is jelentettek meg köteteket, akik egyébként kételkedtek a monográfia (mint egyetlen szerzőről és annak minden szövegéről szóló műfaj) lehetőségességében.” – Az ilyen mondatok nyilvánvalóan a szerző ajándékai a kritikusnak, aki egy szerzői monográfiáról írva már jó néhány éve nem tehet mást, mint hogy írása elején elcsodálkozzon azon, hogy bár az irodalomtudományi érdeklődésű közönség álmából felkeltve elsorol egy halom érvet a műfaj ellenében (hogy hatalmi pozícióból beszél, hogy egyszólamúsítja a széttartó recepciót, hogy kétséges módon von határvonalat élet és életmű, releváns és irreleváns események és szövegek közé, hogy a narratívaképzés kényszere illuzórikus összefüggéseket teremt, hogy egységes nézőpont nem feltétlenül szolgáltat minden műnek egyformán igazságot, hogy a szerző neve alatt operálva a barthes-i Szerző foglya marad, hogy kiküszöbölhetetlenül kultikus módon működik, és így tovább), monográfiák mégis megjelennek, alig csökkenő lendülettel – például a Kalligram (most már: bő) másfél évtizede indult könyvsorozatában.

A fenti mondatok Hites Sándor előző, 2007-es könyvéből (*Még dadogtak, amikor ő megszólalt. Jósika Miklós és a történelmi regény*) valók, és annak indoklásául szolgáltak, miért választotta a cikkgyűjteményszerű formát egy „kimerítő pályakép” megalkotásának kísérlete helyett, minek nyomán akkor a kételkedők közé látszott tartozni – most pedig már azok közé is, akik ennek ellenére monográfiát írnak. Bár ez valóban meggyőző látszat csupán, hiszen a Karátson Endréről

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2011
308 oldal, 2600 Ft

szóló könyv olyannyira *hagyományos* monográfia, hogy nem csak módszertani bevezetője nincsen, de egyáltalán nem is találunk önreflexív megjegyzéseket.

A kötet tehát hallgatólagosan úgy tesz, mintha a műfaj problémátlan módon folytatható, létjogosultsága magától értetődő lenne – és pragmatikusan tekintve ezúttal mintha nem is tévedne nagyot. A *ki az a Karátson Endre?* kérdés ugyanis plauzibilisebbnek hat, mint a sorozat jóformán bármely másik kötete esetében. A kötet végén olvasható bibliográfiából kiderül, hogy Magyarországon összesen nagyjából húsz írás jelent meg Karátson szépirodalmi munkásságáról, ami megerősítheti azt a formálisan amúgy bizonyíthatatlan benyomást, hogy kevésbé közismert szerzőről van szó – Hites Sándor könyvének feladata tehát kevésbé a recepció által gazdagon belakott terepen történő manőverezés, sokkal inkább a fenti kérdés megválaszolása. A kérdés persze máshogyan is feltehető, hiszen nyilvánvaló, hogy a monográfia műfaja minden újabb fejlemény dacára is irodalomtörténeti rangot fejez ki, az olyan jól beágyazódott sorozatok pedig, mint a Kalligramé, szándékuktól függetlenül is afféle panteonként működnek – amit amúgy Hites szövegének szinte végig afirmatív, helyenként pedig egyenesen laudatív tónusa is megerősít: hogyan kerül hát ide az amúgy kevés figyelemre méltott Karátson?

Hitest könyve elején e kérdés pandanja érdeklí: miért méltatták a szerzőt ilyen kevés figyelemre. Hites álláspontja szerint – aki amúgy az első Karátsonról szóló írása megjelenése óta eltelt bő évtizedben, ahogy azt például *A magyar irodalom története*-be írott két ilyen témájú tanulmánya is világosan mutatja, a nyugati magyar irodalom elsőrangú szakértőjévé képezte ki magát – a probléma Karátson emigráns voltával áll összefüggésben. Könyve bevezetésében elismeri Bengi László korábbi megállapítását, mely szerint „a legnyomorúságosabban talán a nyugati emigráció írói jártak, akik a kommunista diktatúra összeomlása előtt érthető módon a környező országokban élő magyar íróknál is kevésbé válhattak a honi kánon részévé.” – ami amúgy természetesen a nyugati magyar írók önképével is egybeesik (Karátson például a közelmúltban is összefoglalta kitaszítottasága történetét, nem nélkülözve a magyar irodalmi nyilvánosság résztvevőire tett inszINUÁLÓ utalásokat sem: Karátson Endre: Villányi László (esszé), *Új Forrás*, 2011/8, 45-54.) Míg azonban a rendszerváltás előtti időkről beszélve ez a magyarázat tökéletesen konzisztens, hiszen az emigráns szerzők írásai világos cenzurális okokból egyszerűen hozzáférhetetlenek voltak, jóval problematikusabbá válik az azóta eltelt évtizedekre vonatkoztatva. 1992-ben és 1994-ben megjelent „felzárkóztató” kötetei (a novelláit tartalmazó *Átvitt értelem*-ben és az esszékből válogató *Baudelaire ajándéka*) után már újonnan született művei jelentek meg a Jelenkor Kiadónál, tehát voltaképpen a magyarországi irodalmi termelés szabályos menetének volt részese. Annak megítélése, hogy van-e valós összefüggés a korábbi emigráns státusz és a jelenkori külföldi tartózkodás, illetve a viszonylag lanya kritikai érdeklődés között, a kanonizáció ellenőrizhetetlen irodalomszociológiai oldalának dzsungelébe vezet – így a külső körülmények akadályozó tényezőként való feltüntetése vagy az abban való kételkedés egyaránt pusztán retorikai műveletnek tűnik. Mindez kérdések sorát veti fel: lehet-e egyáltalán igazságtalan egy befogadástörténet, létezhet-e azon kívüli értékállító instancia? biztosan különleges-e az emigránsok helyzete a Magyarországon élt és élő, ám különböző okokból ugyancsak elfeledett vagy sosem érvényesülő szerzőkéhez képest? lehet-e egy monográfia feladata a kánon korrekciója, vagy konstatálhat csupán? elfogadható-e az irodalomban a pozitív diszkrimináció logikája?

Az „igazságos kánon” persze elég nyilvánvalóan illúzió csupán, melynek leghasznosabb funkciója, hogy érzékelt hiányával folyamatosan üzemanyagot biztosít az újabb és újabb irodalomtörténeti munkák számára. A fenti kérdések legtöbbje azonban, ha meg nem is oldódna, fontosságát veszítené, ha a tárgyalt szerző jelentőségét és kiválóságát a róla szóló szöveg kellő elhithető erővel bizonyítani tudná. Ezzel érkezzünk el Hites Sándor könyvének egyszerre legtermékenyebb és legproblematikusabb pontjához. Hites fentebb idézett

Jósika-könyvének egyik meghatározó tapasztalata, melyről a bevezetésben is számot adott, az volt, hogyan változik meg az évek során az irodalmi élet összefüggésrendszere, és ez hogyan hat vissza egy hosszú ideig formálódó irodalomtudományi munkára: ott a metafiktív történelmi regény kilencvenes évek végi tündöklése jelentett inspirációt és igazodási pontot a rekanonizációs műveletek számára, hogy azután mire a kötet elkészült, rég megszűnjen annak „felhajtóereje”. Jóval kevésbé reflektált módon ugyan, de valami ilyesmi figyelhető meg a Karátson-könyv esetében is: az elmúlt évtizedben ugyanis az az irodalomtörténeti konstrukció is vesztett erejéből, amely pedig kézreálló retorikai receptúrával szolgálhatott volna Karátson újrapozicionálásához. A prózafordulat kánona ez, melyet Hites Kulcsár Szabó Ernő és Szirák Péter összefoglalásaihoz kapcsol, és amelyet a közelmúltban egyre gyakrabban és egyre vehemensebben kérdőjeleztek meg – Hites a maga részéről már lejátszottnak tekinti a meccset, hiszen a prózafordulatot konzekvensen időzöljek között és múlt időben emlegeti csupán. Így azután meggyőző megállapításainak (hogy Karátson életműve a prózafordulat vakfoltján helyezkedett el, és annak ellenére nem kapott figyelmet, hogy szoros szálak fűzték az akkor divatos szövegirodalom címkéjű konglomerátumhoz, kihagyásának oka pedig a „meghonosítás”-narratíva alkalmazhatatlansága lehetett) teoretikus jelentősége lehet mindössze, hiszen egy részben elsüllyedt, és sokszor inkább már csak elhatárolódási alapként emlegetett szövegcsoporthoz való utólagos hozzákötözése aligha emeli meg az életművet. Ennek az elszalasztott lehetőségnek a konstatálása után Hites mintha tévován félbe is hagyná a kánonkorrekciós mozdulatsort – mintegy tükrözve azt az elmúlt években kikristályosodó véleményt, mely szerint a Kulcsár Szabó-féle narratíva volt a magyar irodalomtudomány utolsó (paradox, önellentmondó, megszüntetve-megőrzött, de mégiscsak:) nagy elbeszélése, amely, éppen ennek felismeréséből adódóan, nem lecserélhető, csupán szétbomlasztható, egyértelmű értékvektorai helyére pedig nem érkezhettek hasonlóan egyértelműek. Hites mintha leginkább innen, a kanonizációs varázsszavak hiánytapasztalatának pozíciójából beszélne.

Ezt a rövid kitérőt – és a világirodalmi (E. T. A. Hoffmann, Kafka, Poe, Beckett, Borges, Gombrowicz, Nabokov, Robbe-Grillet) és magyar (Kosztolányi) előképek időnkénti elősorolását – leszámítva ugyanis a monográfia feltűnően tartózkodik bármiféle kontextus kijelölésétől – így, talán legfeltűnőbb példaként, a testiség fontosságáról vagy az abjekcióról beszélve nem is próbálja meghatározni az életmű viszonyát azokhoz a közelmúltbeli művekhez, amelyek nyomán az ezekről szóló beszéd megkerülhetetlenül fontos kritikai szöveggé vált. Ehelyett a monográfia Karátson egy-egy kötetével foglalkozó fejezetei az elszigetelt életműnek adják szövegközeli elemzését, melynek deskriptív alaptonusát az időről időre felbukkanó pozitív jelzők („agyafúrt”, „szórakoztató”, „páratlan rafinériával és tudatossággal szerkesztett” stb.) színezik affirmatívívá – ezek a jelzők azonban a fentiek értelmében nem kapcsolódnak olyan kontextusokhoz, amelyek irodalomtörténeti (vagy akár társadalmi, filozófiai stb.) értéküket megalapozná és biztosítaná; és igen jellemző módon az irodalomtudós Karátsonról szóló fejezet sem a tudományos irányzatok és trendek között helyezi el munkásságát, hanem főleg a saját poétikáját értelmező-alátámasztó témákat veszi sorra. A magától értetődő módon értékes műalkotás felmutatása kánonkorrekciós stratégiának természetesen jócskán paradox, ebből következően pedig a kötet retorikai potenciálja igencsak alacsony: azok az olvasók, akik (irodalmi) szocializációjuk mikéntjéből adódóan szimpatizálnak Karátson életművével, egyetértéssel olvashatják, azokat azonban, akik fenntartásokkal bírnak vele szemben, a kötet minimális mértékben tudja, vagy akár csak próbálja jobb belátásra bírni. A szakadékot, a követhetetlenséget vagy bestialitást (reflektálatlanul vagy egy alternatív irodalomfelfogás alapján) negatív tulajdonságnak tekintő olvasó és az azt pozitív jelzőként használó monográfia között nyilvánvalóan csak az utóbbi hidalhatná át, ha megmutatná, milyen esztétikai rendszerben, irodalomtörténeti áramlatban, társadalmi szituációban látja azok érté-

kességének alapját. Ennek elmulasztása értelmezhető úgy, hogy a szerző saját ízlésének foglyává válva nem is számolt ellenvéleményekkel, de radikálisabb interpretációban akár azt is sugallhatja, mintha az átfogó igényű kánonok összeomlásából az irodalmi tér atomizálódására következtetve a kommunikációs szkepszis álláspontjára helyezkedett volna, és nem hinne az ízlések közötti közvetítésben. Így azután a tárgyával kapcsolatos attitűd alapvetően határozhatja meg a magához a monográfiához való viszonyulást is: aki nem kedveli a Karátson-életművet, annak számára a kötet frusztrálóan kommunikációképtelennek bizonyulhat, aki azonban igen, vagy most hall róla először, és ízlése történetesen egybevág a monográfuséval, az talán nem is érzelmi problémát.

Hiszen Hites könyve amúgy teljesen lelkiismeretes irodalmári munka. Amihez rögtön hozzá kell tenni, hogy Karátson Endre életműve a monografikusan legnehezebben feldolgozható struktúrát mutatja: az elmúlt évtizedben megjelenő memoárt leszámítva (*Ottthonok I-II*; a harmadik kötet, ahogy ez a kötetben is olvasható, megjelenés előtt áll, ami miatt a monográfia időzítése kissé furcsának hat) bő félszáz novellából áll, nincsenek nagy terjedelmű, komplex művek, ráadásul, ahogy Hites írja, „novellisztikája lényegi tekintetben homogénnek tekinthető” – nincsen tehát szembeötlő hierarchia, a monográfus pedig ezt megállapítván maga sem hierarchizál, nem válogat ki kiemelkedő fontosságú vagy csomóponti helyzetű szövegeket, hanem ehelyett minden egyes novellára szánva néhány oldalt végigzongorázik a teljes életművön.

Ugyanebben a bekezdésben azonban Hites tovább is megy: „mintha minden novellája ugyanannak a szövegnek az újraírása volna, jószerivel bármelyikből kiindulva jellemezhető”. E két megállapítás együttállásának pedig – még ha kissé árnyalja is később az első két és a későbbi kötetek közötti fókuszváltás megállapítása – elkerülhetetlennek tűnő következménye a monotonia, hiszen ennek értelmében az aktuális megvalósulások felszíni különbségeinek leírásán túl ugyanazon tételek újra és újra történő elismérlése lehet csak a feladat. A valóságban a kép annyival színesebb, amilyen mértékben az idézett mondatok túlzóak: kevésbé. Az elemző fejezetek rendíthetetlen egymásutánban foglalják össze a novellák történéseit, és fűznek a lényegesnek tűnő momentumokhoz megjegyzéseket, melyek hol valóban azt mutatják meg, hogyan viszi aktuálisan színre az adott szöveg a Karátson-életmű korábban azonosított problémáit, néha pedig közelebbi-távolabbi asszociációk mentén kalandoznak el – ezek, ahogy az már lenni szokott, hol hasznos adalékok, hol egészen feleslegesnek vagy félrevezetőnek tűnő gondolatfutatok. Utóbbiak tipikus példái, amikor a *Télemakhosz utazása* című novella kapcsán Hites megemlékezik Fénelon abbé Haller László által magyarra fordított *Telemakusáról*, ami fontos kapcsolat lehetne, hiszen a francia irodalomnak a magyarra gyakorolt hatása igencsak releváns kérdés Karátsonnal kapcsolatban, irodalmárként és szépíróként egyaránt – ám a konkrét novellához, mint maga is beismeri, ezeknek sajnos nincs közük; vagy mikor máshol mindössze abból a tényből, hogy a *De profundis* bebörtönzött szereplője az Elnökhöz igyekszik kegyelemért fordulni, egy „totális állam elnyomó apparátusának” kulisszáit látja kibontakozni, pedig a *grâce présidentielle* a francia demokráciában is létező intézmény.

Ezek a ballépések, és egyáltalán, az életművön kívülre mutató utalások ritkák, egy furcsa kettősség viszont – amely persze a legkevésbé sem független a karátsoni poétika sajátosságaitól – végig jellemző marad: számtalan alkalommal történik az, hogy az egyes mozzanatokot olyan magabiztossággal tekinti a szöveg a korábban izolált elméleti problémák megvalósulásának, hogy az olvasónak az az érzése támad, ezek az írások valóban nem mások, mint allegóriák, teoretikus kérdések megzenésítései: ez a lineáris értelmezésfolyamat azonban sokszor nem torkollik globális jelentéstulajdonításba, a novellák legghomályosabb pontjait pedig csak rekapitulálja, vagy maga is tanácsatlanságának ad hangot. Minden eddig kifogásolt problémának itt van a forrása: igen szerény monográfia ez, mely mintha inkább csak együtt akarna végigsétálni az olvasóval az életművön, nem pedig ve-

zetni őt, és végképp nem madártávlatból tekinteni azon végig. Az ilyen belső nézőpontú monográfiák manapság egyre inkább ritkaságnak számítanak, és sajnos ezúttal is jól látszik, hogy miért. Módszertani okokból – vagy egyszerűen a gondolati rokonság okán – ugyanis Hites problémátlan egyetértéssel idézi azokat a tételeket, amelyeket az életmű sokat emlegetett, axiomatikus sarokpontjainak tekint, és amelyeken így az egész elemzés-sorozatnak és végső soron az életmű általa tételezett értékének súlya nyugszik. A probléma az, hogy ennek a gondolati rendszernek számos eleme tűnik fantazmagórikusnak vagy leegyszerűsítőnek, vagy legalábbis távoli nyomvonalnak azokhoz képest, amelyeken manapság járni szokás. Az olvasónak el kell fogadnia például, hogy egy szöveg önkényesen és akár motiválatlanul kiválasztott motívumok végtelen kombinatorikus játékból építkezzen. Komolyan kell gondolnia, hogy szöveg és valóság között a határ szó szerint átjárható, és hogy talán ő maga is csak karakter egy irodalmi műben, meg azt, hogy az emberi sors alakíthatósága és a teremtés a történetmondás jogának függvénye. Hinnie kell benne továbbá, hogy „a társas lét testek és pszichék agresszív interakciója”, hogy „a nemiség szintén erőszakos vagy beteges, mint minden testi-lelki kontaktus”, hogy „a neurózis az emberi fogalmával egyenértékű”. A monográfia nem minősíti ezeket, így azután nem reflektál az újabb magyar próza egyre gyakrabban észlelt realista (fél)fordulatára, és fel sem teszi azt a – véleményem szerint jogos – kérdést, hogy e művészeti pszeudoteológiának és hatásvadász antropológiának az erőterében maradvá nem válnak-e ezek a művek életidegen és kevés tétellel bíró játékká. Ám amit egy részproblémával kapcsolatban mond, akár elszólásként is érthető: „A novella és a memoár viszonyában mintegy valóságos tettekkel [!] ruházódnak föl az emberi testre vetett anatómiai vagy medikális tekintetnek már e tragikus élményt megelőzően is meghatározó tendenciái”. Úgy is tűnhet tehát akár, hogy a végeredmény, mely szerint a kötet kanonizációs potenciálja nagyjából a nagy presztízsű monográfiásorozatban való megjelenés tényére szorítkozik, egyáltalán nincsen a szerző szándékai ellenére. Hites Sándor a műfajt övező bizonytalanságot ezúttal mintha az életmű felmutatásának és jól beláthatóvá tételének minimálprogramjára szorítkozva próbálta volna áthidalni – vagy inkább megkerülni. Ezt a programot a kötet mindenestre kiválóan teljesíti – az olvasó pedig, immár megtudva, *ki az a Karátson Endre*, maga megpróbálhat választ találni a *mit kezdjünk vele* kérdésére is.

MI A MAGYAR MOST?

Kertész Imre: Mentés másként. Feljegyzések 2001–2003

Nehéz mostanában Kertész Imréről írni. Nem mintha „már mindent tudnánk róla”, vagy többé ne lenne érdekes a világszerte talán legismertebb magyar író. Inkább azért nem könnyű, mert egyre több olyan politikai, kulturális előfeltevés kapcsolódott a szerzői névhez, melyeket egyre nehezebb zárójelbe tenni, ha a műveivel foglalkozunk. A jelenség minimum kétoldalú, hiszen a 2000-es évek elején, a Nobel-díj odaítélése után hatványozottan felgyorsult Kertész kanonizációja: sorra jelentek meg a róla szóló tanulmánykötetek, monográfiák, folyóirat-különszámok – azaz a magyar irodalomtörténet-írás hirtelen megpróbálta „törleszteni az adósságát”, az egyáltalán nem mellőzött, de itthon kétségkívül kissé periferikus helyzetű írónak igyekezett a rangjához méltó helyet adni a hazai kánonban. Kertész pár évig sikerszerzőnek, valódi piaci tényezőnek számított, műveit egy ideje már sok középiskolában is tanítják, és elkészült a *Sorstalanság* film is – bár ez utóbbi talán többet ártott a regény és a szerző hírének, mint amennyit használt. Eközben azonban gyorsan megindult egy ellentétes folyamat is a magyar közéletben: a Nobel-díjat követően Kertész bizonyos körökben mintegy automatikusan vált ellenséggé, aki sem műveivel, sem személyiségével nem felel meg azoknak az értékeknek, amelyeket egy bizonyos, nyíltan átpolitizált irodalomszemlélet tükröz. Ezzel kibontakozott az utóbbi idők egyik legszégyenteljesebb kvázi-irodalmi jelensége: egy hazai író megkapta a legrangosabb nemzetközi elismerést, majd a közélet egyik (merem remélni, hogy még mindig viszonylag szűk, ám igencsak hangos) irányzata mintegy automatikusan száműzte a „nemzeti” kánonból, még a szerző magyarságát is tagadva.

A legfurcsább az, hogy mintha Kertész magatartása is elismerné e kirekesztő attitűdöt, pontosabban úgy tűnik, egy idő után egyre erőteljesebben kezdte elhinni, hogy *alapvetően ilyen* a róla, műveiről, világszemléletéről és a holokausztról szóló magyarországi diskurzus. Az utóbbi években tulajdonképpen Kertész akarva-akaratlanul, de szinte mindent megtett azért, hogy a Nobel-díj utáni potenciális irodalmi kultusz ne működhessen, hogy megkérdőjelezze, sőt, ellehetetlenítse saját személyes és írói kultikus státuszát. Ha például másra nem is, de azokra az erős és kissé groteszk képekre, mondatokra szinte mindenki biztosan emlékszik a *Die Welt* híres-hírhedt interjújából, miszerint a szerző egyetlen államilag engedélyezett könyvet sem olvasott a szocializmus alatt, vagy kis tranzisztoros rádiójával a fürdőszobába kellett húzódnia, ha zenét akart hallgatni, mert az egész országban nem volt egyetlen normális operaház sem.¹ Nem véletlenül lett az ominózus riportból botrány, mely nem csak, sőt

¹ A riport a német lap 2009. november 7-i számában jelent meg.

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2011
236 oldal, 2990 Ft

már nem is elsősorban a szélsőjobboldali Kertész-ellenes hangokat hívta elő (hiszen ők már lassan tudomást sem vesznek az író létezéséről), hanem a magyar értelmiségi és irodalmárszcénát is reakcióra, állásfoglalásra készítette.² Talán ez az interjú volt a leglátványosabb, de semmiképp sem az egyetlen olyan megnyilatkozása Kertésznek, amely sokakban ellenérzést, vagy legalábbis ambivalens viszonyulást szülhetett, hiszen az irodalomkritikától a kortárs kultúráig szinte minden közeget szembesített már az író az inkompetencia, a provincializmus és a parlagiság vádjával.

A legújabb, *Mentés másként* című, naplóbejegyzéseket tartalmazó könyv mintha ehhez a furcsa diskurzushoz kapcsolódna, annak a folytatása lenne, hisz számos olyan rendkívül erőteljes mondatot, véleményt, történetet olvashatunk benne, melyek az utóbbi években Kertész nyilatkozataiban már előkerültek. Kissé meglepő azonban, hogy tulajdonképpen inkább egyfajta „utólagos előzmény” a kötet, ugyanis Kertész 2001 és 2003 között írt naplófeljegyzéseit tartalmazza. Ebből a szempontból leginkább a *Valaki máshoz* és a *Gályanapló*hoz hasonlítható – főként az utóbbihoz, hisz amíg a *Gályanapló* a *Sorstalanság* szellemi műhelynaplója volt, addig az új könyv a *Felszámolás* regénye. A napló konkrét apropója egy életrajzi momentum: a szerző előrehaladott Parkinson-kórja miatt képtelen kézzel írni, így számítógépen folytatja munkáját. A *Felszámolás* készülő szövege mellett nyit egy „titokfile”-t, amelybe lejegyezheti személyes reflexióit, napi gondjait-problémáit, a komputerhasználat nehézségeitől a családi ügyeken át a kortárs kulturális élet problémáig. Külön érdeklődésre tarthat számot az időintervallum, hiszen éppen a Nobel-díj odaítélésének időszaka ez, s számos olvasó bizonyára éppen amiatt veszi kézbe a kötetet, mert kíváncsi rá, Kertész hogyan élte meg e hihetetlen sikert, milyen érzéseket váltott ki belőle a megtiszteltetés és az azt követő meglehetősen ambivalens itthoni reakció.

Ám, ha valaki emiatt kezdi olvasni a szöveget, bizonyára csalódní fog, hiszen finoman fogalmazva nem éppen központi szerepű a Nobel-díj a könyvben. Előkerül ugyan, hiszen 2002 őszétől teljesen megváltoztatta a szerző életét, ám ez egyáltalán nem valamiféle csúc- vagy katartikus pont a szövegben, inkább csak mellékes esemény, melynél még az sem egyértelmű, hogy a hatása kedvező lett volna. A napló elbeszélésében a díj még csak nem is fordulópont, Kertész nem alakul át „Nobel-díjas íróvá”: kezdetben megilletődött és kissé értetlenül, később pedig növekvő undorral figyeli az elismerés körüli hercehurcát, saját nevének hirtelen megnövekedett társadalmi ázsíóját. „Egyáltalán, el kell különülni a világban forgó Kertész-képtől” – írja nem sokkal a díj odaítélése után (186.), s ez az elhatárolódás nem okoz különösebb nehézséget számára, hiszen alkatiilag képtelen megfelelni a „Nobel-szerepnek”, kívülállását, ironikus távolságtartását végig megőrzi.

Ha egyetlen szóval kellene jellemeznem Kertész naplóját, leginkább szolipszisztikusnak mondanám. Persze a napló alapvetően ilyen műfaj, hiszen hol lehetne valaki egocentrikus és szolipszista, ha nem a naplójában, mely elvileg a szerzőjén átszűrt valóságot reprezentálja. Ám Kertésznél ez már szinte a végletekig megy, a szerző számára mintha a külső történések (legyen az egy olvasmányélmény, egy betegség vagy éppen egy közéleti esemény) csak afféle katalizátorokként funkcionálnának, hogy a reflexív folyamatot beindítsák. Például unokája születése (természetesen nem vérrokonáról, hanem második feleségének, Márta asszonynak az unokájáról van szó) alkalmat ad arra – legalábbis a szöveg-

Online változata: <http://www.welt.de/die-welt/kultur/literatur/article5116030/Ich-schreibe-keine-Holocaust-Literatur-ich-schreibe-Romane.html> (letöltve: 2012. február 29.)

² A vitát Radnóti Sándor *Kertész Imre, a sértett* című publicisztikája indította el, mely az interjú után két nappal jelent meg a *Népszabadság*ban. Online változata: http://nol.hu/belfold/kerteszes_imre_a_sertett (letöltve: 2012. február 29.) Ezután a *Litera* portálon több neves értelmiségi reagált (hol megértően, hol kritikusan, hol elutasítóan) Kertész szavaira.

ben –, hogy fájdalmasan vizionáljon a jövőről, és rezignáltan megállapíthassa: milyen kár, hogy a felnövő fiúval nem fogják majd igazán ismerni egymást (55.). A 2001. szeptember 11-i eseményeket lényegében egy mondattal elintézi: „Összeomlott New York, és az eddigi világrénd” (79.), később, ha visszatér rá, általában azzal a kissé egyéni és apokaliptikus véleményének apropójából teszi, hogy mivel az egész világ Izraelt vádolja az események miatt (?), az USA elleni terrortámadások is ürügyet adhatnak egy új holokauszt bekövetkeztének. Az említésre kerülő figurák jórészt nem a teljes nevükön szerepelnek, hanem csak kezdőbetűvel, mintegy ezzel is kiemelve, hogy ha nem is lényegtelen a személyük, de funkciójuk az elbeszélői tudatra korlátozódik. Ez alól általában akkor tesz kivételt a szöveg, ha megnevezésük külön tétellel bír, vagyis ha a konkrét történelmi-társadalmi szituációban képviselnek valamilyen szerepet. A leggyakrabban akkor, ha Kertész kritizál valakit, ami egyáltalán nem ritka – a hazai filozófiai élet képviselőitől, neves irodalmárokon át politikusokig sokan szóba kerülnek a könyvben. A szerző nem finomkodik: hol metszően, már-már személyeskedően gúnyos (egy kortárs filozófusnő külsejével kapcsolatban például „[B]arna fafaragássá aszalódott indiánarcát, horgas orrát” említi – 62.), máskor bírálatát kategorikus ítélet formájában fogalmazza meg (egy ismert hazai irodalmárnak a fordításról szóló tanulmányát például sommásan „roppant művelt és roppant ostoba” cikknek nevezi [166.]).

Ebből a szolipszizmusból adódik a szöveg azon sajátága is, amely olvasóját talán a legnagyobb próba elé állítja: a napló erőteljes monologikussága, a (bahtyini értelemben vett) dialógus hiánya. Az elbeszélő saját szellemi fölénye teljes tudatában reflektál mindenre, ha valamivel vagy valakivel nem ért egyet, legtöbbször nem vitatkozik, hanem kijelenti az ellenvélemény hamisságát, sőt, olykor a szentenciózus, aforizmaszerű „kinyilatkoztatások” sem állnak távol tőle. Ez a „felülről tekintő” attitűd hatja át a szöveget, ám szerencsére olykor-olykor még önmagát is képes megkérdőjelezni az elbeszélő, saját személyét is tudja ironikusan látni és láttatni – szükség is van erre, mert a napló túlnyomó részét erőteljesen uraló „mindentudó” én egy idő után a mégoly jóindulatú és rajongó olvasóban is óhatatlan ellenérzést szül.

A könyv, ha a szöveget összetartó történetzalakat keresünk, alapvetően két fő problémára koncentrálnak: a *Felszámolás* írására, az (eddig) utolsó regény körüli munkálatok, problémák és kínlódások aprólékos bemutatására, valamint a Magyarországgal való teljes szakítás, a Berlinbe költözés megindokolására. E költözés Kertész számára emigráció, hiszen végleg elhagyja hazáját, ám egyszerre több és kevesebb is ennél: míg idehaza afféle „belső emigrációban” élt, Berlinben végre „hazatalál”, fellelni véli azt a földrajzi, kulturális és szellemi közeget, ahová mindig is tartozni szeretett volna. Ez egyenes következménye a magyarsághoz való viszonyának, amely egyáltalán nem „szakásos”, pontosabban nehezen illeszthető be a manapság egyre divatosabb „nemzeti” szemléletmódba, de voltaképpen egy kozmopolita vagy multikulturalista identitásnak is ellentmond. A naplóíró ugyanis többször kijelenti, hogy semmilyen magyar identitással nem rendelkezik, tulajdonképpen semmi köze ehhez az országhoz, nyelvhez, földrajzi és kulturális egységhez – magyarsága legfeljebb afféle, az egész életét determináló „balszerencseként” funkcionál, hiszen ez akadályozta meg, hogy a „világ boldogabbik felén” élhessen, s sikeresebb és ismertebb író lehessen. Ahogy egy 2001 őszi naplóbejegyzésben olvashatjuk: „[E]l fog az önsajnálattal, ha arra gondolok, hogy életem nagyobbik részét egy rossz jellemű vidéki ország rossz jellemű diktatúrájában töltöttem, mialatt Európa jobbik felén az édes élet virult, negyven boldog, felelőtlen esztendő jóléte, ragyogása, egyszerű lehetőségeivel” (76.). Talán felesleges hangsúlyozni, hogy bár sokan éreznek, érzünk olykor hasonlóan, a kép mégis meglehetősen egyoldalú. Mintha éppen a tipikus kelet-európai „elvágyódás” sarkossága fogalmazódna meg a csodálatos nyugatról, a gondtalan boldogság és a kultúra földjéről, Örkény pincében élő állatának ábrándjai arról, hogy milyen jó lehet falábú házmesterkis-

lánynak lenni. A magyarság tehát csupán valamilyen „szerencsétlen járulékos elem” számára, amely azonban semmiképp sem determinálhatta attitűdjét, szellemi magatartását. Hogy a nagy művet parafrázáljam: ha az ember szabad, nincs sors, illetve akkor önmaga sorsává válik – azaz többé nem határozza meg sem a nyelvi, sem a kulturális identitás, melyet ráerőltettek vagy ráerőszakolni próbáltak. „A magyar nyelvvel való viszonyom ugyanolyan, mint a számítógéppel való” – írja egy helyütt. „Eszközként használom, szeretem készségességét, hajlékonyságát, leleményességét, kezelhetőségét etc., mindezért még hálás is vagyok. De metafizikáját nem kutatom, és pusztán azért, mert használom, s mert rajtam kívül még sokan használják, nem érzem úgy, hogy egy számítógép-országhoz tartozom, amely egyúttal az úgynevezett hazám is lenne. El tudom képzelni, hogy egy másik számítógépen dolgozom, mint ahogy el tudom képzelni, hogy egy másik nyelven írok; sajnó, ezt én már nem tehetem, ám korántsem érzelmi okokból, hanem azért, mert öreg vagyok, s nincs már időm megtanulni egy másik nyelvet” (43-44.).

Furcsa analógia ez, nem csak azért, mert a komputert egyszerű közvetítőnek, a gondolatok pusztá eszközeknek tekinti, holott néhány hónappal korábban, a lappal éppen csak ismerkedve, még ő maga is azon töprengött, hogy vajon megváltoztatja-e az író szövegét, ha számítógéppel ír, ugyanazok a hasonlatok, metaforák jutnak-e eszébe a számítógép előtt ülve, mint ha tollal írta (7-8.). Ha ironikusak akarnánk lenni, és tovább szőnénk az analógiát, azt mondhatnánk: például biztosan nem jutna eszébe a számítógép nélkül a magyar nyelvet a számítógéphez hasonlítani: más eszközökkel is meg lehet tanulni írni, de a témák, kifejezésmódok mindenképp változnak, ahogy óhatatlanul a „magyar komputer” hozta létre a *Sorstalanságot* – amint ezt többek között a *Gályanapló* oly szépen tanúsítja. Nem is a hasonlat pontossága a kérdés, inkább a tétje: Kertész szerint a nyelv, a kultúra lecserélhető, pontosabban a könyvben tanúi lehetünk annak a kétségbeesett, már-már sziszüphoszi erőfeszítésnek, mellyel megpróbál megszabadulni magyar identitásától, ahogy az országtól is. Mindez pedig nem valamiféle identitás nélküli létben nyilvánulna meg, hanem egy „alternatív identitást” kreál magának: ez a kelet-európai asszimilált zsidó, akit lényegében holokauszt tett zsidóvá, és azóta sem korábbi országához, sem a zsidósághoz nem képes tartozni. Sajátos helyzete azonban mégis köti egy elképzelt közösséghez: a szöveg kreál valamiféle alternatív irodalomtörténeti irányzatot is, melyhez önnön személyét is kapcsolni tudja. „A magyar irodalomhoz nem tartozom, és soha nem is tartoztam oda. Én valójában ahhoz a Kelet-Európában létrejött zsidó irodalomhoz tartozom, amely a Monarchiában, majd az utódállamokban, főként németül, de sohasem a nemzeti környezet nyelvén íródott, és sohasem része a nemzeti irodalomnak. Kafkától Celanig húzható meg ez a vonal, és ha folytatni lehet, velem kell folytatni” (46.). Talán még Jean Améry sorolódhatna ide, bár valószínűleg nem véletlenül nem teszi ebbe a sorba Kertész. Améry szellemi útja ugyanis sok tekintetben rokon az övével: mindketten kétségbeesetten próbáltak elszakadni egy kultúrától, mely annak idején halálra ítélte őket. Nevének megváltoztatásával (Hanns Mayerről váltott a franciás hangzású új névre) hangsúlyozta a német kultúrától való elkülönülését, ám esszéi, ahogy *A holocaust mint kultúra*ban maga Kertész is pontosan megfigyeli, a legszebb német irodalmi nyelven szólnak e nyelv és kultúra illegitimitásáról.³ Kertész rokona is e mentalitásnak, meg nem is: a magyar kultúrától elszakadva a német, pontosabban a közép-európai német-zsidó hagyomány és kultúra folytatójának, továbbvivőjének tartja magát. Olyannak, aki bár magyarnak született, de e tradícióban, az idegenség hagyományában otthonos, amint azt az előbbi naplóbejegyzés folytatása nyíltan ki is jelenti: „[A]z én szerencsétlenségem, hogy magyarul írok, szerencsém azonban, hogy munkáimat németre fordították – még ha a fordítás csak az árnyék is az eredetinek” (46.).

³ Kertész Imre: *A holocaust mint kultúra*. In: *A száműzött nyelv*. Magvető, Budapest, 2001. 79.

Ám az idegenség, akárcsak Améry esetében, Kertésznel is relatív és illuzórikus marad, hiszen az író szellemi elődei, hatásai közt az előbbieken kívül (és ha még néhány német nyelvű gondolkodót ki kellene emelni, Nietzsche, Thomas Mann és Bernhardot mindenképp érdemes megemlíteni), erőteljesen ott van Márai, Krúdy, de még Berzsenyi is – és természetesen Ady, aki egyfajta szerepmintaként is szolgál. „Berlin az én Párizsom” – jegyzi meg egy helyütt (103.), s a naplóból szinte süt a „Tisza parton mit keresek?”-gondolkodásmód, a „magyar ugar” erőteljes bírálata.

A Magyarországot érintő megjegyzések hol éles megfigyelésekből állnak, az akkori politikai, kulturális élet bizonyos jelenségeinek kíméletlen, olykor igen erőteljes kritikáit tartalmazzák, melyek némelyike mintha nem is a tíz évvel ezelőtti állapotra vonatkozott volna, hiszen sajnos napjainkban a Kertész által elítélt bizonyos tendenciák (a szélsőjobboldal térnyerése, a kisszerű, csak a napi érdekekre, hatalmi harcokra koncentrááló szemlélet, a kultúra elszigetelődése, provincializmusa stb.) egyre erősebbek. Másfelől azonban, Kertész igen sokszor hajlamos a túlzásokra, bizonyos képei, analógiái olykor már nehezen tolerálhatóak. Persze a szerző nyilván szándékosan provokatív, ám ez, úgy érzem, az esetek jelentős hányadában olyan egyoldalúsághoz vezet, amely éppen a kritika élet csorbítja. Minden erőteljessége mellett is nehéz például komolyan venni az olyan részeket, mint amikor az elbeszélő egy, a Galápagos-szigeteken élő vérszopó pinty életmódjáról szóló természetfilmet nézve a más állatok sebein élősködő madár ábrázatáról a hazai szélsőjobboldal egyik vezetőjének arcára asszociál (82.). Vagy kissé értetlenül áll az olvasó az olyan erőteljes kontrasztok előtt, mint például az alábbi: „Tegnap elhagytam Berlint. Reggel, Tegel felé menet, a taxiból elnéztem a Kurfürstendamm szelíd fényben álló platótársorát. Budapesten rossz hangulat, morózus arcok, durcás rosszkedv várt: mint kiderült, az árvíz miatt elhalasztották az augusztus huszadikai tűzijátékot. Az ország gonosz gyermektársadalma nem kapta meg az esti csokoládét. Most meg vannak sértve, és az amerikaiakat szidják” (164.). Az ilyen szakaszokat olvasva óhatatlanul felmerül a kérdés, vajon lehetséges volna, hogy a naplóról tényleg csak ennyit látott az egészből, hogy máskor oly lényeglátó, a dolgok rejtett összefüggéseit biztos intelligenciával analizáló szelleme időnként valóban csak ennyit vesz észre Magyarországból? Hiszen legyen bármily kedvezőtlen a véleményünk saját országunk állapotáról, az ilyen sarkos és leegyszerűsítő ítéletek nem a szembenézést szorgalmazzák, ilyen szintű megvetéssel és indulattal nehéz mit kezdeni. Persze tekinthetőek ironikusnak, szándékosan „polgárpukkasztónak” is az efféle szöveghelyek (volt olyan irodalmár, aki a *Die Welt*-interjú kijelentéseit is szellemes iróniaként értelmezte), ám ezzel éppen az a szerkezeti probléma merül fel, amelyet maga Kertész említ a *Felszámolással* kapcsolatban, azon töprengve, hogy én-elbeszélést, vagy személytelen narrációt alkalmazzon. A személyes narrációnak az a legfőbb veszélye, hogy „a szöveg veszítene az iróniájából, hiszen az én-elbeszélőt komolyan kell venni” (123.). Legalábbis, tehetnénk hozzá, egy olyan határozott, a napló világát uraló narrátor esetében, mint amilyen a *Mentés másként* elbeszélője, az ironikus olvasat lehetősége inkább csak elvben adott, legtöbbször a szövegkontextus nem segíti elő egy ilyen olvasói attitűd kialakítását.

A naplót olvasva egyre erőteljesebb a benyomás, hogy az itteni Magyarország és Budapest alig azonos a valódival (legalábbis a 2001 és 2003 közöttivel), inkább valamiféle Magyarország-fikció, egy kisszerű haláltáncát járó vidék, valahol Európa peremén. A Budapest-képek olykor egyenesen apokaliptikusak, melyekben általában egy konkrét jelenség az elbeszélői tudaton átszűrve metaforizálódik, s valamilyen globálisabb állapot jelölőjévé válik. Ám a mű fő problémáját legtöbbször éppen az adja, hogy a szöveg valahogy egyszerre akar konkrét és metaforikus, aktuális és világállapotyszerű lenni, s e kettősség erőteljesen csorbítja hatását (magyarul, olykor az olvasó nem képes bizonyos szakaszokat metaforikusan igaznak tekinteni, mivel úgy érzi, hogy konkrétan sarkítanak, egyoldalú-

ak). Egy helyütt például, a háza előtt ücsörgő berlini koldust nézegetve, az elbeszélő azon elmélkedik, hogy „amíg Budapest város volt, ott is léteztek ezek a sajátságos figurák: az utcai árus, a koldus, aki az Oktogonon az ember háta mögé lopakodott, és hirtelen elordította magát (...); a férfi, aki a Körúton egyetlen, szerteágazó szíjon öt-hat buldogot sétáltatott (...). Ma egyetlen ilyen állandó figura bukkan fel naponta, a foghíjas, toprongyos ember a szomszéd házból, egy kordéforma kocsit gurítva maga előtt, a kordé oldala pornográf képekkel van kitapétázva, hatalmas emlők, vérvörös szopó szájak, rózsálló pinák” (108.). A berlini, kissé idilli látvány és a nosztalgikus budapesti koldusfigurák felvonultatása után erős ellentétet képez az új világ jellegzetes alakjaként feltüntetett kordétulajdonos. Ám a töprengés folytatódik, s a metaforizált képekből kissé szentenciózus Budapest-állapotleírás válik: „Budapest újabban, hitetlen, kapzsi fiatal politikuskok keze alatt, erkölcsös város lett; ebben a városban, ahol a hajléktalanok az utcán fagnak meg, és a korrupció újjgazdagok házait emeli a tiltott természeti övezetekben, úgyhogy az emberek fuldokolnak a mérgezett, gonosz levegőben, nos, Budapesten keresztény szellem uralkodik; miközben a legocsmányabb angol és német hardpornó filmekben magyarul beszélnek a kurvák, rendelet tiltja a szexuális tartalmú hirdetéseket, és az utcán nem túrik az idegen nyelvű feliratokat” (108-109.). Nem az a baj ezzel a szakasszal, hogy ne lenne sok tekintetben igaza, inkább az, hogy a két-három skiccel, kissé hatásvadász módon odavetett országállapot-leírás túl erőteljes, s éppen kritikai funkciója vesz el e harsányság következtében.

Idén év elején a *Le Monde* interjút közölt Kertésszel, melyben az aktuális magyarországi állapotról nyilatkozva a szerző igen hasonló kijelentéseket tett, mint a naplóban (sőt, az egyik elmesélt kis történet már ott is megjelent). A riport végén az idős író megemlítette, hogy írásai révén keveset tud tenni Magyarorszáért, mert vagy semmilyen hatása sincs szövegeinek, vagy csak elítélik miattuk. Ám új könyve, jegyezte meg némi optimizmussal, „most először” kedvező fogadtatást váltott ki hazánkban.⁴ Talán a szerző sokszor sarkít, s a „Nobel-díjas író” figurájánál otthonosabban érzi magát a „magyar ugart”, a „rút szibarita vázat” kritizáló próféta-művész szerepében. Talán az új könyve nem állítható az életmű legfontosabb darabjai közé. Mindenesetre még mindig öröm Kertész gúnyos, acsarkodó kritikáit olvasni, még akkor is, ha nem mindenben adunk neki igazat. Mert legalább egyetérthetünk vagy vitatkozhatunk vele, rezignáltan bólinthatunk rá, vagy megsértődhetünk. Mert még olvashatjuk, még olvashatunk, még van mit olvasnunk.

⁴ *Le Monde*, 2012. február 9. Online változata: http://www.lemonde.fr/livres/article/2012/02/09/imre-kertes-z-la-hongrie-est-une-fatalite_1640790_3260.html (letöltve: 2012. március 2.)

ANALOGIKUS KÉPZELET ÉS LEZÁRULÓ KÁNON

Szénási Zoltán: A szavak sokféleségétől a Szó egységéig

A magyar katolikus irodalom irányzattörténeti feldolgozása a hiánypótlás szükségességéből indulhat ki, annyiban pedig teljességre törekedhet, amennyiben megkísérel számot adni a vitatott szókapcsolat definíciós nehézségeiről, értelmezésének változásairól, a jelentőségét érintő dilemmákról, és egy lehetséges – szükségképpen szelektív – kánont is felkínál. Szénási Zoltán ezt a feladatot végzi el *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig* című könyvében. Vállalkozásának tétjét félreérthetetlenül jelzi a fogalmi tisztázás igénye, az alakulástörténet kezdőpontjának határozott kijelölése, szakaszainak elkülönítése, választóvonalainak és jelenkorának problematizálása. „[A] katolikus irodalom értelmezési kísérleteinek mérlegeléséből” (15.) nyert belátásai irodalomelméleti és hittudományi felvetésekre alapozott, egységes rendszert alkotnak, s konstrukcióját a vizsgált szerzők egy-egy reprezentatív műalkotásának átfogó értelmezésével is alátámasztja. Szerénynek tűnik tehát a kötet alcíme: *Tanulmányok a 20. századi magyar katolikus irodalom témaköréből*. Ennél ugyanis többről van szó, annak ellenére, hogy a katolikus irodalom fogalmát mindenekelőtt esszék és lírai szövegek alapján közelíti meg.

A monográfus munkáját nem könnyítette meg, hogy az irányzat, amely előbb a modernséggel szembe fordulva, majd fokozatosan párbeszédre lépve bontakozott ki, kezelhető mennyiségben hozott létre valóban emlékezetes életműveket. Kétségtelen, hogy utóbbiak keletkezésének eredeti horizontja, társadalom- és művelődéstörténeti szituációja jól meghatározható, s a vallásos művészetről maguk az alkotók is mélyrehatóan értekeztek. Az összegzés szerzője többek közt Sík Sándor, Rónay György és Pilinszky János írásaihoz kapcsolódva közelíti meg a katolikus irodalom alapkérdését: azt, hogy miben áll sajátos karaktere, illetve – a kérdés irányát az enyészpontig követve – hogy létezik-e

(még) egyáltalán. Ugyanakkor a fogalom történeti magyarázatát indokoltan vezeti be „egy keresztény poétika lehetőségeit felvázoló nagyfejezet” (uo.). Fontos felismerés, hogy az istenhit kifejezhetőségének, s még inkább Isten jelenkori jelölhetőségének nyelvelméleti, poétikai és teológiai megfontolása építheti fel a történeti értékelés előfeltevésrendszerét. Ez az előkészítő művelet azonban rögtön meg is kettőzi az értelmezés rendezőelvét és így a legitimáció feladatát is. A vizsgálódásnak egyrészt igazolnia kell irodalomtudomány és teológia (s nem csak a teológiatörténeti „ismeretanyag”!) interdiszciplináris együttműködésének lehetőségét – ehhez a kutatástörténeti előzmények különféle dialogikus model-

Argumentum Tudományos Kiadó

Budapest, 2011

336 oldal, 2210 Ft

leket kínálnak, de ugyanígy a semleges vagy az autonómia kölcsönös elismerésén alapuló viszony mellett is konzisztens teológiai érvek szólnak –, másrészt meg kell győznie a kérdésselvezérlő teológiai opció poétikai termékenységéről, az egymással sok tekintetben összeegyeztethetetlen hitértelmező irányzatok közti döntés helyességéről.

Szénási Zoltán szerint a hitrendszerben ősidőktől adott gondolatformák integrálása, időszerű sugallataik hasznosítása és a modernség nyelvi tapasztalatával való szembesítése szilárdíthatja meg a keresztény irodalomértés előzőleg felvázolt szerkezetének teopoétikai alapzatát. A gondolatmenetének első „tartópillérét” (15.) alkotó okfejtésben – a második pillér a verselemzések együttese – amellet érvel, hogy a hagyomány folytonosságában megőrződött klasszikus teológiai gondolatkinccs az Istenről való beszéd feltételeinek gyökeres megváltozása és az egyházi intézmény történelmi viszontagságai ellenére szóra bírható. „A kereszténység évezredekken át közvetített hagyománya, vagy más szóval az ún. »keresztény kultúra« az, ami tartalmas jelentéssel képes megtölteni az »Isten« szót azok számára is, akik önmagukat nem hívőként definiálják, s ennek révén válik értelmezhetővé a nyugati civilizáció emberének számára az Isten létezésére vonatkozó kérdés is” (24.). Kikövetkeztethető tézise értelmében erre a modernségben is elevenen ható kérdésre egy katolikus mintázatú keresztény irodalomfelfogás „a nyelv poétikus működés módját” (52.) érintő közelmúltbeli, főként metaforológiai belátásokkal együttműködve adhat választ. Egészen pontosan az Ige (a János-evangéliumbeli Logosz) megtestesülésének kijelentése alapozza meg a közvetítést az ógyházi, illetve a középkori tanítás és a nyelvi jel újabb elméletei között. Az értekezés egyik meghatározó tézise szerint az irodalom autonómiája, visszatérése (Foucault-val szólva) „a nyelv reprezentáló vagy jelölő funkciójától a XVI. század óta elfeledett nyers létéig” (25.) a vallásos beszéd megújításának lehetőségét is hordozza. A hit irodalmi diskurzusa ugyanis már nem az előzetesen adott reprezentációs formákból indul ki, hanem az önmagára reflektáló ember egzisztenciális tapasztalatából, s így teszi fel az Istenre, a transzcendenciára vonatkozó kérdést (vö. 25–26.) A „diszkurzív tér” (15.) kitágítása és egyidejű körülhatárolása megemeli a tétet, s mind a választott alkotók, mind értelmezőjük elé szigorú mércét állít. Az a posztulátum, hogy a katolikus irodalom korszerű meghatározása lehetséges ugyan, de nem másként, mint egy feltételezett keresztény poétika általánosabb távlatában, a hitelesség ismérveit illetően óvatosságra int. A szerző ezt pontosan látja: a fogalom többet jelent, mint „hívő katolikusok által alkotott művek sajátos csoportját”, s kézenfekvő, hogy definíciójának az egyházi tematika vagy a hitvalló hangütés sem szükséges eleme. A katolicitás hozzárendelése a „felekezeti kötöttségek” nélkül értett „keresztény ihletettségű” (318.) írásművészethez egyszerre kell, hogy igazságot szolgáltatson az összetéveszthetetlen hagyományvonatkozásoknak és az elkülönbözés eshetőségét is magában rejtő időnek. Az érvényesnek gondolt nyelvtéológiai kijelentések megszabadítása a történelmi terhektől, és segítségükkel egy – nem épületes vagy hitvédelmi – irodalomeszmény kirajzolása a mindezt keretbe foglaló összefüggés, a szerző által elfogadott katolicizmus-narratíva szerkezetét is láthatóvá teszi. Milyen elbeszélés tarthatja együtt a *részvevő* számára a nyilvánlatkoztatás tekintélyével szavatolt univerzális igazságigényt mindenfajta vallási meggyőződés részlegességének tényével, amelyet a modernség önreflexivitásának jegyében ugyanó *megfigyelőként* észlel? E külső nézőpontból, amely – miként Szénási Zoltán körültekintő közelítésmódja is tanúsítja – beépült a keresztény teológia hermeneutikai gyakorlatába, a múlt századi katolicizmus távolról sem egységes arculatára nyílik rálátás.

A vallás már a 19. század végétől kezdve különböző érdekeltségű leíró megközelítések „nagyobjektumává”, a társadalomtudományi diskurzusok egyik kiapadhatatlan forrásává lett, újabb pedíg az ezredvégen diagnosztizált „visszatérése” kelti fel a szociológia és a kultúratudomány érdeklődését. Jelenlegi formájában a *római katolicizmus* maga is modern képződmény: a nyugati eszmék és társadalmak pluralizálódásának szülötte. Úgyszólván

az izmusok egyikévé lett a hajdani „keresztény korszak” jóval bonyolultabb és szerteágazóbb, egyházak, teológiai, filozófiai és spirituális irányzatok, továbbá szekularizált tradícióelemek heterogén sokaságában fennálló örökségén belül. Áthagyományozódott nyelvi készlete és gondolatkinccse egymással nehezen összehangolható teológiai kezdeményezésekben konfigurálódott újjá, s történetileg kialakult kulturális viszonylataiban csak többirányú társadalom- és szellemtudományi vizsgálódással bizonyul feltárhatóknak.

Aki a katolicizmus mibenlétére kérdez rá, annak a keresztény modernség-recepció számtalan kérdésével kell megbirkóznia. Az 1870–71-es I. Vatikáni Zsinaton megerősített katolicizmus-interpretáció, amelyet az egyházszervezeti központosítás és a végsőkig vitt doktrinális egységesítés hívott létre, egyrészt a modern tömegmédiумok közvetítésével vált a pápa személyében, spirituális és erkölcsi hatalmában és „csalatközhatalmú” döntéseiben napjainkig hatékonyan reprezentált identitásképző erővé. A katolicizmus egyfelől premodern intézményi és gondolati struktúrákkal próbálta ellentételezni az evilágiság tapasztalatának episztemológiai előjogára épülő öntörvényűség (a „modern ember”) térnyerésének következményeit. E szembenállás jó ideig mindkét részről – az újkori racionalitás és az „isteni jogú” tekintély oldaláról is – a sötétség és világosság küzdelmének elementáris mitológiai sémájával tűnt megmagyarázhatóknak. Másfelől viszont az így újjászerveződő egyházi önreprezentáció csak verbálisan utasította el, a politikai racionalitás terén habozás nélkül befogadta a szekularizált világ hatásait (amint Szénási könyve is többször utal rá: elsősorban a nemzeti konzervativizmusokkal való összefogás színterein), és ezzel párhuzamosan, de ellentétes irányban saját jelképrendszerét átengedte a szekularizált világnak. Az egyház üzenetének közéleti megtestesülése a két világháború között korántsem „összekeveredés nélkül, de szétválaszthatatlanul” vált valóra – mintegy a krisztológiai formula értelmében –, hanem diszkurzív környezetétől elválaszthatatlanul ugyan, de éppenséggel nem keveredés nélkül, hanem alávetve a jelek szóródásának. A modernségben a vallási nyelvhasználat kontextusainak gyarapodása a jelölők ellenőrizetlen mozgását indította el, nem utolsósorban tragikus következményekkel: a bibliai eredetű szimbolika és a teológiai fogalmiság lényegi összetevői oldódtak fel a politikai katolicizmus és a nemzetvallás közhelyeiben.

Az „Auschwitz megmagyarázhatatlan botránya”, egyúttal „meghatározó teológiai és irodalmi tapasztalata” (41.) után Pilinszkyvel újrakezdődő vallásos líra sugallata értelmében a könyv gondolatívét felépítő művelet nem lehet más, mint a „katolikum” esszenciális jelentéstartalmainak elkülönítése és megtisztítása. Olyan lényegsűrítő redukció tehát, amely a megértést a keresztény gondolkodás meghatározó trópusaira, a katolicizmus nem másfél évszázados, hanem örök fundamentumára vezeti vissza úgy, hogy a hagyomány szövedékéből finom megkülönböztetésekkel kiválasztja a maradandó eszmény aktualizálására alkalmas szemléleti elemeket. Nem egyértelmű, hogy Szénási a premodern paradigma újjáértéséről reméli-e a tágasság garanciáját, vagy a megtestesülés-krisztológiát a (csak látszólag megkerülhetetlen? vö. 41.) logocentrizmus ellentettjeként fogja-e fel. Mindenesetre fejtegetéseiben az inkarnáció magyarázóelve – a János-evangélium Logoszáról és Ágostontól Tamáson át napjaink katolikus teológiájának legalábbis egyik fő irányzatáig, de a könyvben idézett Michael Edwards (vö. 42.) és más protestáns szerzők irodalomfelfogásáig is nyomon követhetően – egybefoglalni látszik a válaszra hívott teremtmény beszédének elvben valamennyi poétikai és teológiai aspektusát.

A könyv Heidegger logosz-értelmezésétől elrugaszkodva dinamikus, az ember történetiségével és szabadságával számot vető logosz-fogalmat kínál fel. A megtestesülés-tanból nyert belátás szerint az emberi szó önértékét őrizve nyílik meg saját transzcendens forrása előtt. A vallomásait író Ágoston kései utóda, a modern istenkereső költő „a kettős végtelen vonzásába kerül, mely egyszerre emeli az isteni Szó végtelen, tehát elérhetetlen magasságába, s fordítja lelkének belső hangja felé” (40.). A krisztológiai koncentráció más

tekintetben is helytállónak ígérkezik. A századfordulós hitvédelem harciasságával, az istentelen modernség ostromozásával szemben felmutathatja a dekadencia-elbeszélés fordítottját, lappangó ellentörténetét: a modern nyelviség eszkatologikus várakozását a szóban rejlő ígélet beteljesedésére. E várakozás minőségi összetevője a kereszténység lényegi szimbolikájához és az üdvtörténet hagyományos szemantikájához való hűség. A szerző nem hangsúlyozza túl, noha nem is zárja ki annak (kifejtetlenségében akár kétes történelmi és politikai képződményeket is felidéző) eshetőségét, hogy a sarkalatos jelentésegységek egyfajta katolikus „ellenkultúra” összetevőiként is szolgálhatnak. Fontosabbnak tartja azonban „az Istenről való beszéd koronként változó nyelvi előfeltételeinek” (27.) számbavételét. Vagyis a „katolikus” jelző kétértelműségének már Babitsnál hangsúlyos, Sík Sándor eszmélődésében központi jelentőségű, s később Rónay és Pilinszky számos megnyilatkozásában is felbukkanó alakzatát munkába állítva a nyelvi esemény észlelését tartja elsődlegesnek. Sík nyomán irányzatosság és egyetemesség feloldhatatlan ellentétéről szólva pedig az utóbbi mellett foglal állást, arra a konvergenciapontra előretekintve, ahol a *kat'holon* mint az egészre irányuló tágasság összeér az irodalom egyetemességével, s ahonnan a felekezeti realitáshoz kötődő művek is megítélhetők.

Mindazonáltal ezt az elgondolást a katolikus irodalom teoretikusa nem csupán a fogalomtörténeti fejlődés döntő szakaszaként idézheti fel. Az *eljövendő* katolikus irodalom kategóriájához ragaszkodva saját magának is vállalnia kellene a művészi és vallási egyetemesség-tapasztalat közti feszültséget, amelyet Bodnár György kifejezésével Sík modernség-paradoxonának nevez. Ha ugyanis „a katolikus művész számára nincs külön vallásos művészet, hisz minden, amit tesz, az szükségszerűen vallásos lesz” – ugyanezt hasonló szavakkal ismétli majd meg Pilinszky –, de *valamiképpen* mégis lennie kell katolikus irodalomnak, akkor valószínűleg nem is haladható meg a felekezeti determináció és az egyidejű határtalanság dialektikus gondolatalakzata. A művészi nyelv teljesítményére fogékony katolicitás előbb-utóbb vagy valóban végtelenné tágítja hitelvi kritériumait, vagy üresen, afféle kivitelezhetetlen előírásként jelöli ki a katolikus irodalmi alkotás közelebbéről meg nem határozott helyét. A paradoxonból – vagy inkább apóriából – nem látszik kiút. „A katolikus irodalom szempontjából a kritikátörténet és az irodalomtörténet-írás tanúsága szerint ugyanis a legnagyobb veszélyt éppen az jelenti, hogy az irodalom autonómiáját tudatosan vagy tudattalanul feladva a műalkotás teológiai szempontoknak rendelődik alá” (52.). Másutt viszont azt olvassuk (ugyancsak Sík *Irodalom és katolicizmus* című tanulmánya kapcsán), hogy mivel „a katolikus irodalom egyetemességénél fogva nem lehet aktuálisan szerveződő irányzat”, s mivel „nyitott minden emberi jelenség felé, minden irányzat képviselői között találunk katolikus írókat. Ennek a gondolatmenetnek a háttérében viszont az egyetemesség fogalmának olyan kiterjesztése húzódik meg, mely végső soron magának a katolikus irodalom fogalmának az adott irodalmi kontextusban történő értelmezhetőségét veszélyezteti” (132.). Az explikáció tehát Szkhüllä és Kharübdisz között halad előre, jóllehet egyetértőleg idézi Szegedy-Maszák Mihály megállapítását: „[N]em azzal kell foglalkoznunk, vallásos volt-e Ady, Babits és Kosztolányi, hanem inkább azt célszerű megfontolnunk: lehet-e olvasni egyes műveiket keresztény hagyományok távlatából” (174.).¹

Valóban veszélyként leselkedik-e a fogalomra, hogy érvényét veszítheti? Nem minden egyébnél hitelesebb eseménye-e a várakozásnak, ha a váratlan érkezik el, az értelmezésnek, ha eredménye megrendíti kiinduló előfeltevését? A kategória rugalmasságába vetett bizalom és a határtalanságához fűződő kétely feszültségét, a katolikus irodalom definíciójára vonatkozó kérdés eldöntetlenségét Szénási végül úgy szünteti meg, hogy azonossá-

¹ Szegedy-Maszák Mihály: A keresztény hagyomány jelentősége a modern irodalomban. *Protestáns Szemle*, 1996/4, 280.

got tételez fel a teológiai érdekeltségű poétika felekezeti perspektívákon túlmutató (keresztény) látásmódja és a modern katolikus szerzők célulvű elgondolásában szerephez jutó egyetemes forma között. A közös krisztológiai kiindulópontból való visszatalálás így a jelenkor kilátópontján is lehetővé teszi a találkozást, mégpedig egy elvben végtelenül receptív, de az Igére mint centrumra tekintő irodalomteológiai katolicitás-eszme jegyében. Az inkarnáció alapot ad a rejtettebb vagy nyíltabb teremtményi válasz, s ezen keresztül az eredendő szó meghallására. Az *irányzat* irodalomtörténete így anélkül érhet véget, hogy értelmezőjének le kellene mondania az *egyetemesség* keresztény értelméről.

A monográfiában szóra bírt, a katolicizmushoz eltérő módon kapcsolódó lírai művek történeti szituáltsága és nyelvi megalkotottságuk fejlődéslogikája, úgy tűnik, igazolja az interpretáció látószögének ilyen kitágítását, de nem oszlatja el a kételyt azzal kapcsolatban, hogy egyes művek tradícióvonalkozásainak regisztrálásán túl valóban marad-e feladata a felvázolt keresztény poétikának, pontosabban: hogy szükséges-e külön kánonba gyűjteni bizonyos, a *katolikus* teológia mércéjével szignifikánsnak minősülő alkotásokat. A verselemzéssel foglalkozó kötetrészt két nagyfejezete határozott választóvonalat húz Sík Sándor és Mécs László költészete – melyek a Magyarországon Prohászka Ottokár nevéhez fűződő kultúrakoncepciót tükrözik (Sík tehát ezt főként elméleti írásaiban haladja meg) –, valamint Babits, Rónay György, Pusztai Sándor, Tűz Tamás és Pilinszky poétikája között. Míg Prohászka teológiai-antropológiai víziója, a „Krisztusi szép egyéniség” olyan esztétizáló idealizmus szülötte, amely a kultúra visszahódításának összefüggésében képzelettel a régi-új emberben testet öltő spirituális értékek diadalát, addig a korabeli klerikális sajtóban „esztéta katolikusként” aposztrofált Babits, a *Nyugat* verseszményét követő Rónay és a történelem fordulatát teológiailag magányosan reflektáló Pilinszky költészete egyre inkább jelzi az irodalmi katolicizmus-fogalom elhasználdását. A kötetet a választott papköltők közül Sík Sándort mint sokáig elsősorban Prohászka szellemi hatása alatt álló alkotót mutatja be, akinek „értékrendje és morális attitűdje a hagyományos népművészeti líráéval rokon” (88.), de misztikája és spirituális mélysége a magyar lelkiségtörténet kétségbevonhatatlan értéke. Vele szemben Mécs László lírájának néhány ígéretesebb mozzanata sem emeli ki meggyőző mértékben a döntően érdektelenné vagy muzeálissá vált korai katolikus poétika képviselői közül. A kései *Emberfia*-ciklusban már „az emberi létezés kérdéseire választ kereső nyelv problémáját” (253.) középpontba állító Pusztai Sándor, valamint a néhány versében vallási és erotikus élményt egyaránt megszólaltató, neo-avantgárd hatásokat befogadó Tűz Tamás megküzdött modernsége az alkotók különleges életformájának előterében, de saját jogán, lírai minőségének köszönhetően válik méltányolhatóvá. A vívódó és elkötelezettségük drámai aspektusát megszólaltató papköltőkkel szemben Babits és Rónay munkássága a sokoldalúan reflektált keresztény hagyomány és a messzire tekintő kulturális tájékozódás szintézisének előmozdítójaként lehet – az alkotók eltérő líratörténeti súlya dacára – a humanista katolicitás kiemelkedő példája e kánonban.

Bár a második kötetrésztben sorakozó, figyelemre méltó verselemzések a magyar líra számos, nagyrészt méltatlanul „elfeledett” momentumára világítanak rá, a művekben felderített biblikus vonatkozások részletes és tanulságos egzegetikai kifejtésében a kritikus kénytelen a válasz elnapolását is érzékeltetni – arra a kérdésre tudniillik, hogy a többnyire konvencionálisan értelmezett szentírási motívumokban megvalósuló intertextualitás mennyiben járul hozzá ténylegesen a szóban forgó szövegek kanonizálásához. Ugyanitt a hagyomány és a posztmodern viszonyának ellentmondásossága is láthatóvá válik: a *cultural turn* erős elméleti alapja – a kontextualitás és a viszonylagosság tézise – rendre a katolikus igazságigény ellenlábásának bizonyul, gyenge konzekvenciája, a sokféleség egyenrangúsítása azonban „egyidejűtlen” jelenségek legitimációjára és nem mellesleg anakronisztikus társításokra is alkalmat ad. Ez a kettősség vetül rá néhol az elemzések ér-

tékmető operációira: így Mécs László avult szónokiassága mintha kulturális különösségére tekintettel válna elhelyezhetővé a prédikáció műfajának Pázmányra visszahajló történetében (vö. 152.), ahogy „a papköltőség fogalmának újraértelmezése (...) a napjainkban egyre népszerűbb kultúratudományi kutatás irányban” mutatkozik végrehajthatónak (150.). Szénási szerint a papi költészet leghitelesebb megnyilvánulásai csak Tűz Tamás verseiben jutnak közel ahhoz, hogy radikalizálják szubjektum és tradíció viszonyának kérdését. A katolicizmus közvetítette hit egyre összetettebb helyzetében, amikor az egyén valóságtapasztalata átszakítja a felekezeti identitás határait, a katolikus irodalom posztulátumához elutasíthatatlan kihívást intéznek azok a történet továbbírására ösztönző alkotók, akik épp az önazonosság vagy a hagyomány allegorikus egyöntetőségének problematizálásával bontják meg a keresztény poétika előzetesen kimunkált keretét. (Csupán kiragadott példaként említhető e helyütt a kortárs irodalomból Varga Mátás vagy Borbély Szilárd művészete.) Nem véletlen, hogy az összegző áttekintést vélhetően korszakhatárként is zárja Pilinszky „evangéliumi esztétikájának” bemutatása és az *Apokrif* tüzetes újraolvasása; miként az sem, hogy a nagy vers szerzője elutasította a „katolikus költő” címkéjét. A gondolatmenet továbbvezetésének ígéretként is olvasható tehát a kötet végkicsengése: „a felekezeti kötöttségek háttérbe szorulása az értelmezési kísérleteknek” kétségkívül nagyobb „szabadságfokot biztosíthat” (318.).

A katolikus irodalom helyére lépő keresztény poétika azonban maga is a megértés időbeliségének kitett hipotézis. A Szénási Zoltán gondolatmenetére talán nem csak idézettség mértékében, hanem viszonylag élénk magyar recepcióján keresztül is ható német teológusnál, Hans Urs von Balthasarnál az esztétikai perspektíva szélesre tágul. Kitérte az üdvtörténet „dramaturgiai” mintájával, a dogmatikai kijelentések látványszerű rávetítése az emberi alkotásokra azonban végső soron nem az olvasás szabadságfokának növelését, hanem a katolikus hagyomány mint látomásteljesség igazságának megértését célozza. Az eközben felhasznált roppant műveltséganyag nem hagy kétséget a kultúra és az irodalom (irányzatos) teológiai hierarchizálásának igénye felől. Balthasar „esztétikai teológiájában”, mely más katolikus irodalmi rendszerezéseket is inspirál,² a „forma (meg)látása” alighanem elválaszthatatlan a forma akarásától. *A szavak sokféleségétől a Szó egységéig* logosz-interpretációja az isteni és az emberi szó viszonyának kérdésében Balthasarral egybehangzóan vallja a középpontos teológiai struktúra nélkülözhetetlenségét. Az akarva-akaratlanul kitüntetett, meghaladva megőrzött logocentrizmus azonban félreérteni látszik az idegenkedve szemlélt dekonstrukció teljesítményét. S nem csak azért, mert Derrida épp a zsidó-keresztény kinyilatkoztatást szem előtt tartva hívta fel a figyelmet az idegen szavának mint a Biblia *nem metafizikai* logoszának dekonstruálhatatlanságára, hanem azért is, mert a hagyomány átépülése önmagában megy végbe. Az ezt figyelemmel kísérő írás e folyamat része, s nem (destruktív) kiváltója. Maga a Biblia az, amely nem szavatolja saját irodalmi, teológiai és felekezeti értelmezéskanonjainak stabilitását. Például a Dante-kutatás fordulatai nem „külső” nézőpontból, hanem a *Commedia* „saját idegenjének” arcátlan-ságával kérdőjelezi meg annak az állításának a jelentőségét, hogy a keresztény művészet transzcendens irányát figyelembe véve Dante *Isteni színjátéka* „a mai napig a keresztény irodalom legnagyobb alkotása” lehet (38.).³

A jelzőjétől megfosztott irodalom mint „teológiai hely” az értelemkövetítés válságkorszakában úgy is elgondolható, mint a tételekbe foglalt tanítás eredendő ráutaltsága arra a nyelvre, amely az alapító szöveg létrehozásában és közvetítésében mindig is változó figu-

² Vö. pl. Michael P. Murphy: *A Theology of Criticism. Balthasar, Postmodernism and the Catholic Imagination*. Oxford, Oxford UP, 2008.

³ Vö. Harold Bloom: *The Western Canon*. New York – San Diego – London, Harcourt Brace & Co., 1994, 76–104.

ralitásával vett részt. Szénási észrevéteti, de mintha vonakodnék átlépni azt a küszöböt, amelyen túl a kultúra jelrendszereinek művészeti transzformációi és a befogadás szituatív döntéseket igénylő valósága közül az utóbbi bizonyul olyan meghatározó instanciának, amely a katolicizmust gyötrő identitáskérdésekre is választ adhat: az áthagyományozott bibliai jelentésszerkezetet a maga fenntartás nélküli tágasságában teheti hatóerővé. Lehetséges, hogy a hitnek nincs is körülhatárolható irodalma, hiszen a megtestesülés hite nem annyira a szavak energetikájára vonatkozó meggyőződést tartalmaz, sokkal inkább a testek sorsát és reményét vallja meg. Velük pusztul el és kel életre a biblikus hagyomány szerint, s így az alászállás blanchot-i törvényét sem kell tagadnia: a mű „annak ad hangot, ami nem beszél, a megnevezhetetlennek, az embertelennek, annak, aminek nincs igaza, sem igazsága, sem joga; az ember nem ismer benne önmagára, nem érzi igazolva magát, nincs többé jelen, nem ember sem önmaga, sem Isten előtt, és nem is látja magát istennek”.⁴

⁴ Maurice Blanchot: *Az irodalmi tér*. Budapest, Kijárat, 2005, 194.